

Catálogo do arquivo da Casa do Preguecido: de morgados e fidalgos medianeiros

Damián Porto Rico

Nobreza hereditaria é a vandade que eu fundo en que oitocentos anos antes do meu nacemento morrese un que se chamou coma min e foi home de proveito, aínda que eu sexa inútil para todo.

José Cadalso. *Cartas Marruecas*. Carta XIII

Se hoxe, coa publicación deste traballo, podemos coñecer un pouco máis polo miúdo o devir histórico dese senlleiro monumento ubicado na parroquia de Aguións que dou en chamarse co devalar dos anos *Pazo do Preguecido*, accedendo a unha morea de documentos que esclarecerán a quen os queira ollar algunhas facetas da historia recente do noso concello, débémolo agradecer á boa disposición da actual propietaria da documentación da Casa do Preguecido, Maricruz Diz Paseiro e á mediación do director do noso museo, Xoán André Fernández Castro. A axuda de ambos foi precisa e preciosa para proceder á análise dos papeis do arquivo familiar desta casa que se remonta nas súas orixes á familia espúrea do coñecido mariscal da xenea dos Soutomaior e aos parentes do arcebispo Fonseca.

Lembremos que a Historia sen fontes non é tal, senón literatura, aínda que non poida fuxir da forma narrativa; a Historia cons-

trúese a partir do documento, e non é posible sin el, sendo preciso para facela darlles estatuto e elaboración. Mais, o traballo histórico é un traballo crítico por excelencia e os documentos non son válidos por eles mesmos, senón en tanto que recollen feitos dos nosos devanceiros mortos, susceptibles de ser interpretados polos vivos mediante as ciencias sociais, caendo ás veces en algo raiano na bruxería¹. É unha precaución que cómpre facer desde o comenzo xa que a Historia é un dos produtos máis perigosos creados polo intelecto que enleva á xente, faina soñar, esaxera as cousas, mantén abertas vellas feridas, conduce ao delirio de grandeza e torna ás persoas fachendosas.

A diferenza dos arquivos públicos e doutros privados (coma os eclesiásticos ou os empresariais en xeral) os arquivos familiares non obedecen na súa xénese a un organigrama nin a unha lexislación ou normativa concretas, senón que xurden a medida que o demandan as necesidades dos seus produtores. Isto orixina documentación heteroxénea, con series de finalidade utilitaria e económica principalmente; ademais, a variabilidade das actividades da familia determina a existencia de gran número de documentos soltos.

A esta casuística engádese o feito de que as familias, como grupo social e biolóxico, vense impelidas a unións, reducións, extinción de ramas ou minguas de patrimonios e recursos que as obrigan a un replantexamento das súas estratexias de supervivencia e poder. Neste xogo o emprego de vínculos e morgados é un exemplo, e resulta interesante que un dos primeiros documentos cos que nos atopamos sexa coa fundación dunha destas figuras legais polo cóngo Gómez Rodríguez de Riobó mediado o século XVI, que contrasta coas diversas modalidades de transmisión de propiedades que xurden na morea dos papeis conforme avanzamos cara ao século XX e o pazo e os bens mudan de propietarios.

1 É interesante ao respecto a obra de Stanislaw Andreski *Las ciencias sociales como forma de brujería*. Madrid, 1973.

O Pazo do Preguecido, na parroquia de Aguións.

O traballo efectuado sobre a documentación incluíu a elaboración de 3347 fotografías dixitais², que comprenden a totalidade do arquivo, e a súa instalación en contenedores axeitados. O estado de conservación era, en xeral, moi bo e tocante ao volume podemos dicir que non chega ao medio metro lineal. Debido a este escaso tamaño foi posible a elaboración dun primeiro catálogo e dun sumario índice onomástico.

Optamos por unha ordeación cronolóxica na instalación definitiva, aínda que combinada ás veces con outros criterios (como pode ser a filiación a unha ou a outra familia de determinados papeis), procurando ao mesmo tempo manter sempre xunta a documentación que semellaba pertencer a unha mesma agrupación, (mesmo atado, expediente, carpetiña ou asunto). Pareceunos que este tratamento, achegado ás coleccións máis que aos arquivos se se quere, era o axeitado, fuxindo de facer un conspicuo estudo de series documentais con vistas a un posible cadro de clasificación que, de momento, polo volume do arquivo, consideramos superfluo. Alegarán os integristas da arquivística moderna que non é así. Deixámoslle a

2 Instaladas orixinalmente en 14 cedés. 1º cd: imaxes 1-250; 2º cd: imaxes 251-500; 3º cd: imaxes 501-750; 4º cd: imaxes 751-1025; 5º cd: imaxes 1026-1275; 6º cd: imaxes 1276-1500; 7º cd: imaxes 1501-1750; 8º cd: imaxes 1751-2000, 9º cd: imaxes 2001-2250, 10º cd: imaxes 2251-2500; 11º cd: imaxes 2501-2750; 12º cd: imaxes 2751-3000; 13º cd: imaxes 3001-3250; 14º cd: imaxes 3251-3347. Todo este material e as súas pertinentes copias de seguridade permanecerán baixo a custodia do Museo do Pobo Estradense e á disposición dos investigadores que desexen consultalo. O noso obxectivo era garantir a súa seguridade, conservación, integridade e acceso.

eles este traballo, que coa axuda dun primeiro instrumento como é o catálogo realizado, non pode revestir maior complicación, máxime dado o escaso número de series e tipoloxías documentais ás que se pode reducir a documentación, na que os grandes grupos funcionais constituirían a subsección do cadro de clasificación, que se rexería por criterios funcionais, non orgánicos:

- A de carácter basicamente facendístico ou patrimonial, como apeos, rendas, censos, poderes, escrituras de compravenda e de permuta, contratos, foros, partillas, memoriais cobradores e testamentos... na que radica base económica das familias, do seu poder, prestixio e influencia.
- A relativa ao propio arquivo: o tomo
- A de carácter señorial ou xurisdiccional: paulinas ou fundación de capelanías.

Réstanos por engadir que seguimos a normativa ISAD (G) na súa edición do ano 2000, aínda que procurando compatibilizala cos criterios de edición desta publicación, polo que non elaboramos unha ficha con tódolos campos para cada documento, senón que, en aras dun menor consumo de espazo, dunha maior intelixibilidade polos profanos e dun menor tedio polos lectores desapaixoados elaboramos un rexesto de cada documento incorporando nel, cando menos, os datos suficientes para a identificación doada do mesmo que se corresponderían co esixido pola normativa internacional: número do documento, data, signatura, alcance e contido, soporte³, lingua...

Por último, con motivo de preservar os posibles dereitos e a intimidade das persoas, a partir do ano 1935 procuramos omitir os nomes das persoas alleas á familia propietaria da documentación que aparecían nos documentos, conforme á lexislación vixente.

3 Sempre en papel, agás nunha caso.

Apéndice documental

Baixo o epígrafe de “Mazo 1º Casa del Preguecido. Fundación. Reales Provisiones” encóntrase cosida documentación variada formando un volume sen foliar con tapas de madeira de 316x238 mm e un total de 438 folios (os últimos 7 en branco), que constituirá a unidade de instalación número 1⁴:

Ao comenzo (no que sería o folio 1º) figura un índice do mazo, que divídeo e contido en tres partes: Fundación, Relacións de debedores e Pensións que ten a Casa do Preguecido.

Seguen catro folios en branco (folios que serían os números 2, 3 e 4) ata chegar á peza número 1 (signatura 1.01), encabezada como “Capilla del Preguecido”: Trátase do expediente de fundación da capela da casa, precedido, como en case tódalas pezas por un rexesto ou resumo do século XVIII (folio 5) no que se dá conta do asunto: “Fundacion, aprobacion y bendicion de la Capilla del Preguecido con la advocacion de Sn. Amaro, la que fundo Dn. Baltasar Antonio Rivera Sotomayor y su muger Dª Ysavel Yvanez Sarmiento de Pazos con la carga de dos misas rezadas y una cantada, p^a las que señalaron una carga de pan medeado en el lugar de tras airiz sito en Sn Andres de Veas⁵; el prado grande da lagerteyra que renta quatro fanegas de centeno y está sito en Sn Miguel de Moreira: el lugar de vilagude⁶ por que Simon Rez. y consortes pagan catorce ferrados de zenteno, de cuya escritura de fundación dio fee el escribano Juan Ambrosio Montenegro de Sotomayor [...] vecino de la Jurisdiccion de Veas en 20 de Septiembre de 1686 [...]”.

Segue (folio 6) copia orixinal da escritura, feita “Dentro de la Casa y torre del preguecido” estando presente o dono dela e do morgado do Preguecido, don Baltasar Antón de Ribera Soutomaio e a súa dona. Alegan como motivo para edificar a capela a distancia excesiva da súa casa á igrexa parroquial e a vellez da nai de don Baltasar (dona Tareixa de Mera e Ulloa), que non podía acudir á misa nos días preceptivos: “por estar dicha su casa muy distante de la yglesia parroquial desta fr^a y ser el camino que ay desde ella a dicha yglesia de mala calidad”. Así solicita licencia ao Provisor do Arcebispado.

4 Unidade que na súa instalación dixital comprende as primeiras 828 imaxes.

5 Máis adiante explicitáse que se trata dunha casa neste lugar coa súa correspondente horta, na que vivía Domingo Barcala como caseiro, pagando 4 ferrados de pan mediado e dúas galiñas ao ano.

6 Trátase do lugar e casas de Vilagude. Estes bens pertencíanlles por herdenza de don Xoán e don Alonso de Ribera e Soutomaio, pai e avó do outorgante.

Todo esta peza semella ser a copia do expediente de aprobación da fábrica da capela, con petición de informes desde o Arcebispado ao rector de Aguións sobre o lugar no que se pretendía enclavar a capela e o posible menoscabo dos seus dereitos parroquiais de levarse a efecto. O párroco, licenciado Bertomeu Rodríguez de Vilaverde resposta favorablemente, que “no se le siguirá perjuicio alguno”. Polo tanto os outorgantes “son contentos de fundar, fabricar e ynstituir dentro de la cerca y muros que circundan y rodean la guerta y granxa que esta contigua y enfrente de dicha casa y torre [...] la dicha Capilla”, coa advocación a Santo Amaro, cargándoa con dúas misas rezadas e unha cantada en xaneiro, que podía presidir o rector parroquial cobrando catro reais. Os outorgantes debían dar tamén a comida aos sacerdotes asistentes. Tamén se encarga ao rector da parroquia ou ao que ocupa ese cargo no futuro a vixilancia do cumprimento da fundación. E que se poña copia dela no libro da fábrica do arquivo parroquial, conforme aos procedementos canónicos habituais.

Figuran como testemuñas Xosé Márquez de Couto, veciño de San Paio de Figueroa, Ciprián do Porto e Francisco de Señoráns, de Aguións. Ante Xoán Ambrosio Montenegro de Soutomaioir.

Segue copia do informe ao Provisor do Arcebispado⁷, tamén de 20 de setembro de 1686, emitido polo párroco Vilaverde (folio 10).

E no folio 12, copia da instancia de don Baltasar de Ribera solicitando licencia. No reverso (12 v°) petición de informe ao párroco polo Provisor, do 19 de setembro. O expediente non segue un criterio de ordeación cronolóxica na súa encadernación.

Segue a notificación do rector Vilaverde ante o escribán, do auto emanado do Provisor, o 20 de setembro (folios 12 v° e 13) e a presentación das escrituras da fundación e dotación ao Provisor para que as aprobe.

Nos folios 13 v° e 14 copia da concesión de licencia polo doutor Fernández de Lamas, Provisor, que tamén manda que se poña altar, retablo, imaxes, cálice e todo o preciso para o culto divino, e outorga licencia para a súa bendición.

O folio 16, signatura 1.02, é un recibo no que don Pedro Cotón de Castro e Llorente, cabaleiro da cruz de San Hermenexildo, capitán de navío e Tesoureiro de Rendas Reais da Provincia de Galicia, que afirma ter recibi-

7 O Provisor Xeral do Arcebispado era un dos oficios máis importantes da Curia Diocesana de Santiago, que actuaba xeralmente tamén como Vicario Xeral do Arcebispo, e tiña ao seu cargo entre outras moitas, tódalas funcións xudiciais deste organismo. Propiamente Escriche defíneo coma o xuíz eclesiástico no que o bispo delega a súa autoridade e xurisdición para a determinación dos pleitos e causas pertencentes ao seu fuero.

do de don Pedro María Bermúdez, veciño de Santiago “como Padre y Tutor de su hijo D. Jose la cantidad de setecientos cincuenta y quatro r[eale]s y diez y siete mrs. vellon por el liquido producto del diez por ciento de siete mil quinientos quarenta y cinco r[eale]s y ocho mrs. del vinculo que este heredó por difuncion de su Madre en el año pasado [...]” de 1825. En Santiago a 14 de marzo de 1826.

Ao folio 17, signatura 1.03, comenza outro documento co título “Fundacion del vinculo de la Casa del Preguecido, sita en Santa Maria de Aguiones en 1556”.

Folio 17 v°, signatura 1.04: resumo do documento no que se nos informa que o fundara o cóngo da catedral de Santiago, Gómez Rodríguez de Riobó o 15 de xaneiro de 1556, ante o escribán Gonzalo Puñal.

Folio 18, signatura 1.05: “Testamento del canonigo Gomez Rodriguez” e dilixencias da súa apertura.

Comenza cun pedimento dos titores de Gómez Rodríguez de Riobó “hijo legitimo de Juan Rodriguez de Rioboo, sucesor en el Vinculo que fundó Gomez Rodriguez de Riobó su Visabuelo difunto, digo, que para la defension de cierta execucion que en los Bienes del dicho Menor pidió Miguel de Chantada tengo necesidad de traslado del Vinculo y fundacion que el dicho Gomez Rodriguez hizo fundó y avinculó, e pasó por delante Gonzalo Puñal [...], y ahora mis partes tienen necesidad de un traslado de ello [...]”.

Folio 18 v°: auto en Santiago a 30 de outubro de 1585, requerimento e presentación de testemuñas para a comprobación do testamento.

Folio 21: o 22 de febreiro de 1550, ante escribán, “pareció presente Anibal Rodriguez Clerigo vecino de la dicha Ciudad, é dijo, que por quanto el Muy Reverendo Gomez Rodriguez Canonigo en la dicha santa Yglesia de Santiago se habia fallecido de esta presente vida hoy este dicho dia [...], y antes de su fallecimiento por delante Gonzalo Puñal escribano habia fecho é otorgado se manda é testamento en escritis sellado; y porque no se savia donde se mandava sepultar, ni obras pías, mandas é legatos” pídese a apertura do mesmo. Proseguen as declaracións testificais.

Folio 27 v°: apertura do testamento o 22 de febreiro de 1556.

Folio 28, onde comenza o traslado literal do mesmo: “Yn Dei nomine amen: como quiera que la muerte es cosa natural á todos los que en esta vida somos, [...] yo Gomez Rodriguez Canonigo en la Santa Yglesia de Señor Santiago [...] [fol. 28 v°] Yten mando, que quando fuere la voluntad de mi Señor Jesuchristo de me llevar de esta presente vida, mi cuerpo sea bestido en abito é Bestimenta de Presvitero de Misa = Yten mando, que mi cuerpo sea sepultado detras del Santisimo Sacramento que está tras el Altar

del Señor Santiago, y si no hay lugar en la Capilla de San Bartholome de la dicha Santa Yglesia, y allí pongan sobre mi Sepultura una lampa, é mando sé de á la Capilla donde fuere sepultado [...], veinte ducados [...]. Tamén ordea mil misas o día do seu enterro, 400 cantadas e as outras rezadas, na zona de Santiago todas agás 50, que deberán decirse en Aguións. “Yten mando que para el dicho mi entierro y obsequias sean llamadas las Cofradías de los Clerigos del Coro de la Santa Yglesia de Santiago y de Nuestra Señora del Rosario y de la Vera Cruz, é de los Carpinteros é Pedreros de esta Ciudad, de que soy Cofrade = Yten mando que [...] sean llamados todas las Hordenes de Santo Domingo, é San Francisco, é San Lorenzo de esta Ciudad [...] y el dicho dia todos los Frayres de las dichas Hordenes de Misa, la digan por mi Anima [...] = Yten mando que con mi cuerpo se lleve de ofrenda media dozena de carneros, é si no fuere dia de carne se lleve pescado [...], é tres medios cueros de vino blanco, y otros tres medios de tinto, é tres anegas de pan centeno [...]”. Era fregués de Santa María Salomé de Santiago. “Yten mando, que por mi muerte se dé un luto á Juan Rodriguez mi Pariente, y á Sancha Marina su muger, é a Antonio Rodriguez, é a Anibal Rodriguez é á los de mi casa, que es la Bieja, é la que cria á Juan Rodriguez Muchacho que está en Casa é Alonso Rodriguez, é á Gomez, é a Juanico, hijo de Miguel Rodriguez, e a Gabriel mis criados que estan en mi Casa [...] = Yten mando que el dia de mi entierro é honras se dé de comer á todos los Pobres que vinieren á la puerta de mi casa pan, vino, é carne, ó Pescado [...]”. Tamén hai mandas para os hospitais de San Lázaro e Santa Marta, e para o deán e cabido da catedral, seus irmáns (10000 maravedís). E para á fábrica da catedral (10000 maravedís), para a da igrexa de Santo Estevo de Cesullas (10 ducados), a de San Martiño de Castrelo (4 ducados), a de San Pedro de Berdoias (2 ducados), a de Santa María de Caldas de Cuntis (12 ducados), a de San Bréixome de Arcos (1/2 ducado), a de San Paio de Figueroa (2 ducados), a de Santa María de Aguións (10 ducados), a de San Pedro de Toedo (3 ducados), a de Santa María de Beixebre [sic] (1 ducado). “Yten mando á Gomez mi sobrino, hijo de Tristan Patiño, para que aprenda á leer y escribir, é otros buenos costumbres, veinte mil maravedis = Yten mando á Juanico mi Primo hijo de Miguel Rodriguez diez mil maravedis = Yten mando á Alonso Rodriguez mi Criado por el buen servicio que me hizo treinta e siete mil y quinientos maravedís [...]”.... . Aos demais criados o que se lles deba a razón de 5 reais por mes, á Ama 4 e ás mozas 3 e ? “Yten digo que por su Magestad me fue hecha merced, y dado facultad para que pudiese dar de mis Bienes a Juan Rodriguez mi Pariente fasta en quantía de mil ducados, é usando de la

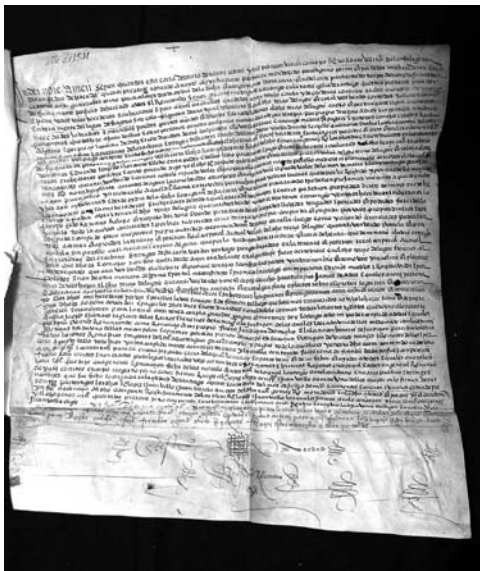
dicha Merced é Facultad mando al dicho Juan Rodriguez, mi Pariente para en todos los dias de su vida, la mi Casa é Torre de Preguezido [...], que vale de renta en cada un año diez cargas de pan [...] = Yten los mis dos lugares que se dicen dos Cevados, que labra Juan de Sorrivas el Biejo y Bieyto Carballo, por que me pagan en cada un año veinte y cinco celemines de pan cada uno de ellos, y dos capones = Yten mas el lugar que se dice Dalbela, en que en mi nombre vive Gomez Dalbela, por que paga una carga de pan, y un par de capones [...]” e outros moitos máis en Aguións, que manda a Juan Rodriguez. Deixa por cumpridores ao seu primo Aníbal Rodríguez, a Benito Méndez e a Rodrigo Rodríguez, cóngo na Catedral.

Pagado todo, deixa por universal herdeiro a “Juan Rodriguez el Mozo mi Pariente, hijo natural de Juan Rodriguez mi Pariente, y de Maria Alonso, que hubieron entre ambos siendo solteros, y que yo al de presente tengo en mi Casa é crié, é alimenté de Niño [...], y sus descendientes como Bienes avinculados, é de Mayorazgo [...]”.

Cando morra, quere que o suceda o primoxénito que teña, ou senón a filla, ou senón o fillo natural se o houbese, ou, por último “sea sucesor en ellos Alonso Rodriguez de Sandelle, hijo de Rodrigo de Ruzgaya, é de Teresa Rodríguez, mi sobrino [...]”. Senón o fillo de Tristán Patiño, seu sobriño. Non tendo outros, o deán e cabido. “[...] e de los dichos Bienes de todos ellos hago una Tenencia con los vinculos suso dichos y cada uno de ellos, que se llame é nombre la Tenencia de Gomez Rodriguez, é que por la renta é usufruto de los dichos Bienes hagan decir por mi anima dende en adelante que sucedieren en los dichos Bienes en cada dia las Misas que se pudieren decir buenamente en la dicha Santa Yglesia de Señor Santiago [...]”. Tamén deixa que se digan 200 misas na capela na que está enterrado cada ano a conta do que suceda nos bens.

Segue un estenso memorial de bens do vínculo, dos folios 37 ata o 53 vº: compras desde 1515, entre as que están a que lle fixo Xoán de Moldes, de Moreira “de toda la parte que le cavia en Moreira”; das fillas de Gonzalo Paseiro de bens no lugar de Outeiro (Moreira); en Matalobos; en Guimarei; en Arcos; en Cuntis (os Baños); en San Mamede de Piñeiro; nas Veas (Gondomar, Rabeáns dos Labradores, Rabeáns dos Cabaleiros, “Sebión”, “Aldea de Pescara de Lampreas de San Jurjo de Vea”...); en Aguións; en Santeles; en Figueroa; en Cereixo; en Lagartóns; en Lamas; en Padrón; en Berres; en Ouzande; en Trazo; en Santiago de Compostela... . Ademais de gando vacún e égoas.

Como o seu herdeiro Xoán Rodríguez era menor, nomea tutor a Bieito Méndez, de Santiago.

Venda que Roi do Souto fixo ao cóengo Gómez Rodríguez dunha terceira parte do Lugar de Frago (Santa Cristina de Vinseiro) o 27 de xullo de 1541. Pergameo.

Acevedo Yebra. Menciónase a tasa de desperfectos da casa principal e anexos por “Joseph de Castro Balboa, Maestro de obras. Recibió la Ymformacion de testigos de excepcion, thomó la razon puntual de el valor de dicho Mayorazgo, Dote de su herm^a [fol^o 58 v°] d^a Balthasara de Acevedo [...] en la pretensa, y representation que la mia hizo a su magestad para la ymposicion de los siete mil Ducados de zenso redimible [...] y a maior abundamiento presento la copia de la fundacion de dicho Mayorazgo”. Acompaña unha compulsa do testamento (folio 60) xa citado do cóengo Gómez Rodríguez con vistas ao censo.

Folio 98, en branco.

O folio 99 é a portada doutro documento (signatura 1.07), a “Posesión que tomó Dn . Luis de Ant^o Azevedo, como Administrador de su hixo dn. Josef Francisco del Maiorazgo y Vinculo de la Casa del Preguecido, que fundó el Canonigo Gomez Rodriguez y en ella se Ymbentariaron las Escrituras Forsos y mas Pap[eles] que tenia dicho Maiorazgo [...] con man-

No folio 56 remata a copia do testamento e vínculo, ante Gonzalo Puñal, o 15 de xaneiro de 1556⁸. No 57 aínda seguen as dilixencias da súa apertura.

No folio 58 (signatura 1.06), do 29 de marzo de 1763, Pedro da Igrexa, procurador de “don Antonio Luis de Azevedo y Abraldes⁹ Dueño de la Casa, y Mayorazgo del Preguesido” di que se pedira unha Real Cédula (do 2 de setembro de 1762, que se cita) “para el reconocimiento de la casa de vínculo y Mayorazgo nombrada del Preguesido su estado, valor y pensiones que tenga, para la ymposicion de siete mil ducados de Zenso” na que quere que lle suceda o seu primoxénito don Ramón Bieito

8 O testamento orixinal estaba composto de 40 follas.

9 Veciño de O Porriño.

dato que dio el Asist[ent]e de la Ciudad de Santiago en los 7 de diciembre de 1716 años, y por ante uno de sus Escribanos Juan Lopez”.

No 101 (signatura 1.08) comencan as noticias do pleito que orixinou a xerencia do morgado, xa que “El Doctor Dn Juan Antonio de Cortes Mon, Real Asistente y Justicia ma[y]or en esta Ciudad de Santiago y su arzobispado [...] que ante mi y en esta audiencia pende y se letiga pleito Civil entre partes de la una don Luis Antonio de Acebedo y Lira [...] como padre de don Joseph Fran[cis]co de Azevedo su hijo con Dª Ysavel Theresa Taboada viuda [...] la qual tubo prencipio en los veinte y quatro de noviembre [fol. 101 v°] pasado deste año por la peticion siguiente.

Don Luis Antonio de Azevedo y Lira dueño de los cotos y jurisdicciones de Cobas, Torres de Castrelo y Godanes Vezino de la fr^a de Santa Cruz de Arabaldos Rivero de Avia [...] como padre y Lex[iti]mo administrador de la persona y Vienes de don Joseph Fran[cis]co de Acevedo Rivera y Sotomayor, mi yjo¹⁰ [...] digo que dicho don Baltasar de Rivera y Sotomayor mi suegro [...] como lex[iti]mo subcesor en el binculo y maiorazgo que fundo el Reverendo Gomez Rodriguez de Rioboo [...] estubo poseedor de el mientras fue bivo y aviendose fallecido la dicha Dª Ysavel Ybañez su primera muger paso a casarse de segundo matrimonio con Dª Ysavel Theresa Taboada de quien entre otros tubo por su ijo a don Bicente de Rivera y Sotomayor¹¹ que a la muerte de dicho Don Baltasar de Rivera quedo en la pupilar edad y este podra aver como quatro meses poco mas o menos se murio estando en la mesma pupilar edad por lo qual y no ser capaz de dejar subcesion le toca a dicho mi yjo [...]”.

Así que pide a posesión no nome do seu fillo.

No folio 104 v° seguen a citación de 26 de novembro de 1716 e a notificación a dona Sabela Tareixa Taboada e Soutomaioir “como madre tutora y curadora de los yjos menores que le quedaron del dicho su marido intrusa y apoderada en el bínculo y maiorazgo que finco del suso dicho” para que poida facer calquera dilixencia que considere oportuna e asista ás xuras das testemuñas. Non pretende facer nada ao respecto, ao mellor sabendo que, efectivamente, estaba intrusa no morgado, no que se preferían aos varóns sobre as femias.

10 Fillo que tivera de dona María Xacinta de Ribera Soutomaioir e Sarmiento, xa defunta, primoxénita que fora de don Baltasar de Ribera e Soutomaioir, veciño de Aguións, e de dona Sabela Ibáñez Sarmiento de Pazos.

11 Don Baltasar de Ribera e Soutomaioir casárase en segundas nupcias con dona Sabela Tareixa Taboada, e tiveran a dona María, dona Xosefa, dona Rosalía e don Vicente de Ribera e Soutomaioir -que morrera con menos de dous anos.

No folio 105 v° tómake información dentro da casa rectoral o 26 de novembro de 1716 para recoñecer a filiación pertinente, e don Luís Antón de Acevedo e Lira presenta testemuñas ao licenciado don Xosé Rodríguez Piñeiro, rector de Santa María de Aguións: de San Paio de Figueroa a don Xosé Márquez de Couto, e de Santa María de Aguións a Martiño de Fragoso.

No folio 112, vistos os autos, don Xoán Antón de Cortes Mon manda que calquer escribán lle dé a posesión a don Luís Antón de Acevedo, o 7 de decembro de 1716.

Logo vén a toma de posesión das propiedades do morgado, que comenza no Preguecido o 10 de decembro do mesmo, continúa o 11 nos Cebados (Aguións) e prolóngase ata comenzos do 1717 por Lagartóns, Matalobos, Cuntis, as Veas, Frades, Parada, Lamas, Barbude, Callobre, Moreira, Trazo, Vinseiro, Ouzande, Ancorados... Ata chegar ao folio 159. Despois procédese ao reconto e entrega de papeis ata febreiro.

No folio 199 (signatura 1.09) comenza o “Tanto de algunas clausulas que se quitaron del testamento y fundacion de vinculo del Canonigo Gomez Rodriguez de Rioból las que seran utiles si se pierde el testamento ó fundación”. Chegan ata o folio 214, no que figura unha nova petición da escritura de fundación do vínculo, da que se dá traslado o 10 de marzo de 1763.

No folio 225, (signatura 1.10) “Por quanto los llevadores del lugar de la Fuente en Santa Maria de Trazo no quisieron que dn Josef Francisco Acevedo tomase posesion de dichos vienes y lugar como perteneciente al Vinculo que fundó el Canonigo Gomez con mandato de la R[ea]l Audiencia se mandó sacar copia de la fundación de dicho Vínculo para presentar en el Pleito que havia sobre dicho Lugar de la Fuente y en vista de ella se dio Sentencia a favor de dicho Dn Josef Acevedo para que se le diese la posesion de dicho Lugar. Y en 19 de Abril de 1741 años se le dio la posesion del referido Lugar al dicho Don Josef Francisco cuios Autos pasaron por el Oficio de Gomez en la Coruña.

Cuia posesion del dicho Lugar fue por ante Francisco de Aren y Losada Escrivano”.

No folio 226, signatura 1.11, comenza a copia dunha “Real provisión de mision en posesion librada de la Real audiencia deste Rno a pedim[en]to de Dn Joseph de Azevedo y Rivera contra Rosendo Mallo y Consortes sobre Vienes de Vinculo en el lugar da Fonte en S[an]ta Maria de Trazo [...]”, do 13 de xullo de 1740. O pleito entre Acevedo e Mallo comenzara o 6 de agosto de 1739. Atópase inserta a copia do poder outorgado na Casa de Ramirás, freguesía e couto de Santa Cruz de Arrabaldo o 13 de maio de 1725 por don Xosé Francisco de Acevedo e Ribeira ao procurador don Xoán Varela Figue-

roa. Seguen copias de citacións para as informacións, en Trazo e Benza, de agosto e setembro de 1739. Prolóngase cunha nova copia do testamento do cóengo Gómez Rodríguez e remata a copia da real provisión no folio 320.

No folio 321, o 16 de abril de 1741, ten efecto o requerimento coa provisión antecedente e a toma de posesión do lugar da Fonte efectúase o 19 de abril.

No folio 325 comenza un documento (signatura 1.12) encabezado como “Relacion de deudores, sacada del Juez hordinario de la Ciudad de Santiago en 1632 años, en virtud de la que se hicieron algunas diligencias, por ante el Escrivano Juan Lopez. En los lugares de Gondomar, Dorelle y Raveans dos Cavaleiros, sitios en San Julian de Bea. Y Lugar de Trasairiz en San Andres de Bea, y confesaron pagar renta a la Casa do Preguicido, pero no dicen por que Lugares la pagavan [...]”. Segue copia orixinal dun memorial dos que debían pan de rendas desde 1631 ao capitán Gómez Rodríguez de Riobó, que era daquela o posuidor do vínculo. Prodúcense algunhas execucións e remates de bens de debedores en pública subasta e dásenos noticia de pleitos por esta causa, como o que se litigou entre o capitán e Domingo de Calvelo.

No folio 339 está o título do seguinte documento (signatura 1.13): “Relacion de deudores de 29 de Enero de 1626 años de la Audiencia del Juez de Santiago y ante su Escrivano Francisco Alvarez, sacada a pedimento del Capitan Gomez Rodriguez de Rioboó, en la que declaran pagar renta, y se han hecho Dilixencias en los lugares siguientes. Lugares de Dorelle, Gondomar y Cardelle, en San Andres y San Julian de Bea. Lugar de Sevion en Santa Mª de Frades. Lugar de Toedo. Lugares do Barco y Couso en Santa Maria de Couso. Lugar das Quintas en San Miguel de Barcala. Lugares do Casal y Out[eir]o en San Jorxe de Bea [fol. 339 v^a] Lugar de Pousadela, en Sn Pedro de Ancorados. Lugar de Pousda en San Martin de Callobre. Lugar da Esquiiza en Sn Berisimo de Arcos. Todos pertenecientes a la Casa do Preguicido”. Debíanlle rendas desde 1620 ate 1625. Fai un memorial de debedores con data 29 de xaneiro de 1626 (“de lo que me deven en tierra de Bea, Tabeiros y Baños”) nos folios 341 e 342, e solicita que os compelan ao pago.

Seguen as declaracións dos debedores (folios 343 ate 347) e requerimentos, quedando tamén rastro dalgún pleito, coma o do capitán con Catalina de Covas ou con Bieito Pinto por esta causa.

No folio 358, signatura 1.14, hai unha portadiña que anuncia unha “R[ea]l Sobre carta del año de 1783”, motivada, como se di no folio 359 porque “Dn Antonio Luis de Acevedo fue tutor de dn Juan Abraldes, y por que salio alcanzado, se le embargaron rentas que confesaron pagar á dicho

Dn Antonio los llevadores de los Lugares y Forales siguientes [...]”. Continúa unha longa relación de lugares e forales en Aguións (incluídos os muíños das Cañizas), as Veas, Santeles..., e logo a copia orixinal da sobrecarta (folios 361 á 412) librada o 6 de decembro de 1783 en A Coruña. Esta sobrecarta e real provisión vén motivada polo pleito sobre a conta tutelar entre don Xoán Abraldes de Mendoza e don Antón Luís de Acevedo, ao longo do cal se deran varias providencias encargando ao Acevedo a administración das rendas pertencentes ao Abraldes. O alcance que se sacou contra o primeiro deles foi de 13636 reais e pico, polo que se despachou mandamento executorio o 7 de agosto de 1782 (consérvase a copia da dilixencia de execución no folio 363 vº) e tivo lugar a retención das rendas ao longo dese ano, “en medio de lo qual se murió el don Juan Abraldes de Mendoza”.

No folio 412 vº insértase a copia dun “Requerimiento a la Justicia de la Jurisdiccion de S[an]ta Comba de Nabes” do 9 de xaneiro de 1784 por don Antón Luís de Acevedo, “Dueño de la Casa y Pazo de Ramiranes” coa real provisión antecedente.

No folio 418 vº (signatura 1.15) indícasenos que o que segue é unha “Real contradiccion de D. Luis Antonio Acevedo, [presentada no seu nome por Juan Antonio Vereá y Aguiar] contra la muger de Dn. Baltasar Rivera sobre el Vinculo del Preguecido, vale poco. En 13 de Febrero de mil setecientos diez y siete p[o]r Martin Gonzalez Rial y oficio Gomez de la Rl. Audiencia de la Coruña”. A continuación está a copia orixinal da mesma (folio 419), na que se alega que o vínculo “hes muy corto ansi en lo principal como en sus frutos y utilidades; y se alla gravado con muchas pensiones que se pagan a la Santa apostolica yglesia del Señor Santiago y otros Dominios y se allan los bienes de que se componen en diferentes situaciones thodas muy distantes de la Casa [...]”. Tamén protesta polos bens (alfaias e mobles) que levou cando estaba intrusa nos bens.

Segue no volume (folio 427) un “Auto para el recuento de lo que havia quedado de Dn. Baltasar Rivera de la Casa del Preguecido. En 21 de Marzo de mil setecientos y quince años. Escribano Pedro Nuñez Vaamonde”.

Nos folios 430 e 431, signatura 1.16, está unha “Relacion que dio D. Ramon Acevedo [y Yebra] de las pensiones que pagava por la Casa del Preguecido” do 11 de marzo de 1799, na que aparecen don Pedro de Outeiro (como cobrador dos réditos dos 7000 ducados “que a inpuesto con cedula R[ea]l sobre los bienes que tengo en esta feligresia de Aguiónes [...] se paga la cantidad cada año de mil ochocientos veinte y quatro r[ea]les [...]”), don Damián Fernández e Leis (capelán da capela de San Bertomeu incluída na Catedral de Santiago, que cobra 300 reais cada ano), a Tenencia

de Codeseda (á que se lle realiza pago anual por bens en Aguións), o Real Priorato de Santa María do Sar (que cobra polos lugares de Toende e Río dos Sapos na xurisdición de Vea e polo de Ferreiros na dos Baños)¹².....

Remata así a primeira unidade de instalación.

A continuación procedeuse a unha descrición da documentación solta que se conservaba no arquivo do pazo, tratando de conservar, na medida do posible, a orde cronolóxica. Gran parte das copias dos instrumentos de adquisicións que compoñen o morgado de Gómez Rodríguez constitúen os documentos máis antigos, como se pode comprobar do cotexo polo miúdo da copia do testamento do finado cóengo. Parece que xa foron obxecto dunha sumaria descrición arquivística, posiblemente no século XVIII, na que a moitos destes documentos se lles confeccionou cadansúa carpetiña que ostenta un número e un breve rexesto. Agrupámoslos na unidade de instalación número 2¹³, conservando a referencia das súas carpetiñas orixinais:

Signatura 2.01: “n° 422. S[an]ta Cristina de Binceiro. V[en]ta en el lugar do fragoso”. En vitela¹⁴, escritura da venda que Rodrigo (ou Roi) do Souto, veciño de San Pedro de Parada lle fixo ao cóengo Gómez dunha terceira parte do lugar, casas e casares de Fragoso (Vinseiro) o 27 de xullo de 1541, ante Francisco Rodríguez, escribán escusador de Pedro Lorenzo de Ben, do Cabido da cidade de Santiago. O prezo foi de 17 ducados de ouro e as testemuñas Roi López, Xoán Bello e Xoán Varela “criados del dicho Can[ón]igo Gomez Rodríguez moradores en la dicha çibdad¹⁵ [...]”.

Signatura 2.02: “n° 489. Juris[dici]on de los Baños de Caldas de Cuntis. S[an]ta M^a de los Baños. Venta en la Villa de los Baños de una casa”. Venda que lle fixera Bieito Deira o 26 de agosto de 1541 ao cóengo Gómez dunha casa e dun pardiño.

Signatura 2.03: “n° 423. S[an]ta Cristina de Binceiro. Posesión en el lug[a]r do fragoso”. Trátase de dous documentos: mandamento e toma da posesión que levou a efecto o cóengo Gómez da terceira parte do lugar de Fragoso, en Vinseiro, que lle vendera Roi do Souto o 20 de outubro de 1541 ante o escribán Xoán Matías Louzao.

12 Vemos o papel dos donos do vínculo como fidalguía intermediaria entre os grandes rendistas e os colonos.

13 Na súa instalación dixital comprende as imaxes 829 ata 1182.

14 Toda a documentación do arquivo do pazo ten como soporte o papel, agás este instrumento.

15 Santiago de Compostela.

Signatura 2.04: “nº 426. S[an] Martin de Callobre v[en]ta en el lug[ar] de figueira”. Copia dunha venda realizada ao cóengo Gómez. En bastante mal estado e ilexible en partes. De mediados do século XVI.

Signatura 2.05: “nº 490. Santa M^a de los Baños. Venta en los Lug[ar]es dos Trigos y Lugar do Naval en San Mamed de Piñeiro”. Venda que lle fixera Antón Cabanas (veciño de Santo André de Veá) ao cóengo Gómez da parte que tiña nos lugares dos Trigos (en San Mamede de Piñeiro) e do Noval (en Santa María de Caldas de Cuntis), efectuada o 1 de febreiro de 1542 ante o escribán Xoán de Santa Baia, do número e concello da cidade de Santiago.

Signatura 2.06: “nº 160 V[en]ta”. Trátase dunha “Relajacion de venta que hizo el Liz[encia]do Juan de Cardelle” clérigo, dos bens que lle mercara a Rodrigo Afonso, fillo de Fernán Afonso, cóengo que fora de Santiago, da parte que tiña no foro do lugar de Trasariz (Santo André de Veá) o 11 de xuño de 1545. Dise que “la tal venta no se pudo hazer en perjuizio del señor can[ónig]o Gomez R[odríguez] como señor y propietario que hes del dicho lugar [...] sin primero requerir al dicho Señor C[anónig]o se la queria por el tanto [...] y es mi voluntad por quitarme de pleitos y no gastar mi hazienda [...] que el dicho C[anónig]o como señor de la propiedad llebe la parte y quiñon que el dicho Rodrigo Afonso me bendio [...] y por esta firmada de mi nombre me aparto del derecho que [...] tenia y lo cedo y tras-paso en el C[anónig]o [...]”.

Signatura 2.07: “nº 161”. O rexesto que case tódalas carpetiñas levan infórmanos de que se trata da venda que o escribán Rodrigo Afonso fixo ao cóengo Gómez do foro do lugar de Trasariz, en Santo André de Veá, e “por esta escritura Leonor Rodriguez madre de dicho Escribano confirma la dicha venta y se aparta de todo lo que le pertenecia en dicho Lugar”. Do 4 de xullo de 1547, ante o escribán Xoán González de Figueroa.

Signatura 2.08: “nº 254. Lugar de Dorelle. Arr[ien]do”. Trátase do arrendo e da toma de posesión que fixo o cóengo Gómez a Gonzalo Carballo, labrador, do lugar, devesa e casal de Dorelle (San Xíao de Veá) por tres anos e pagando cada un deles unha carga¹⁶ de centeo e dous capóns cebados por nadal. “Estos vienes los tiene en fuero el dicho Canonigo de la Yglesia de Sn Julián”¹⁷. Do 12 de abril de 1550, ante Lope de Losada, escribán do número da cidade de Santiago.

16 Aínda a carga era pola medida da cidade, composta por 12 celemíns. En documentos posteriores a medida é a de Ávila, da que 6 ferrados completan unha fanega e 12 fan unha carga.

17 Por foro de 1545 feito polo rector de San Xíao de Veá ao cóengo Gómez.

Signatura 2.09: “n° 251. Casa del Preguecido. Arriendo que hizo el Canonigo Gomez R[odrigu]ez a Pedro Quintas por su vida y una voz mas del Lug[a]r de Bigin en Sn. Julian de Bea en renta de tres celemines de pan mediado¹⁸ y una gallina [...]”. Arriendo a Pedro de Quintas, veciño de San Xiao de Veá, do lugar de Vixín (nesa mesma parroquia) coa cláusula de que “si durante el tiempo del dicho arrendamiento dios nuestro señor fuere serbido de llebaros desta presente vida que vuestros herederos sean obligados a pagarme por razon de ltuosa la mejor cosa de quatro pies que de vos quedare conforme al costumbre desta çiudad [...]”. Do 14 de xaneiro de 1552 ante o escribán Alonso de Miradelo¹⁹.

Signatura 2.10: “n° 491. Santa Maria de los Baños. Arriendo de una casa y huerta en la villa de los Baños”, que o cóengo Gómez fixera a Bastián González por 19 anos dunha casa con horta e naval o 22 de novembro de 1552 ante Alonso de Miradelo. A renda sería de 14 celemíns de centeo da nova medida de Ávila “que agora se usa en este reino”.

Signatura 2.11: “n° 515. Sa[n]ta Maria de trazo. Arr[ien]do de los lugares de trazo” que fixo o cóengo Gómez, dos lugares que mercara ao escudeiro Alonso Alborja, a Xoán Sanxurxo por seis cargas de trigo e catro galiñas o 20 de febreiro de 1554, ante Alonso de Miradelo.

Signatura 2.12: “n° 461. Jurisdiccion de Taveirós. S[a]n Pedro de Orazo. V[en]ta en el Lugar de Orazo”. Venda realizada por Pedro Piso de Torres, veciño de Padrón, con poder da súa muller Constanza Patina Sanxurxo²⁰, ao cóengo Gómez da terceira parte do lugar de Orazo o 7 de agosto de 1554 ante Alonso de Miradelo. O prezo estipulado foi de 14 ducados “que por ello me dades et pagades et yo de vos recibo en una taça de plata blanca con su pie e un esmalte en el fondo de peso de marco e medio y en un plato de plata [...] de peso de ocho ducados y dos reales [...] de que me doi por entrego y pago y satisfecho [...]”.

Signatura 2.13: “n° 30. Casa del Preguecido. Foro que el Canonigo Gomez Rodriguez hizo a Gregorio Dagraña en el lug[a]r y f[el]ig[r]esi]a de Aguiones en renta de media carga de pan mediado [...]” o 8 de novembro de 1554 ante Alonso de Miradelo. Curioso o feito de que o cóengo lle afora o que Gregorio da Graña lle vendera con anterioridade: “todo aquello que ansi teniades y me vendistes e traspasastes”. Faino por tres voces de foro e por canon e pensión de media carga de pan “medido por la medida nueva de abila

18 Medio de millo miúdo e medio de centeo.

19 Ou Muradelo. Escribán do número do concello da cidade de Santiago.

20 Filla de Vasco Patiño e de Sabela Álvarez.

que agora se usa de doze ferrados en carga puesto e pago en donde cogiere la otra mi renta de tierra de Veá por cada mes de agosto o setembro [...]”.

Signatura 2.14: “nº 252. Arr[ien]do en el lug[a]r de vigin”. Outorgado a Xoán das Penas, de bens en Vixín (San Xiao de Veá), o 27 de maio de 1556 ante Gonzalo Puñal, notario da cidade de Santiago.

Signatura 2.15: “nº 139. De como se parte el Lug[a]r de Cardelle”. Declaración en virtude dunha paulina²¹ do xeito de partirse o lugar de Cardelle, do 12 de febreiro de 1558 ante o escribán de Santiago Rodrigo Alonso.

Signatura 2.16: “nº 344. Arriendo de los vienes de la compra de atrás en el lug[a]r y f[elig]r[es]ía de Sn. Juan de Santeles”, feito polo titor de Xoán Rodríguez (herdeiro do morgado e vínculo) a Xoán Sieiro (veciño de San Miguel de Cora) de bens do lugar de Santeles (casas, viñas, montes...) que Alonso do Couto vendera ao procurador Pedro García e este vendera ao cóengo Gómez, sitios en Santeles. Datada o 19 de maio de 1558 ante Gonzalo Puñal.

Signatura 2.17: “nº 143. Obligacion de r[en]ta en Cardelle al Cardenal Mondragon” que lle fixera Domingo de Laceiras de pagarlle a renda que lle debía dos últimos catro anos do lugar de Cardelle (Santo André de Veá) no que vivía, o 8 de abril de 1562 ante Roi de Ben.

Signatura 2.18: “nº 449. Casa del Preguecido. Foro que hizo Juan Rodriguez de Rioboo a Maria de Abeleira del lugar de Abeleira en Sn Breixome de Lamas [...]” o 9 de marzo de 1571 ante o escribán de Santiago Gonzalo Fernández. O foro está feito por Xoán Rodríguez de Riobó “o Mozo”, herdeiro do cóengo Gómez, por dúas voces e nel contéplase a loitosa do mellor boi ou vaca.

Signatura 2.19: “nº 518. S[an]ta M^a de trazo. Arr[ien] del lug[a]r do rial” que fixo Xil Varela de Vilamid a Bertomeu Domínguez e á súa dona, da metade dos bens que Bertomeu lle dera en troco a Xil no lugar do Rial (Trazo), do 23 de novembro de 1585.

Signatura 2.20: “nº 333. V[en]ta de Censo en Sn Pedro de Toedo y lug[a]r da Carballa, en S[an]ta Mª de Riveira²² y lug[a]r de Villar, en Sn

21 Carta ou despacho de excomuniación que xeralmente se expedía nos tribunais pontificios para o descubrimento dalgunhas cousas en caso de sospeita de roubo ou ocultación maliciosa. Véxase Escriche, Joaquín: Diccionario Razonado de Legislación y Jurisprudencia, Madrid. Antonio Calleja Editores, 1847. No eido estradense conservamos noticia de varios destes documentos, mediante os que se trataba de compeler aos fregueses para que se convertisen en delatores de supostos ocultamentos de bens e rendas efectuados ás veces polos seus conveciños.

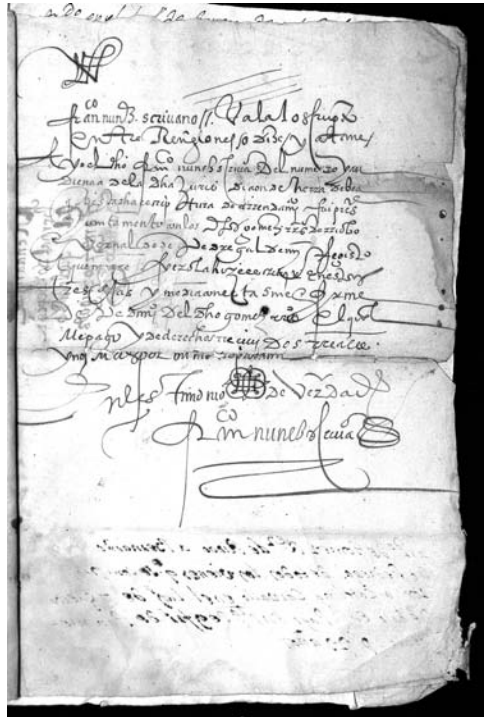
22 Refírese a Santa Mariña de Ribeira.

Miguel de Cora y lugares de Vayo, y en la Jurisdicción de los Baños”. Alonso e Pedro de Mol-des venderon ao cura de Rubín, Xoán de Covas, 14 ducados, 3 reais e 4 maravedís de censo redimible hipotecados sobre o lugar da Carballa (Toedo), unha fanega de pan no lugar de Vilar (Ribeira), outra no lugar de Baio (Cora) e bens que mercara na xurisdición dos Baños. O 23 de setembro de 1586, por ante o escribán Diego de Castro.

Signatura 2.21: “n° 492 Santa Maria de los Baños. Arriendo de una casa y salidos en la Villa de los Baños” feito por Gómez Rodríguez de Riobó²³ ao cóengo Xoán de Abraldes dunha casa por 16 anos, o 20 de novembro de 1581 por ante Domingo Cabaleiro, escribán do número do concello de Santiago.

Signatura 2.22: “n° 522 S[an]ta Mª de Trazo. Arr[ien]do que hizo Gomez Rodriguez de Rioboo [veciño de San Vicenzo de Vilouchada] a Juan Pose [veciño de Aguións] por quar[en]ta y un años de la heredad Dalongra y mitad del lug[ar] de Aguiónes [...] que quedo de Gregorio Ant^o Dagraña en R[en]ta de ocho fanegas de pan mediado, dos capones, y dos perdijones [...]” ou 8 reais no canto deso. Do 21 de decembro de 1593, por ante o escribán Rodríguez do Corral, veciño de Santiago.

Signatura 2.23: “n° 32 Arr[ien]do en el lugar de vila grande de la f[el]ig[r]es[í]a de Aguiónes” feito por Gómez Rodríguez de Riobó a Fernán Carbón da metade do lugar da Vila Grande de Aguións “con mas el molino de la grueira” por un tempo de 41 anos. Realizado o 21 de decembro de

Remate e autenticación ante Francisco Núñez da escritura de arrendo de bens en Figueroa de Abaixo que fixo cóengo Gómez Rodríguez. Ano de 1597.

23 Na realidade feito por Maior Suárez, viúva do defunto Xoán Rodríguez de Riobó, como administradora dos bens dos seus fillos Gómez Rodríguez e María Hortiz.

1593 ante o escribán de Santiago Pedro Rodríguez. O canon era de 8 fanegas de pan e catro “capones cevados que sean mui buenos [...] y hes condición que al tienpo del falesçimiento del dicho Fernan Carbón, o de la persona o personas que bibieren y moraren en el dicho lugar le an de dar y pagar por razon de seniorio y lotuosa la mejor cosa de quatro pies que al dicho tienpo tuvieren [...] que a de ser el mejor boi o vaca, o bestia [...]”.

Signatura 2.24: “Casa del Preguecido n° 33. Arriendo que hizo Gomez Rodriguez de Rioboo a Juan Pose por quar[en]ta y un años de la heredad Dalongra y mitad del lug[a]r de Aguiones en S[an]ta Maria de Aguiones que quedo de Gregorio Ant[oni]o Dagraña en Renta de ocho fanegas de pan mediado dos Capones, y dos perdijones”. Do 21 de decembro de 1593 por ante o escribán Rodríguez do Corral, veciño de Santiago.

Signatura 2.25: “n° 523. S[an]ta Mª de Trazo. Arr[ien]do de la mitad del lug[a]r da fonte”. Son dous arrendos feitos o 22 de outubro de 1595 por Gómez Rodríguez de Riobó a Álvaro Sanxurxo da metade do dito lugar por ante Alonso Rodríguez.

Signatura 2.26: “n° 320. Arr[ien]do en el lug[a]r y f[el]ig[r]es[í]a de Sn. Payo de Figueroa”, feito por Gómez Rodríguez de Riobó a Bernaldo de Pedregal, veciño de San Paio de Figueroa, de tódolos bens que mercara a Catalina Carballo no lugar de Figueroa de Abaixo, cunha duración de 29 anos²⁴ e datado o 29 de setembro de 1597. Pasou ante o escribán Francisco Núñez, da xurisdición de Vea.

Signatura 2.27: “n° 525. . S[an]ta Mª de Trazo. Arr[ien]do de la mitad del lugar da fonte” e parte dun muíño, datado en 7 de agosto de 1601 e realizado ante o escribán Pedro de Xavestre. Outorgado por Gómez Rodríguez de Riobó a Pedro Sanxurxo con canon e pensión de 18 ferrados de trigo, dous perdigóns e oito galiñas.

Signatura 2.28: “n° 51 Lugar de Aguións. Foro de la mitad del lugar de la Graña en 1602”. Trátase dunha escritura de apartamento de pleito e foro (arrendo por corenta anos, en realidade) que a favor de Fernán Carbón fixera Gómez Rodríguez de Riobó da metade do lugar “dos da Graña” de Aguións, incluído o seu muíño, o 22 de agosto de 1602 ante Sebastián Torres Patiño. A renda anual estipulada era de 11 fanegas de pan, dous pares de capóns cebados, un carro de palla de trigo “y lutuosa que será el mejor Buey, Baca, Burraxo, Mulo, o Mula, Yegoa, Rocin, Ucha, o Arca [...]”. Acompaña escritura de 1643 na que o capitán don Álvaro de Ribeira

24 O arrendo ou foro por 29 anos é moi corrente, e esta cifra tiña por obxecto evitar a prescrición trintenaria do dereito real de dominio sobre os bens aforados ou arrendados.

e Soutomaior, sucesor no vínculo e morgado, pide a execución polas débedas acumuladas de 1642 e 1643.

Signatura 2.29: “nº 526 S[an]ta M^a de trazo. Arr[ien]do de la mitad del lug[ar] da fonte” que fixo Gómez Rodríguez de Riobó a Álvaro Sanxurxo, da metade dese lugar coas casas e metade dun muíño por 21 anos en renda de 18 ferrados de trigo e dúas galiñas o 27 de setembro de 1604 por ante o escribán Pedro de Xavestre. A renda debía pagarse nunha casa da cidade de Santiago.

Signatura 2.30: “nº 306 Arriendo en 1607”, que fixo o capitán Gómez Rodríguez de Riobó ao carpinteiro Bertomeu de Veiga cunha duración de 29 anos da herdade da “Tença Dagueira”, sita en Santa Baia de Matalobos, por renda de dous ferrados de centeo que debía levar ao Preguecido. Datado o 17 de outubro de 1607. Pasou ante Xoán Pinto.

Signatura 2.31: “nº 350 Foro que hizo el Capitan Gomez Rodriguez de Rioboo a Pedro de Matalobos de la heredad de tallo da Devesa sita en la feligresía de Sn. Juan de Santeles [...]” o 8 de setembro de 1610. A herdade mercárala o capitán a Agustín de Ortega en dúas metades por escrituras que se mencionan ante os escribáns Xoán López de Bentosinos (ou Bentusiños, como aparece noutros documentos) e Sebastián de Torres. O foro fíxollo a Pedro de Matalobos e á súa muller María de Ortega.

Signatura 2.32: “nº 52 Lugar de Aguios. Foro de la mitad del Lugar de los da Graña en 1611”, redactado o 11 de marzo de 1611 e outorgado polo capitán Gómez Rodríguez de Riobó a favor de Xoán Tallón, veciño de Aguións. Contéplase no escrito a loitosa da mellor cousa de catro pés. Pasou ante o escribán Gregorio Durán.

Signatura 2.33: “nº 88 Casa del Preguecido. Arriendo que hizo el Capitan Gomez Rodriguez de Riobo a Gregorio de Sn Tino y Juan de Sn Tino p[or] cincuenta años de la heredad da Rajeira de Campelos y Braña del lugar dos Cebados en renta nueve ferr[ado]s de centeno, seis de mijo y dos capones [...]” o 5 de xullo de 1634 por ante Xoán López de Bentusiños. Trátase do arrendo ao clérigo e vicerrector de San Xoán de Baión (Xoán de Sanxiao) e a Gregorio de Sanxiao (veciño de Aguións), cunha duración de 50 anos.

Signatura 2.34: “nº 479 Casa del Preguecido. Obligación que hizo Juan Alvarez vez[in]o de S[an]ta Mariña de Ribeira al al [sic] Capitan Dn Alonso Rodriguez de Rivera de pagar un ferrado de pan mediado por el lugar de Baltar [...]”; copia do 26 de decembro de 1639. O capitán don Alonso Rodríguez de Ribera e Soutomaior, sucesor no vínculo que fundara o cónego Gómez, pedira execución ao xuíz ordinario de Santiago contra Xoán Álvarez, veciño de Ribeira, por dezaioito ferrados de pan de rendas atrasadas

do lugar de Baltar. O 25 de decembro de 1639, por ante o escribán Pedro do Campo, Xoán Álvarez obrigouse a pagar para sempre un ferrado de pan.

Signatura 2.35: “nº 494 Santa Maria dos Baños. Arriendo de una Casa y heredad en la Villa de los Baños de Cuntis”, que don Alonso de Ribeira “Capitan de la conduta de bea” lle fixo ao escribán Domingo Núñez do Campo o 23 de abril de 1640. O alugueiro era por espazo de nove anos e a renda de oito ducados e medio.

Signatura 2.36: “nº 94 Lugar dos Cebados. [...] Foro del Capitan Dn. Juan Rodriguez, á Juan Martinez del lugar de Pousada y heredad das Entrigas en Santa Maria de Aguiones [...]”, redactado o 17 de agosto de 1649 a favor de Xoán Martínez e da súa dona María de Sorribas. “Y ansi mismo es condicion que vos, y las dichas buestras voces al tiempo de buestro fallecimiento me haveis de dar por razon de Lutuosa [...] la mejor cosa de quatro pies”. Pasou ante o escribán Bieito Ballo.

Signatura 2.37: “nº 285 Foro de Dn Juan Rodriguez Rivera a Domingo de Barco do Outeiro = de las heredades do Bacelo nuevo y Canto da Poza en r[en]ta de quatro ferrados de pan mediado y dos capones en 1649”. Trátase dunha copia do foro que o capitán don Xoán Rodríguez de Ribera outorgou a Domingo de Barco (veciño de San Xurxo de Veá) e á súa dona e herdeiros de dúas pezas polas súas vidas e tres voces. Do 27 de agosto de 1649. Pasou ante Bieito Ballo.

Signatura 2.38: “nº 493 Santa M^a dos Baños. Foro de una Casa y salidos en la Villa de los Baños”. Outorgado no lugar de Xerliz por ante Diego de Castro o 5 de maio de 1651 polo capitán don Xoán Rodríguez de Ribera Soutomaior ao alferez Domingo Patiño Salgado, veciño da cidade de Santiago e á súa dona María de Godoi “la su Casa, Torre, y una heredad que esta junto a ella, que tiene en el lugar de la villa de los Baños” por tempo de corenta anos e pensión de 77 reais de a 34 maravedís cada ano. É copia dada a pedimento de don Antón Luís de Acevedo e Abraldes en 1764.

Signatura 2.39: “nº 308 Foro del Capitan Dn Juan Rodriguez de Rivera, á Juan Balado y otros = del lugar de Guendos, en Santa Vaya de Matalobos, en renta de 12 Anegas de Pan mediado, 4 Capones, un Carnero y Lutuosa en 1651 [...]” que se formalizou por ante o escribán da xurisdición de Veá, Pedro García. O contrato fíxose a Bieito Lorenzo, Lucas da Bouzada e Xoán Balado, todos veciños de Matalobos, así como ás súas mulleres e fillos. Inclúe un muíño entre outros casares e herdades. Deste documento unicamente se conserva copia do XVIII, xa que, según indica unha nota ao remate da carpetiña “Esta copia se sacó de una copia del original que está unida con otro Foro en el Lugar da Esquiza en san Verfísimo de Arcos [...]” donde

se puede ver”. Dise feito e outorgado no lugar de Piñeiro (San Miguel de Cora) o 12 de decembro de 1651.

Signatura 2.40: Nunha folla con selo de dez maravedís do ano 1695 queda constancia de que o 2 de maio dese ano o veciño de San Martiño de Callobre Antón Sueiro do Corral vendeu na vila dos Baños a Domingo González Piñeiro (veciño de Cuntis) e á súa muller Helena Gómez a leira das Camposiñas, sita no lugar de Nogueira (Callobre). Transacción ante o escribán Pablo Salgado Vaamonde.

Signatura 2.41: “nº 528 S[an]ta M^a de trazo. Foro del lug[ar] da fonte”, outorgado por dona Sabela Tareixa Taboada de Soutomaior, viúva de don Baltasar de Ribera e nai e administradora de don Vicente de Ribera, a Francisco Viqueira e a Francisco Baleato da metade do lugar da Fonte. Curioso o feito de que estes suxetos posúen a súa metade “por arriendo y sin otro ningun derecho, ni causa, que para ello tubiesen, porque pagavan por dicha mitad, treynta y seis ferrados de trigo, y quatro gallinas, y mediante ello la otorgante, les pretendia poner azion y demanda, como tal tutora para la luz y claridad de dicho vinculo y maiorazgo; y savídolo por dicho Fran[cis]co Viqueyra y Fran[cis]co Baleato, binieron a pedir se les hiziese foro de la mitad, de dicho lugar según y de la manera, que lo labravan y cultibavan, que darian de aumento mas dos ferrados de trigo [...]; y ademas dello que zedían como desde luego zedieron, todos los perfectos y mejoramientos que en dicho lugar tenían echos y sus antepasados [...]”. É copia de 30 de decembro de 1728 ante Domingo de Quintela Romero da escritura redactada o 3 de decembro de 1715 por ante André Quintela.

Signatura 2.42: “nº 529 S[an]ta M^a de trazo. Foro de la mitad del lug[ar] da fonte”²⁵, outorgado por dona Sabela Tareixa Taboada de Soutomaior (viúva de don Baltasar de Ribera e nai e administradora de don Vicente de Ribera) a Tomé Vázquez, Xoán de Muíño e Antón de Morlán “por la vida de tres señores reyes que vivieren y reynaren en la Corona de España”, con-

25 Neste documento e no anterior infórmase de que o lugar da Fonte de Santa María de Trazo era anexo ao vínculo fundado polo cóengo Gómez Rodríguez de Riobó e Soutomaior y “se labra en dos mitades la una [...] labran y poseen Fran[cis]co Viqueyra y Fran[cis]co Baleato en virtud de fuero que paso ante el presente escribano en los tres de Diz[iemb]re del año pasado de sietez[ient]os y quince, y la otra mitad labran y poseen en virt[ud] de arriendo que hes fenezido y acavado son otro ningun d[e]r[e]c[h]o Tohme Vazquez, Juan de Muiño y Antonio de Morlan vez[i]nos de la refer[i]da f[el]ig[r]es[í]a de de Trazo que por dicha mitad pagavan en cada un año quarenta ferrad[os] de trigo, y quatro gallinas [...]”. Tamén se nos informa nel polo miúdo dos bens que había no lugar da Fonte (algún deles pertencente á “Capilla de los ferros”) e da microtoponimia e muíños de boa parte da zona.

templando o foro unha quinta parte de laudemio²⁶. Habían de facerse os pagos na cidade de Santiago. É copia do 29 de decembro de 1728 da escritura outorgada ante André Pascoal de Quintela o 21 de xaneiro de 1716.

Signatura 2.43: “nº 90 Jurisdicion de Bea. F[eligi]r[esí]a de S[an]ta Mª de Aguiones. Lugar dos Cebados. Foro en 1733, el de la Taberna”. Trátase dunha copia de 7 de xullo de 1733 do foro outorgado por don Xosé Francisco de Acevedo Ribera e Soutomaior a Antón Martínez dunha “casa terreña con su corral [...] en el lugar dos Cebados” o 4 de xullo de 1733 por vida de tres reis de España e renda de dous ferrados de centeo ante o escribán Pedro de Arén e Losada.

Signatura 2.44: “nº 530 Foro que D[o]n Luis Antonio Acebedo²⁷ hizo á Angel y Antonio Biqueira, Matias Vazquez y otros de el Lugar de la Torre ô da Fonte, apeado y sito en Santa Maria de Trazo Jurisdicion de Santa Cruz de Montaos, en renta de 85 ferrados de trigo, ocho Capones e la decima de Laudemio [...]”. Trátase de dúas copias do foro outorgado o 4 de novembro de 1755 por vida de tres reis de España por ante Domingo André de Covas e Martínez (veciño de Santa Cristina de Veá) o 4 de outubro de 1756. Contén apeo das herdades do foro.

Signatura 2.45: “nº 95. Casa del Preguecido. Jurisdicion de Bea. Lugar dos Cebados. Foro que hizo Dn Antonio Luis Acevedo a Juan y Juan Martinez viejo y mozo [...] de la heredad y de esa de Pousada, de la mitad del monte da Devesa sitios en S[an] Estevan de Lagartones = de la heredad dos Trigos y terreno de una Casa sitas en el lug[a]r dos Cebados en Santa Maria de Aguiones [...]”. Trátase dunha copia do 12 de agosto de 1757 dos aforamentos outorgados por don Luís de Acevedo ante Xosé Bieito Plata, por tres voces e 29 anos, contemplando a quinta parte de laudemio e loitosa.

Signatura 2.46: Axuste de contas entre dona Ana Vaamonde, nai e titora dos fillos menores que tivera con Rafael de Vila e herdeiros únicos de don

26 Tanto esta escritura como a anterior estipulan algo común á institución do foro, e é que os bens “no los han de poder bender, zeder, trocar, concambear, ni enajenar, ni sujetar a ninguna obra pía, fundación de misas, Yglesia, cofradía [...], sino que siempre los han de traer avidos y reconocidos por de dicho Vínculo y maiorazgo, y de la tal benta ni enagenazion que dello se hiziere, sea nula ninguna y de ningun efecto, y queriendo hazerla há de ser primero pidiendo lizenzia y consentim[ie]nto a los subzesores de dicho Vínculo, para que queriendo los por el tanto lo puedan hazer descontandole de la suerte principal, la quinta parte por razon de laudemio y no los queriendo le den lizenzia para que lo pueda hazer, con que sea a persona lega, llana y avonada, que pague la renta y traiga los vienes avidos y reconocidos por de dicho Vínculo y maiorazgo, y del tal prezio que por ellos les dieren ayan de pagar la quinta p[ar]te por razon de laudemio, en reconocimiento de dominio [...]”.

27 Refírese a don Luís de Acevedo e Abrales.

Leonardo Pérez Porrúa, e don Xaquín Sánchez Santalla, Administrador de tabacos no partido de Corcubión. Este recibira xa 1595 reais de rendas dos “foros del Son, y Cavanás” e debíanlle da herencia 1600. Así as cousas deciden dar por concluídas as contas: “nos combenimos, transigimos y comprometemos en dar p[o]r concluidas y fenecidas las citadas cuentas por lo q[u]e los papeles de ellas se han quemado, roto, y chancelado [...]”. Trataríase pois dunha carta de pago mútua, sen datación tópica, do 8 de xuño de 1789.

Signatura 2.47: “n° 485. Juris[dicci]on de Tabeirós. Santa Mª de Couso. Confesion de pagarse renta p[o]r el lug[a]r de Barco”. Trátase dun recoñecemento pago de renda polo lugar de Barco, nunha folla con selo de 20 maravedís, por ante don Bernaldo Antón Pose, escribán veciño de Santeles como asistente do xuíz da xurisdición de Veá, requerido por don Pedro Carlos de Outeiro e Berm[ú]dez cunha real provisión ao seu favor expedida pola Real Audiencia do Reino contra don Antón Luís de Acevedo por 15959 reais e réditos vencidos dos mesmos. Para o seu pago sinálanse algunhas rendas por uns 5000 reais cada ano ata completar a débeda: en Couso, en poder de Xosé Beltrán como caseiro de don Xoán Antón Cisneros e outros labradores, pagos polo foro do lugar do Barco. Allanáronse a pagar. Data de 19 de outubro de 1789.

Segue testimonio do pago outorgado para seguro de Xoán Bandín (un dos que “desfrutan” o foro) firmado polo mordomo de don Pedro Carlos de Outeiro e Bermúdez no lugar de Gondomar (San Xiao de Veá) o 13 de decembro de 1789.

Signatura 2.48: Pequeno apunte ou borrador do 28 de marzo de 1790 no que se dá conta de que Xacobe de Castro, veciño de Lamas, vendeu a Xosé da Vila, de Cereixo “un pedacito de tierra labradía” na “Aira Vieja” de Callobre, “con renta de tres q[uarti]llos de z[ente]no mediado p[ar]a el Ex[celentí]simo S[eñ]or Conde Amarante”, pola cantidade de 16 ducados e 17 maravedís.

Signatura 2.49: “n° 334. S[a]n Miguel de Cora. Lug[a]r de vilacristi. Confesion q[u]e hicieron los llevadores del lug[a]r de villacristi de pagar cada año diez ferr[ad]os de pan medeado a la Casa del Preguecido en virtud de relacion de deudores libra[da] p[o]r el Juez de apelaciones de Sant[ia]go²⁸ y por la escrivania de Fran[cis]co Antonio Garcia, y dado testimonio p[o]r el escribano Manuel Felipe Gonzalez interino de numero del dicho Juez de Sant[ia]go en 9 de diciembre de 1816, y el ejecutor fue el escribano Felipe Pena y Leira super numerario de la Jurisdiccion de Taveiros en diciembre de

28 Don Xacobe Pastoriza e Taboada.

1816". Bernaldo de Ortega, Bernaldo Buela e outros veciños dese lugar presentaron pedimento opoñéndose a outro imposto contra eles por dona María Bermúdez, viúva de don Ramón Acevedo, sobre pago das rendas atrasadas. Un dos notificados (Bernaldo Buela) é requerido o 12 de decembro para que “pague y apronte en la referida casa á la parte que pide los Diez ferrados de centeno y menudo de por mitad [...] que enterado dijo: es cierto que el que responde junto con otros consortes tiene obligacion de pagar al poseedor de la Casa de el Preguecido o su maiorazgo y a su May[ordo]mo los Diez ferrados de z[ente]no y menudo de por mitad [...] p[o]r los vienes que llevan en este dicho lugar como de el Domino de aquella. La qual tienen los citados May[ordo]mos obligacion de percivila en este mismo lugar; Y no el que dize con los suos de conducirla al Preguecido como quiere obligarseles [...]”.

Entraríamos propiamente xa nos papeis tocantes á familia Paseiro. Sería a unidade de instalación número 3²⁹.

Signatura 3.01: En catro follas de papel do selo de vinte maravedís de 1740 hai copia dun poder outorgado ante Tomé López Montero de Andrade, en Padrón, a 11 de febreiro do mesmo ano por don Xoán Antón Paseiro, cóengo prebendado da colexiata de Iria que adquirira bens en San Martiño de Callobre e en San Bréixome de Lamas (lugar de Sobrado), xa que el non podía en persoa pasar a tomar posesión. Dálle esta facultade ao seu irmán don Alberte Paseiro de Vila e Miranda, veciño de Callobre, para que o poida facer no seu lugar. Seguen as citacións ás partes e as posesións ata o 3 de abril ante Domingo Rodríguez de la Vega.

Signatura 3.02: Plego de papel do selo de 1746 contendo, do 28 de agosto dese ano, testemuña da transacción e convenio entre don Antón Vilariño, rector de San Martiño de Callobre, e don Xoán Ambrosio Paseiro.

O cura gañara unha real provisión pola querela que contra el dera o cóengo don Xoán Ambrosio, que decía estar en posesión de usar as augas que saían da cerradura do igresario “y del agua de una zanja u presa que dice haber hecho dicho don Antonio Vilariño para regar su prado dos Barreiros no debiendo hacerlo ni perturbar al referido don Juan Ambrosio y su casa nueva da Carballeira y bienes a ella anejos [...]”.

Aproveitábanse das augas os posuidores “de la Casa y lugar de dicho don Juan Ambrosio, y los más sus consortes poseedores del lugar dos Vilas para regar y fertilizar sus tierras que tienen fuera de dicho iglesario, y considerando ambas partes los crecidos gastos que se les puede ocasionar” deciden establecer unha concordia.

29 Imaxes 1183 ate 2317 na súa instalación dixital.

Declara no acordo o cóengo de Padrón non ter dereito nin el nin a súa nai e irmáns á auga da presa “y porque mal informado dio su querella de fuerza en el Real tribunal, contra dicho don Antonio, y tocar [...] a este por nacer en el mismo territorio de su iglesario [...]”, chegan a un pacto para o mutuo aproveitamento.

Signatura 3.03: Nun plego de cinco follas, catro delas co selo de 20 maravedís de 1756 e a última de 1852, encóntranse:

Na primeira folla copia do 20 de novembro de 1756 dunha licencia outorgada por dona Ignacia de Cortes, viúva de don Santiago Paseiro de Vila e Miranda, veciña de Callobre, o 2 de xullo dese mesmo ano por ante o escribán Xosé Prieto de Miranda (veciño tamén de Callobre). Esta muller tivera co seu home varios fillos; entre eles don Xoán Ambrosio Paseiro de Vila e Miranda, cóengo prebendado na igrexa colexiata de Iria, “quien a costa de su prevenda, adquirio diferentes vienes [...] sin que en ello ynterveniese la otorg[an]te ni ninguno de los mas sus hijos”. A este cóengo cédele a “lexitima larga” e dalle a licencia para que dispoña por enteiro dos bens e dos que lle poidan tocar do seu defunto marido. A outorgante non firma por non saber.

No folio segundo hai unha copia do 12 de xullo de 1756 ante o mesmo escribán, doutra licencia que dona Ignacia concede ese día á súa filla dona Ana María Paseiro, muller de Xoán González e tamén veciña de Callobre, “a la que tiene mucho amor, cariño y afizion por cuios motivos [...] le da liz[enci]a, poder y facultad [...] para que pueda usar y use de la lexitima de vienes muebles y raíces que tiene heredado de dicho su Padre, como tantvien de la que le toque p[o]r la otorgante, vendiéndolas, trocandolas [...]”. Ningunha delas firma: estamos ante unha sociedade que relega á ignorancia das letras ás mulleres.

No terceiro folio, unha copia de 3 de decembro de 1756 da permuta de bens entre don Xoán Ambrosio dunha parte e Xoán González e dona Ana María doutra, o 13 de xullo dese ano. O cóengo dálle tódolos bens raíces que ten no lugar da Coruxa (casa, horta, prado da Ferreira...) en troco da lexítima de dona Ana María.

O quinto e último folio está ocupado por unha dilixencia de 15 de novembro de 1852, de terse tomado razón desta escritura de permuta no libro correspondente do concello da Estrada.

Signatura 3.04: Plego de papel do selo de 1758 con copia de 20 de novembro dese ano da escritura de transacción e concordia de 28 de xullo de 1756 entre o matrimonio formado por don Bertomeu Montero de Andrade e dona Xusta Paseiro e don Alberte Paseiro.

Anteriormente venderan a don Xoán Ambrosio Paseiro, cóengo en Padrón, a lexítima de bens que lle tocara a dona Xusta polo seu pai don Santiago Paseiro, “y ahora pretendían pedir contra dicho don Alberte Paseiro los frutos que percibió de ella desde la muerte de dicho don Santiago su padre, como también algunos bienes muebles y alhajas que este había percibido en dote con María Vázquez difunta madre que ha sido de dicha doña Justa y otras cosas”. Á petición opoñíase don Alberte. Emporén chegaron a unha concordía para non pleitear e aforrar cartos.

Signatura 3.05: Folla de papel do selo de 1766 con copia da escritura de venda a favor de don Alberte Paseiro do 28 de setembro, que lle fai Martiño do Campo, veciño de San Xurxo de Veá, de terras no lugar de Fonteboa desa freguesía.

Signatura 3.06: Plego de papel do selo de 1766 coa copia da escritura de venda efectuada a favor de don Alberte Paseiro o 25 de abril dese ano por Xoán Fernández e a súa muller Manuela Fraíz, veciños de Calobre, de herdades en Moreira Nova gravadas con renda e pensión de once cuartillos e medio de gran á casa de Preguecido e á fábrica da igrexa de San Miguel de Moreira. O prezo das terras foi de 1009 reais e 23 maravedís.

Signatura 3.07: Nunha folla de selo de 20 maravedís, copia de 4 de febreiro de 1767 da escritura de venda a favor de don Alberte Paseiro redactada “en el lugar de la estrada f[el]ig[r]es[í]a de san Lorenzo de ouz[an]de” o 31 de decembro de 1766 ante Xosé Vilariño Rodríguez, da Somoza, por Beito Paz e Bieita Tosar, dunha herdade no lugar de Penarada por 204 reais.

Signatura 3.08: Nunha folla de papel do selo de 1769 copia da escritura da venda que o 20 de xaneiro dese ano fixo Manuel Reboredo (veciño de Santa Mariña de Ribeira) a don Alberte Paseiro dunha leira a labradío “nombrada do caneyro y por otro nombre de junto a la barca de Sarandón sita en el agra del mismo nombre”. Limitaba “por el solano bate en el riachuelo que baja [...] para el Río Ulla y citada barca de Sarandón, por cuyo aire tiene un sauce de dos gallos y es el primero donde se suelen amarrar y asegurar las barcas, por cuías demarcaciones es bien conocida”. O prezo foi de 136 reais dos que o vendedor confesou ter recibido anteriormente 36.

Signatura 3.09: Folla de papel do selo de 1769 con copia de 4 de febreiro da venda realizada a favor de don Alberte Paseiro por Tareixa Carballa³⁰ de herdades en Matalobos por 20 ducados, o 31 de xaneiro dese ano.

30 Viúva de Marcos da Torre e veciña de Matalobos.

Signatura 3.10: Folla de papel do selo de 1769 con copia de 28 de febreiro da venda de 31 de xaneiro efectuada por Xosé de Castro, veciño de Matalobos, de herdades nesa parroquia a don Alberte Paseiro por valor de 34 ducados.

Signatura 3.11: Folla de papel do selo de 1769 con copia de 12 maio da venda a favor de don Alberte Paseiro o 22 de abril dese ano efectuada por Xosé de Castro (veciño de Santa Baia de Matalobos) dunha herdade na Aldea Grande de Matalobos por 30 ducados.

Signatura 3.12: Nunha folla de selo de 20 maravedís de 1769, copia de 10 de outubro de 1769 dunha escritura de venda realizada no lugar de Sandán (Santiago de Tabeirós) ante Xosé Vilariño Rodríguez o 4 de outubro dese ano polo veciño dese lugar, Anxo da Ponte, a don Alberte Paseiro, da herdade do Alcacén por 30 ducados.

Signatura 3.13: Folla de papel do selo de 1770 con copia de 8 de maio da escritura de venda de 25 de abril do mesmo ano que Carlos do Porto (veciño de Santa Cristina de Vinseiro) lle fixo a don Alberte Paseiro de leiras en Constenla (San Xurxo de Cereixo) por contía de 70 ducados.

Signatura 3.14: Plego de papel do selo de 1771 con copia do 4 de novembro da solicitude que presentou don Alberte Paseiro para obter copia doutra escritura que perdera da venda que lle fixera o 22 de xaneiro de 1769 María de Cortes -veciña de Santa Mariña de Ribeira- de leiras e “una caseta pequena con su puerta al aire norte, corral y salidos” no lugar de Baltar desa freguesía³¹. Hai un auto de 3 de novembro de 1771.

Signatura 3.15: Nun plego³² de dúas follas de 20 maravedís de 1779, figura a petición que Domingo Antón do Corral, labrador, veciño de Callobre que fixera permuta con Francisco Pena da parte que lle tocaba no muíño chamado “do Merlan” por unha herdade lle fao ao xuíz ordinario da xurisdición de Tabeirós, don Manuel de Ogando e Ribera. Por ese feito recurrira tamén ao xuíz ordinario e de apelación de Santiago Xoán de Hermida (de Callobre), que quería “llebar dicha parte suponiendo no sé que d[e]r[e]c[h]o”, contra Francisco Pena; “[...] y como este se hubiese obpuesto [...] se vino a mi dicho Ermida, y entre los dos hemos contratado el que p[or] tasa[ci]on de Perito [...] le pagaría los perfectos que tenia hecho en el espresado molino [...]”. Elexiron por tasador e perito ao veciño da Somoza Bernaldo Verde que “tasó los perfectos en Doscientos y veinte reales”. Pero afirma Domingo Corral que cando

31 O prezo fora de 30 ducados, dos que a vendedora afirma ter recibido “para urxencias que se le ofrecieron veinte y quatro ducados y los seis restantes al cumplimiento del total importe dicho comprador, ahora en contado se los dio”.

32 Moi posiblemente este plego formara expediente en orixe xuntamente co seguinte.

lle foi pagar “hallo la novedad que no quiso hacerlo, ni quiere, antes bien me desafia asertando me ha de sacar la porcion que tengo cambiado que el pleito que tenía con el Pena aora ha de ser conmigo”.

O xuíz Ogando emite a continuación auto orixinal a favor de Domingo do Corral para que se apremie á outra parte con data de 5 de febreiro de 1779.

Segue unha dilixencia con Xoán de Hermida, do mesmo día, na que se lle notifica o auto do xuíz e o Hermida acepta 76 reais e medio do Corral, que era a terceira parte dos perfectos que lle correspondía pagar, ante o escribán Xosé Antón Picáns e Torres.

Signatura 3.16: Nun plego de dúas follas de 20 maravedís de 1782, Domingo Antón do Corral, labrador veciño de Calobre, que fixera troco con Francisco Pena, veciño de Moreira, dunha terceira parte que lle tocaba no muíño chamado “do Merlán”, quere pagar 4 maravedís de renda que lle corresponden en concepto de dominio do conde de Ribadavia e de Amarante. Xoán de Hermida, posuídor das outras dúas terceiras partes do muíño non llelos quere aceptar “con el pretesto de q[u]e se ha de prorratar lo que toque a dicho Molino con los mas vienes fincables de la Ysavel Fern[ánd]ez”³³. Corral pide ao xuíz que o compela a aceptalos ou a nomear perito que prorratée.

Segue auto do xuíz ordinario interino da xurisdición de Tabeirós, don Xoán Antón Sanmartín, do 10 de abril de 1782 a favor da petición de Corral.

A continuación, notificación a Xoán de Hermida do auto antecedente o 11 de abril, que recibe, e pide se nomee perito del para o prorrato de Francisco de Porto e Coto, veciño de Vinseiro. Corral nomeu pola súa parte a don Blas Antón Sánchez Pulleiro, da mesma vecindade.

Vén logo a presentación, aceptación e xura dos peritos, o 3 de maio.

Segue a declaración dos peritos, tasa e prorrato, no lugar do Espiño (San Martiño de Calobre), o mesmo día. Sabemos que por tódolos bens que quedaron de Sabela Fernández pagábase ao dominio do conde de Altamira “un ferrado de z[ente]no. Un quartillo de primicia, seis m[a]r[avedí]s parte de misa de pension y Diez m[a]r[avedí]s de Servicio”. Deles Domingo Corral debía pagar cada ano ao cabezaleiro Xoán de Hermida “catro quartillos de z[ente]no y quatro m[a]r[avedí]s en Dinero”.

Remata coa notificación ás partes implicadas.

Os actos precedentes son coa asistencia do escribán Xosé Antón Picáns e Torres.

33 Hermida era cabezaleiro do foro dos bens que quedaran de Sabela Fernández.

Signatura 3.17: Folla con permuta de bens entre Xoán Rodríguez e don Bonifacio Antón Paseiro (ambos veciños de san Martiño de Callobre) o 24 de abril de 1797.

Signatura 3.18: Nota sen data en media folla coa lista e apreciación dos bens que quere vender Gabriel da Ponte.

Signatura 3.19: Plego de papel cunha consulta sobre os bens de don Xosé Cadavid, redactada o 15 de xullo de 1812 e que arroxa algo de claridade sobre a xenealoxía deste individuo, casado con dona Xosefa Nieves: encabézase cun borrador de árbore xenealóxica, na cal descenden do matrimonio dona Tareixa, dona Rosa, don Antón e dona María Ignacia. Esta última casou con don Bonifacio Antón Paseiro.

Infórmasenos no documento de que don Antón, vivindo cos seus pais, outorgou poder a don Bonifacio “para que pueda hacer partición de cualesquiera bienes y derechos” e que, “por virtud de este poder corrió el Apoderado con los bienes que [Xosé Cadavid] dejó al [don Antón], como de Mayorazgo”.

Logo, no 1809, procedeuse á formación de cupos, “y [...], cada coheredero entró a llevar, y poseer lo que se le adjudicó: haciéndole, el Apoderado por el [don Antón], prisionero en el Norte”. Ignoramos a que se refire esta frase, aínda que poidera ser á guerra da independencia contra os franceses.

O documento está firmado dos letrados consultados.

Signatura 3.20: Atado formado por oito papeis de diferentes formatos e un plego do selo de 1819 de 40 maravedís que contén o que semellan ser minutas de varias vendas: a primeira de Manuela Terceiro, veciña de San Paio de Figueroa a don Eusebio Paseiro da “heredad a monte llamada Campo de la Estrada o feria antigua”, sen data. Seguen outras cédulas moi sinxelas do 28 de novembro de 1830, 18 de outubro de 1830, 20 de xuño de 1818, 11 de febreiro de 1831 e 22 de febreiro de 1836. O plego co que remata o legaxo, do 24 de outubro de 1819 é a venda que Xacinta Mosteiro realiza a don Eusebio Paseiro da herdade da Baiuca, gravada cunha pensión a favor da Casa de Figueroa, por prezo de 700 reais que a vendedora confesou ter recibido anteriormente.

Signatura 3.21: Escritura da venda de 31 de xaneiro de 1820 efectuada por Bieita Corral, veciña de Callobre, a don Bonifacio Antón Paseiro dunha herdade a labradío nas Camposas, por 550 reais.

Signatura 3.22: Carpetiña contendo catro follas escritas, sen datar, co cupo de bens correspondentes a don Eusebio Paseiro: na Aldea Grande de Aguións (14 pezas de labradío), na Revolta de Figueroa (4 pezas), nos

Cabeza da escritura de foro realizada polo capitán Gómez Rodríguez a Pedro de Matalobos da herdade do Tallo da Devesa (San Xoán Bautista de Santeles). Ano 1610.

por Xacinto Bergueiro (veciño de Cereixo) o 1 de agosto de 1792 a Ricardo Louzao (de Callobre). No 1768 Fabián Bergueiro (pai de Xacinto) recibira os bens en foro do avogado de Santiago don Luís Vicente Pereiras por 46 ferrados de froito de canon anual (14 de centeo e 32 “de Mijo Grueso”). Agora, o seu fillo subfora a metade dos bens “por t[iem]po y voces³⁴ que comprende el foro pr[incip]al”. Por ante Pedro Antón Bermúdez de Soto e Cisneros.

Signatura 3.25: Nun atado de 4 follas, dúas co selo de 68 maravedís de 1792 (1^a e 3^a), outra con selo de 20 dese mesmo ano e a cuarta delas en branco: copia de foro do 21 de maio de 1792 outorgado por dona Rosa

Ramos (12 leiras máis), “montes abiertos y baldíos del lugar de Figueroa darriba que fueron de Andrés Constenla y Manuela Oliveira su mujer”. Outras en Ouzande (Penarada), Carcacía, Lampai...

Signatura 3.23: Nunha folla de selo de 20 maravedís de 1791, don Bonifacio Antón Paseiro, que mercara os bens de don Gabriel Piñeiro (veciño de San Román de Santiso), Clemente de Ulla, André Torres, Domingo Antón Ribadulla, André Mancebo, Xoán Devesa, Xosé de Villas e outros (veciños de Callobre, Lamas e Cereixo) presenta petición para que lle den a posesión xudicial dos mesmos.

A continuación o auto e citación ao don Gabriel Piñeiro, do 3 de marzo de 1791.

Signatura 3.24: Copia de escritura de subforo outorgado

34 O cambio de voces a vidas de reis nos foros pretendía unha maior eficacia administrativa, xa que todo o mundo se enteraba da morte do monarca.

Losada e Garza³⁵ (como titora dos seus dous fillos don Xosé María e don Xaquín María Calderón) ante Bertomeu Cisneros a favor de don Bonifacio Antón Paseiro (escribán veciño de Callobre) pola vida de tres reis e pensión de 25 reais ao ano. Según afirma a dona Rosa, aos “enumpciados sus dos hixos por sucesion del S[eñ]or D[o]n Fran[cis]co Calderon y Andrade, pertenece[n] en el Lugar de Villa froxil, feligresía de [...] Moreira los vienes raices siguientes = La heredad do Casal [...] = La heredad que se dice da Muxica [...] = La heredad da Carballeira da Muxica [...] = La heredad q[u]e se dice do Castro [...]” xunto a moitas máis.

Segue a citación para a toma de posesión por don Bonifacio Paseiro, que solicitara mediante a presentación da anterior escritura, tamén o 21 de maio.

Signatura 3.26: Nun atado de 6 follas, a terceira con selo de 68 maravedís de 1790, a quinta co da mesma cantidade de 1791:

En primeiro lugar, do 4 de xaneiro de 1791 a venda efectuada por don Gabriel Piñeiro de Ulloa e Naraio a don Bonifacio Antón Paseiro da peza nomeada “da Pereiriña”, cargada cunha pensión de dous ferrados de centeo “con q[u]e a de tribuir anualmente al Marques de S[an]ta Cruz como Dueño direuto Domin[i]o” por 550 reais. A venda realizouna como esposo e apoderado de dona María da Estrela e Taboada, que tiña entre 22 e 25 anos.

Da mesma data e a continuación, petición de execución de bens por valor de 1400 reais ao don Gabriel pola renda que estaba a deber ao marqués de Santa Cruz dos bens que tiña a súa muller nesa freguesía.

Tamén está no atado a copia do poder outorgado por ante Gabriel Rafael de Castro³⁶ a don Gabriel Piñeiro o 24 de novembro de 1790 pola súa dona, única filla de dona María Bernarda Torrente e de don Xosé Vicente Taboada; “y p[or] q[ui]e[n] le han correspondido, y corresponden diferentes muebles y raices del vinculo q[u]e poseia, y libres q[u]e se hallan situadas en dicha f[el]ig[r]es[í]a de S[a]n Roman de Santiso, S[a]n Juan de Anzo, la de S[a]n Mart[í]n de Callobre [...] y otras partes q[u]e estan llebando, y poseiendo distintos colonos p[or] virtud de arriendo y otros titulos q[u]e es necesario concurrir a estos parajes a percivir, y recaudar la renta de ellos, lo qual no puede practicar p[or] si misma la otorgante [...]”.

Signatura 3.27: Nun plego do selo de 68 maravedís de 1794, copia outorgada por ante Manuel Vázquez o 20 de decembro de 1794 do subforo efectuada o 27 de setembro dese ano por don Gabriel Piñeiro e dona María

35 Viúva do licenciado don Vicente Fins Calderón e Valdés, conde de San Xoán, vizconde de San Vicente, cabaleiro da Orde de Santiago e Rexedor Decano que fora da cidade de Santiago.

36 Escribán do número da xurisdición de Deza.

da Estrela Taboada de bens do marqués a don Bonifacio Paseiro, que xa mercara a herdade da Pereiriña. Mais, debido á minoría de idade da propietaria, esta fora nula.

Signatura 3.28: Nun plego de 272 maravedís de 1799, do 3 decembro dese ano copia da escritura de venda que fan Xosé Rodríguez Ribadavia e Manuela de Pazos (veciños de Moreira) a don Bonifacio Paseiro de dúas leiras na Veiga do Medio “ynmediata al camino Real que ba de Pousada a la Pica” e outras propiedades sitas en Vilafruxil, por 1921 reais. Ante Manuel Vázquez, escribán da S. M. veciño de Callobre, o mesmo día do seu outorgamento.

Signatura 3.29: Nun plego de 272 maravedís de 1800, copia da escritura de venda outorgada por ante don Bonifacio Antón Paseiro³⁷ o 11 de marzo dese ano e realizada por Xosé Ribadavia e Manuela de Pazos a María Antonia do Casal (muller de André Rei, ausente), veciña de Callobre, de pezas de terra por valor de 1747 reais.

Signatura 3.30: Cédula de venda efectuada o 3 de febreiro de 1803 por Xosé Terceiro (veciño de San Paio de Figueroa) a dona Tareixa Cadavid de terras en Figueroa de Abaixo por 990 reais, cargadas cunha pensión de 6 cuartillos de centeo para o dominio correspondente.

Signatura 3.31: Carpetiña co título “Callobre” que acumulaba os seguintes documentos:

3.31.1: Folla de papel do selo de 1727 coa copia do día do outorgamento da venda de 4 de abril que fixo André Vázquez (veciño de Callobre) a Xusta Paseiro (solteira e veciña da mesma) de 2 reais e medio de censo que lle pagaban Inés de Carballido e Apolonia Terceiro, por 83 reais e medio.

3.31.2: Papel do selo de 1737 coa copia outorgada en Barbude da escritura de venda de 21 de febreiro dese ano realizada por Romualdo Montoiro (veciño de Callobre) a Xusta Paseiro³⁸ de bens no lugar dos Montoiros de San Martiño de Callobre por 110 reais, “los cuales dicho vendedor confiesa tenerlos recibidos antes de ahora de mano de la compradora”. Os bens dise que estaban gravados con pensión ao dono do directo dominio, Fernando de Gaioso.

3.31.3: Folla de papel do selo de 1739 contendo a copia de 2 de xullo da escritura de venda efectuada a Xusta Paseiro por Ignacio Antón de Carbia (veciño de Callobre) o 3 de maio dun ferrado de pan de renda que lle paga-

37 Parece que acumulaba os cargos de escribán da S. M. e do número, concello e cabido de Santiago, e do número da xurisdición de Tabeirós e os seus cotos.

38 Muller de Bertomeu Montoiro, do que se di que está ausente.

ban Ciprián de Bascuas e Dominga de Ribadavia (tamén de Callobre) polo lugar que posuían en Vilafruxil e que o Carbia tiña por herdanza da súa sogra María Rodríguez de Leira, por 10 ducados.

3.31.4: Folla de papel do selo de 1740 coa copia do mesmo día do outorgamento (16 de febreiro de 1740) da venda que fixo Antón Martís (veciño de Moreira) a don Bertomeu Paseiro de Vila e Miranda (veciño de Callobre) dunha herdade en Vilafruxil. Este comprouna para don Xoán Ambrosio Paseiro de Vila e Miranda, o seu irmán por 330 reais que o vendedor confesou ter recibido con anterioridade.

3.31.5: Plego do selo de 1740 contendo copia da escritura de venda a favor de don Xoán Ambrosio Paseiro de Vila e Miranda³⁹ realizada por María de Souto dunha herdade no “lugar de arriba feligresía de San Martín de Callobre, que se compoñe de una casa, que se halla arruinada, heredades labradías y montesías [...], molinos” con carga de medio ferrado de cen-teo de pensión ao marqués de Santa Cruz como dono do directo dominio, “con más ha de pagar la parte que le corresponde de un censo en que se hallan hipotecados dichos bienes”, por 200 reais, “que la vendedora confesó haberlos recibido antes de ahora de mano del dicho Don Juan Ambrosio”. Pasou por ante Tomé López Montero de Andrade, escribán do número da vila de Padrón.

3.31.6: Folla do selo de 1742 con copia redactada o 11 de abril dese ano da venda efectuada a don Alberte Paseiro (que a merca para o seu irmán Xoán Ambrosio) o 21 de marzo por Xoán de Torres (veciño de Callobre) de herdades no lugar de Vilar de Callobre, por 720 reais e 17 maravedís.

3.31.7: Folla de papel do selo de 1742 coa venda de terra en Callobre efectuada o 13 de maio do mesmo por André de Torres, veciño desa freguesía, a don Alberte Paseiro, que a adquire para o seu irmán don Xoán Ambrosio Paseiro por 60 reais.

3.31.8: Folla de papel do selo de 1747 con copia de 14 de abril da escritura de venda da mesma data efectuada por Francisca Rodríguez a Xusta Paseiro dunha herdade en Nogueira (Callobre) por 132 reais “que dicha vendedora confesó haver recibido antes de ahora de manos de la compradora”.

3.31.9: Folla de papel do selo de 1751 con copia do día do outorgamento de escritura de censo a favor de don Xoán Ambrosio Paseiro redactada o 8 de setembro de 1751 “en la Casa Nueva de los Balseiros feligresía de [...] Rubín” ante Domingo Suárez de la Vega. Don Xoán Ambrosio Paseiro entregáralles a Xosé Gómez e a Ana María Montoiro (matrimonio veciño de

39 Cóengo prebendado na Colexiata de Iria da vila de Padrón.

Callobre) 200 reais para devolvelos a prazos. Transcurridos estes sen poder voltárllelos, tomáronos a censo redimible sobre os seus bens, pagando seis reais cada ano ata a redención do principal.

3.31.10: Folla do selo de 1758 con copia de 9 de marzo de se ano da venda do 1 de novembro de 1755 que fixo o licenciado don Alonso Touriño e Reboredo, avogado da Real Audiencia do Reino de Galicia, a favor de don Alberte Paseiro dunha herdade en Friamonde (Callobre) por 121 reais. O comprador realiza a operación para a súa muller dona Mariana Vilariño.

3.31.11: Folla do selo de 1758 contendo copia de 8 de abril de 1758 da venda realizada por Antón Callobre (de San Mamede de Ribadulla) a don Alberte Paseiro (que a merca para a súa esposa dona Mariana Vilariño con caudal dela) o 3 de maio de 1756, por 100 reais.

3.31.12: Plego de papel do selo de 1763 no que don Alberte Paseiro, posuidor de bens en Callobre por herdanza de Xusta Paseiro, súa irmán defunta, “de cuia propiedad se han intrusado [...], Juan Montoiro, Caietano Montoiro, Andrés Montoiro y Romualdo Montoiro ausente deste Reino, sin que se sepa su paradero”⁴⁰ quere que llela devolvan con froitos e xuros, para o que efectúa unha petición o 21 de abril de 1763. Seguen citacións ás partes ata o 19 de maio.

3.31.13: Folla de papel do selo de 1766 con escritura de transacción efectuada en Padrón o 1 de abril dese ano entre Xosé Gómez e don Alberte Paseiro de Vila e Miranda. O primeiro vendéralle unha leira na Veiga de Liñaredo (Callobre) a por 400 reais ao segundo, “y mediante el repetido Joseph Gómez, pretendía mover pleito al repetido Don Alberto, sobre el engaño que había en dicha heredad y otras cosas, y conociendo lo largo de los pleitos y sus fines dudosos, entre dichos otorgantes se convinieron y ajustaron” en que dous peritos fixesen tasación da propiedade. “Y hallaron valer más ciento y treinta y dos reales de vellón, que le entregó ahora en contado al repetido Joseph Gómez”.

3.31.14: Folla do selo de 1769 con copia do 4 de xuño dese ano da escritura de venda a favor de don Alberte Paseiro efectuada no lugar da Estrada (freguesía de San Xiao de Guimarei) o 15 de maio de 1769 por Ánxela de Noboa⁴¹ de herdades en Friamonde por valor de 220 reais. Ao pé dilixencia da súa toma de razón no Oficio de Hipotecas de Tabeirós o 8 de xuño.

3.31.15: Folla de papel do selo de 1769 con copia de 9 de outubro da escritura de venda de 4 do mesmo mes e ano realizada por Xoán da Vila

40 O tres primeiros, fillos de Romualdo.

41 Viúva veciña de San Martiño de Callobre.

(veciño de San Miguel de Moreira) a don Alberte Paseiro dunha herdade en Callobre por prezo de 30 ducados.

3.31.16: Folla de papel do selo de 1771 con copia do 4 de setembro dese ano da escritura de venda de 21 de febreiro de 1757 pola que Xoán da Vila (veciño de Callobre) vendera a don Bonifacio Antón Paseiro unha leira en Friamonde por 275 reais, dos que confesa ter recibido xa 165.

3.31.17: Plego do selo de 20 maravedís de 1779 que contén a copia de 26 de setembro de 1779 da escritura que outorgara Ana de Ribadulla (veciña de Callobre) o 3 de maio do mesmo ano e na que para pagar unha cantidade que debe “por una cuestión que tuvo con Lorenzo de Ribadulla” vende a don Caietano Vázquez (veciño de Santiago) dúas herdades en Friamonde por 1225 reais e 17 maravedís; “doscientos dellos que recibí ahora de presente a presencia de mi escribano y testigos y los mil veinte y cinco reales y diez y siete maravedís restantes, confesó la vendedora haberlos recibido antes de mano del comprador”.

3.31.18: Plego do selo de 1779 con petición e dilixencias para a toma de posesión xudicial de bens que don Caietano Vázquez (veciño de Santiago) mercara a Ana María Ribadulla (veciña de Callobre). O xuíz dá comisión o 6 de outubro de 1779 e a posesión ten lugar o 2 de novembro do mesmo ano.

3.31.19: Atado de dous plegos (catro follas) nos que se enumeran as 20 partidas que quedaron a André, Xoana e Xoán Vázquez Ribadulla -por morte de seus pais- en Friamonde e Nogueira (San Martiño de Callobre) e fanse as partillas o 5 de outubro de 1786 para cada irmán con asistencia de Francisco de Porto e Coto, veciño de Santa Cristina de Vinseiro, perito nomeado para partir os bens. É interesante o epílogo do documento: nel dise que o defunto petrucio da casa adebedaba a don Domingo Rodríguez 30 reais. Ademais está o compartimento das rendas que gravaban sobre os bens: polo lugar de Friamonde pagábase ao cabido da catedral de Santiago (dous ferrados de centeo e 3 reais con dous maravedís ao ano “de Servicios”; de primicia 19 cuartillos de centeo e miúdo de por metade); polo de Nogueira ao marqués de Santa Cruz de Ribadulla (dous ferrados de centeo e 7 cuartillos e medio en cartos, e primicia ao cura de Callobre de sete cuartillos, máis á Casa da Torre, á igrexa parroquial, ás nais mercedarias de Santiago e tamén misas de pensión que gravaban o lugar e debían ser satisfeitas cada ano).

Tamén se tasou a casa petrucial, que non tiña capacidade para os tres irmáns e “queda por entre todos”.

3.31.20: Cédula de venda do 17 de febreiro de 1790 de André Vázquez a don Bonifacio Antón Paseiro, escribán da S. M. e veciño de Callobre, da lexítima que lle tocara nos bens raíces por 2000 reais.

3.31.21: Plego e folla de papel do selo de 1790 coa petición para tomar posesión da compra que fixera don Bonifacio Antón Paseiro a André Vázquez de herdades en Friamonde. A citación é de 1 de xullo e a posesión de 15 de outubro.

3.31.22: Tasación posterior dos bens, de 2 de febreiro de 1791.

3.31.23: Folla coa relación ou memorial de bens que pretendía vender Antón Maceira, firmada por Francisco de Porto e Coto. Sen data.

3.31.24: Plego coa súa segunda folla reaproveitada para facer contas. A primeira parte contén a venda realizada por André Mancebo o 23 de xaneiro de 1791 a don Bonifacio Antón Paseiro dunha herdade en Callobre por 200 reais.

3.31.25: Folla coa cédula de venda do 6 de febreiro de 1791 a don Bonifacio Antón Paseiro de tres pezas sitas no lugar de Callobre en contía de 816 reais que lle outorga o veciño de San Xurxo de Cereixo, Xosé de Vilas. Este confesa ter recibido xa anteriormente a cantidade.

Domingo Antón Ribadulla véndelle o mesmo día outras pezas por 380 reais.

E María Núñez fai unha venda o 30 de abril de 1791 a Xoana Barcala.

3.31.26: En dous plegos de papel, un deles con selo de 1790, copia de 18 de febreiro de 1790 da escritura do día anterior pola que André Vázquez (veciño de Santiago) vendera a don Bonifacio Antón Paseiro a herdade do Pazo e outras máis en Friamonde, que lle pertencían por herdanza de seus pais e de súa tía, por prezo de 2000 reais.

3.31.27: Folla coa testemuña da venda realizada o 29 de novembro de 1791 por Caietano Montoiro (veciño de San Martiño de Callobre) a don Bonifacio Antón Paseiro dunha herdade na súa freguesía por 180 reais, dos que 80 di que xa os tiña recibido antes do comprador.

3.31.28: Folla na que se reflicte a venda que o 4 de febreiro de 1792 fan María Varela e Xosefa de Hermida (ambas viúvas e veciñas de Callobre) por 153 reais e 22 maravedís a don Bonifacio Antón Paseiro dunha toxeira sita na súa parroquia, en Sestaño, “cuia pieza va de brazo con tierra del comprador”.

3.31.29: Contrato de 8 de xuño de 1792 nun plego de papel, no que Pablo Barcala vende a don Bonifacio Antón Paseiro unha herdade en Callobre, gravada con pensión ao marqués de Santa Cruz, por 300 reais.

3.31.30: Nunha fola con selo de 1792, copia do día do outorgamento (2 de novembro de 1792) da venda que Manuela da Vereá (veciña de Callobre e viúva de Xesús Devesa) lle fixo a don Bonifacio Antón Paseiro de varias pezas de terra en Callobre por 141 reais.

3.31.31: Folla do selo de 20 maravedíes de 1792 coa copia da transacción pola que Xoán Devesa (veciño de Lamas) vende a don Bonifacio Antón Paseiro varias herdades en Callobre por 436 reais o 28 de decembro de 1792.

3.31.32: Copia de cédula de entrega de 15 ducados, de 27 de xuño de 1793, en plego de papel de selo dese ano. O 24 de outubro de 1790 Pedro Ribadulla e a súa muller María Rodríguez (veciños de San Miguel de Moreira), venderan a André Rei unha herdade en Vilafruxil, con pensión que a gravaba para o directo dominio de don Froilán Ribadeneira, pola contía de 30 ducados. Logo, considerando que o seu valor era maior, acudiron á Audiencia, logrando un despacho para a súa tasación, para o que nomeraon peritos a Francisco de Porto e Coto e a Alberte García (veciños de Santa Cristina de Vinseiro e Santa Mariña de Ribeira, respectivamente); estes consideraron que o valor do ben era de 45 ducados. De aí esta cédula de entrega dos 15 que adebedaba o comprador.

3.31.33: Plego composto por dous documentos: o primeiro, do 16 de febreiro de 1794, é a venda que efectúa Bernaldo de Noboa (veciño de Moreira) a don Bonifacio Antón Paseiro dunha herdade en Callobre por 350 reais. O segundo é outra venda ao mesmo comprador por unha contía de 480 reais, efectuada por Pablo Barcala o 3 de xaneiro de 1794.

3.31.34: Do 14 de maio de 1801, folla coa testemuña da venda que Caietano Mancebo, de Callobre, lle fai a Manuel Pérez de tódolos bens que lle tocaban nesa parroquia por herdanza dos seus defuntos pais e irmáns por 200 reais. É testemuña do acto don Bonifacio Antón Paseiro.

3.31.35: Nunha folla do selo de 1805 copia de 4 de setembro de 1805 da cesión da mesma data a favor de Ignacio Carbón, fillo de Ánxela Conde (veciña de San Miguel de Sarandón). Esta afirma que unha vez quedou viúva de Mateo Carbón, o seu fillo Ignacio “pasó a servir de criado al conde de Ximonde, y Canónigo Don Cipriano Vimercati; y de lo que agenció, y se le ha pago por sus soldadas, dio y entregó a la otorgante en dos partidas [...], la cantidad de treinta y cinco pesos fuertes, que empleó en piezas de ganado”. Pero os negocios fóronlle mal e xa nas tiña, e para descargo da súa conciencia o confesa; e para satisfacer ao seu fillo dalgún xeito cédelle a herdade da Poza da Codeseira, a labradío e viñado, no lugar de Cimadevila de San Miguel de Sarandón, “la que es del Dominio directo del Marqués de Santa Cruz; y con la pensión anual para este, de un quartillo de centeno”.

3.31.36: Folla do selo de 1806 coa copia redactada o 8 de maio dese ano da venda realizada o 7 de decembro de 1802 polo veciño de Callobre Xoán Fernández a María Ignacia Cadavid dunha herdade nesa parroquia por 320 reais, gravada con pensión ao directo dominio do marqués de Santa Cruz.

3.31.37: Plego do selo de 1806, con copia de 15 de maio de 1806 da escritura pola que o 3 de febreiro de 1805 Xosé Rodríguez Ribadavia e Manuela de Pazos (de San Miguel de Moreira) venderon a don Bonifacio Antón Paseiro herdades en Vilafruxil por 474 reais ao tempo que recoñecían a venda doutras por valor doutros 1800 reais, efectuada anteriormente.

3.31.38: Folla con dous borradores de memoriais de bens para vender, sen data, de Fernando Rei e Xacinta de Hermida e de Vicenzo Rei e María Antonia Martínez.

3.31.39: Folla coa tasa dos bens que pretendía vender Manuel Pérez a don Bonifacio Antón Paseiro, coas cantidades e prezo deles e as cargas de pensión que as afectaban para o directo dominio. Sen datar. Elaborado por Francisco de Porto e Coto.

3.32: Nun plego de 272 maravedís do ano 1806, solicitude efectuada por Manuel Sanmartín, cabo primeiro do rexemento de Compostela e veciño de Lagartóns, neto de Alonso das Penas, da copia do testamento de este seu avó, outorgada ante Xacinto de Ribas, escribán veciño de Souto. Sen data.

Segue auto para que “La persona o personas en cuiu poder existan las notas del escribano de que se hace esprision [...] ponga de manifesto las Notas de que se hace mencion [...]”. Por don Pedro Guerrero Conde, xuíz ordinario da xurisdición de Tabeirós, o 14 de xullo de 1806.

A continuación copia do testamento requerido, outorgado no lugar de Gudín (Guimarei) o 18 de agosto de 1782 por Alonso das Penas, veciño dese lugar. Por ante Manuel Vázquez o 29 de agosto de 1806.

3.33: Nunha folla de 40 maravedís de 1810 valedeira para 1812 por 51 maravedís, copia ante Manuel Vázquez do 10 de maio de 1812 da obriga de pago e hipoteca de bens que Xosé do Coto e Esteba de Brei (veciños de Lagartóns) fan. Ambos “de horden de D[o]n Bonifacio Antonio Paseiro [...] vendieron vino por menor en [...] el lugar do Viso [...] y estan adeudando” 858 reais que se obrigaban a pagarlle. Hipotecan para a seguridade do pago unha casa no Viso e a herdade de Mollarrabo.

Ao pé hai razón da toma ou rexistro na Contaduría de Hipotecas de Santiago o 20 de maio de 1812.

3.34: Nunha folla de selo de 40 maravedís de 1810, valedeira para 1812 por 51 maravedís, está a escritura de venda que no lugar “de la Estrada feligresía de S[a]n Pelaio de Figueroa” realiza o 3 de agosto de 1812 Xosé Trigo (veciño de Guimarei) a Xosé Paseiro, Administrador de Rendas do Tabaco no partido da Estrada, de terras por valor de 190 reais.

3.35: Nunha folla de 51 maravedís de 1811 está a escritura de venda outorgada no lugar da Estrada, freguesía de San Paio de Figueroa, o 6 de

xuño de 1811 por Antón Durán e a súa muller dona Ana María de Baños (veciños de Ouzande) e André de Baños (irmán de Ana María) a don Xosé Paseiro (veciño de Figueroa) de bens na toxeira denominada Ramos dos Barcala, en San Paio de Figueroa, por 374 reais.

3.36: Nun atado de 13 follas: no primeiro plego, con selo de 272 maravedís de 1816, copia da escritura de venda que o 13 de abril de 1805 fai don Ramón Temes e Xil (veciño de Santiago) con poder das súas irmáns outorgado o día 11, da lexítima que herdaran da súa nai dona María Xoana Reimóndez, de bens sitios en Lagartóns, a Antón Rodríguez de Castro (veciño de Guimarei). A transacción tivo un importe de 2602 reais e 16 maravedís e fíxose por ante Roque López Fernández. Ao remate desta copia figura a dilixencia de pago polos dereitos da escritura, satisfeitos por don Bonifacio Antón Paseiro.

Segue en folla con selo de 40 maravedís de 1806 a copia da escritura da venda efectuada o 10 de decembro de 1806 por Clara da Torre (veciña de Lagartóns) motivada por unha débeda que contraera con dona María Ignacia Cadavid por venda de viño “al fiado”. Para saldala vendeu parte dunha casa. A copia é do día do outorgamento da venda, por ante Manuel Vázquez.

Segue, en folla de selo de 6 maravedís de 1811, unha obriga de pago de 1000 reais que Francisca Porto (veciña de Lagartóns) tomara en préstamo de don Bonifacio Paseiro para saldar as débedas do seu marido Vicente da Torre, do 6 de maio de 1811.

A continuación, en folla do selo de 40 maravedís de 1810 valedeiro para 1812 por 51 maravedís, reclamación de don Bonifacio Paseiro con poder do marqués de Santa Cruz, de secuestro e embargo sobre os bens de Vicente da Torre por impago do foral do Viso⁴².

Logo, un auto do 30 de xaneiro de 1812 para proceder ao secuestro dos citados bens, de orde do xuíz e xustiza ordinario do Coto do Viso, don Pascoal Pena.

Segue a notificación a Francisca Porto, do mesmo día, do auto precedente librado a instancia de don Bonifacio Paseiro.

Despois o embargo dos bens, tamén o día 30: dous bois por valor de 1080 reais, unha vaca (“que esta asentaron dicha viuda y mas vezinos ser de D[on] Josef Paseiro Administrador del Partido de la estrada”) por valor de 500, artesas, potes de metal, unha “cadena de sobre fuego”, un “carro ferrado”, dous bancos de respaldo, 80 ferrados de millo en espigas no hórreo,

42 Vicente da Torre debía pagar anualmente como cabezaleiro do foral 24 ferrados de pan, un carneiro e dous capóns. Este home ausentárase á cidade de Cádiz.

“dos sachas, un ligon, una oz = dos tozinos = Un unto [...]”. Pódese seguir o enxoval da casa bastante polo miúdo.

Segue a venda o 3 de febreiro de 1811 efectuada por Vicente de Torres a Luís Vilaverde de herdades por valor de 800 reais no lugar de Estrada, freguesía de Ouzande. Remata esta escritura coa cesión, o 3 de febreiro de 1812, de Luís Vilaverde dos bens adquiridos, xa que confesa que a tal adquisición “la hice con dinero de D[o]n Bonifacio Paseiro [...], para el por lo que se la cedo [...]”.

Segue unha folla de selo de 40 maravedís de 1815 coa cédula da venda efectuada o 17 de xaneiro en San Martiño de Riobó polo doutor don Vicente de Outeiro a Luís Vilaverde (veciño de Lagartóns) dunha casa no lugar do Viso⁴³ por 2000 reais, outorgada por ante Domingo Antón García. Ao remate da cédula unha anotación indícanos o que parece ser un comportamento mafioso ou encuberto, destinado ao lucro propio e que semella promover o endebamento dos menos favorecidos: “En dicho dia confieso hice esta adquisicion p[ar]a D[o]n Bonifacio Paseiro vecino de S[a]n Martin de Callobre y con Dinero suio propio [...]”. Firma Luís Vilaverde.

A continuación, do 7 de xullo de 1822, escritura de venda a don Bonifacio Paseiro feita polos veciños de Lagartóns Domingo Antón S[e]oane e a súa dona María Barcala, da herdade da Burata, “con la carga y pension de cuatro q[uar]tillos de centeno que pagara el comprador anualmente a los bendedores o al dominio a quien toque”, pola cantidade de 400 reais.

Por último, remata o atado cunha folla de selo de 40 maravedís de 1831, na que o 4 de febreiro dese ano Xosé Maceira e Xoana de Outeiro (da parroquia de Lagartóns), adeudando a don Bonifacio Paseiro 500 reais dun empréstito, ao non ter os cartos danlle herdades labradías no lugar dos Tatos en pago.

3.37: Nun atado de tres follas (de selo de 4 maravedís de 1814 a primeira e de 40 maravedís de 1813 as outras): Venda do 13 de marzo de 1814 efectuada por María Antonia Carbón, viúva de Xoán Barcala, de herdades no lugar da Devesa (Lagartóns) para satisfacer débedas do seu defunto marido a don Bonifacio Paseiro, cargadas “con r[en]ta y pension anual de medio ferrado de z[ente]no y menudo al Preguecido” unhas e outras “con la de tr[eint]a y dos q[uar]tillos de z[ente]no, trigo y menudo al foral de Portocelo que es la Casa de la Torre y un real de capones y medio al Preguecido”. O importe da transacción foi de 2622 reais.

43 Parece que se trata da casa da taberna do Viso.

Segue petición de don Bonifacio Paseiro para tomar posesión dos bens.

Auto para que se dé a posesión, emanado de don Bieito Manuel Ribera, alcalde constitucional no Coto do Viso, do 12 de maio de 1814.

Declaración de María Carbón o mesmo día.

Posesión na mesma data por ante o escribán Manuel Vázquez.

3.38: Nun atado de 30 follas escritas sen selar, copia de memorial de bens raíces⁴⁴ e partillas do 18 de abril de 1815 de Pedro Rodríguez (veciño de Ouzande), do oficio de Manuel Vázquez, o 22 de abril de 1815. Pódese seguir parte da toponimia da zona. É de tanto detalle e coidado que incluso nas partidas de terra arboladas se cita o número de carballos que hai. En total son 65 partidas por un valor de 24870 reais, compartidos entre as súas dúas fillas: Xosefa e Francisca Rodríguez.

Tamén se redacta un memorial de rendas que se pagan por estes bens, por forais: no foral do Codeso, no de Ignacio de Marque, no dos Loureiros, no da Albela, no de Pazos, no dos Carbóns.... Pagos a don Felipe de Leira, a don Xosé do Prado (veciño de Santiago), a don Francisco Bermúdez de Sangro... E faise o prorrateo das rendas entre as irmáns.

Segue outra partilla e memorial e tasa de bens raíces de Manuela e María Tata (ou Tato). A primeira delas fora a muller de Pedro Rodríguez. Tamén hai pago e reparto dos bens entre Xosefa e Francisca Rodríguez. E, como non, o memorial de rendas coas que estaban gravados os bens desa casa, chamada de Alemparte e o seu muíño: 11 ferrados de centeo á Casa de Figueroa

Relación de debedores de rendas ao capitán Gómez Rodríguez, dono da Casa do Preguecido, nos partidos de Vea, Tabeirós e os Baños. Ano de 1626.

44 Sitos en Aguións.

e ? partes dun par de capóns (nótese o manierismo da renda); a don Xosé María de Prado, veciño de Santiago, 8 ferrados e 6 cuartillos de centeo; a don Vicenzo de Silva, 6 ferrados de centeo e 3 reais de Servicios; ao cura da freguesía 2 ferrados de centeo e millo miúdo de por metade en concepto de Primicia, así como ? partes de dúas misas de fundación; aos herdeiros de don Alonso Durán 2 cuartillos de centeo; ao marqués de Santa Cruz...

3.39: Nun atado de 6 follas sen selar están as partillas de Alonso Lorenzo, a súa dona María Francisca Costenla (veciños de Figueroa) e Manuel de Outeiro (de Matalobos) como procurador dos bens⁴⁵ que quedaron dos defuntos André Costenla e da súa dona Pascoa Ribeira⁴⁶, o 13 de novembro de 1816. Nomeouse perito a Antón Louzao (de Matalobos), que pasou a medilos e tasalos. Orixínase un memorial de labradío, herbeiras e “chapar[r]ales” con 18 partidas. Pagaban en total pola herdanza ao marqués de Mos 9 ferrados de pan mediado, dos que tamén se fai o reparto entre os herdeiros.

Remata o atado cunha relación de débedas da defunta.

3.40: Nunha folla co selo de 40 maravedís de 1817, do 24 de marzo dese ano, cédula da venda que María Paz, viúva de Domingo de Vales (de Ouzande ambos) lle fixera a don Xosé Paseiro, Administrador das Reais Rendas do Tabaco no Partido da Estrada e veciño de Figueroa, dunha herdade en Penarada (Ouzande), gravada coa renda e pensión “al año de un quarto de Capon” para a paga do directo dominio, pola cantidade de 590 reais.

3.41: Nun atado dun plego e dous folios (catro follas en total, a primeira delas con selo de 272 maravedís de 1818) está a copia da escritura de venda do 17 de abril dese ano que Francisco Terceiro e a súa dona (veciños de Figueroa) fixeran a Francisco Antón Mariño (cura de San Martiño de Callobre) dunha casa e bens gravados “con renta y pen[s]ion de ferr[a]do y m[edi]o de mediado, centeno y menudo para su direuto Dominio q[u]e es el Señor Marques de Mos” por 1511 reais. Previamente explícasenos dun xeito algo ambiguo, que Francisco Terceiro e a súa muller Francisca Ribeira sacaran por medio das súas fillas de poder de Felipe Trigo (veciño de Ouzande) froito por importe de 1511 reais e se despachara contra eles execución, embargándoseles os bens e fixando data para o remate dos mesmos para o 15 de abril de 1818; “y biendo se le vendian sus vienes a menos precio pidieron al e[xecut]or suspension para vender por sí quien se la diera”. Porén, a venda ao cura por esa mesma cantidade.

45 A tasación da casa realizaa o mestre de cantería e mampostería Domingo Antón Barcala, veciño de Figueroa.

46 Pascoa Ribeira testara por ante don Bonifacio Paseiro.

No seguinte documento, con selo de 40 maravedís de 1818, o Francisco Antón Mariño, presentada a precedente copia da escritura, pide que lle den a posesión dos bens.

Segue a citación aos vendedores.

Logo a toma de posesión dos bens.

E, a xeito de colofón, nunha última folla con selo de 40 maravedís de 1827, do 6 de febreiro dese ano, Francisco Antón Mariño cede os bens a don Xosé Paseiro, coas mesmas condicións coas que os mercara, pero por 1300 reais.

3.42: En atado de 5 follas de 1818: na primeira (con selo de 40 maravedís de 1818) con data de 4 de maio, María do Souto, muller de Pascoal Blanco (ausente el e ela aveciñada en Ouzande), vende herdades (toxeiras, souto e carballeira) a don Xosé Paseiro por 415 reais

Na segunda, con selo de 40 maravedís de 1830, o 20 de marzo dese ano Antón do Pazo “hallandose oprimido por el Teniente Cura arriva dicho⁴⁷ por el derecho de los Curas sacerdotes que asistieron”, vende a don Xosé Paseiro herdades en Figueroa de Arriba por 180 reais “con anuencia del dicho Cura economo”, ao que llelos entregou logo “p[ar]a satisfacer á los sacerdotes que asistieron al entierro de la dicha su muger”.

Na terceira folla, con selo de 40 maravedís de 1821, o 18 de maio, Xacinta Mosteiro (viúva de Xoán Rodríguez de Castro, veciños ambos de Guimarei), vende a don Xosé Paseiro un formal de casa cos eidos cirundantes no lugar de Figueroa de Arriba, por 160 reais.

Na cuarta, selada de 40 maravedís de 1814, o 8 de abril Pascoa Ribeira vende a don Xosé Paseiro a herdade chamada Veiga Grande, gravada cunha pensión anual de 16 cuartillos de pan mediado para o marqués de Mos, por 1799 reais.

Na quinta e última das follas, tamén con selo de 40 maravedís, pero de 1813, figura o testimonio da venda efectuada o 9 de xuño de 814 por Manuel de Outeiro (veciño de Matalobos) a don Xosé Paseiro dunha herdade labradía sita na Veiga Grande, por 506 reais.

3.43: Nun atado de 10 follas e unha traslación de dominio hai: ao comenzo petición efectuada en 1820 por don Xosé María Colmelo, clérigo de menores ordes de Santiago e “Capellán del Anniversario fundado por Juan Vermudez de Castro, sito en la Parroquia de S[an]ta Marina de Ribeira” da copia da escritura orixinal dun censo de 90 reais que figuraba como parte das rendas vencelladas a esa fundación e que tomaran no 1743 Domingo Balseiro e a súa muller María Rodríguez, veciños de San Pedro de Ancorados.

47 Refírese ao cura ecónomo de San Paio de Figueroa.

Segue auto do alcalde primeiro constitucional da vila de Pontevedra do 12 de abril de 1820.

Copia, do 22 de abril de 1820, da escritura outorgada ante Bernaldo Fandiño en Santiago a 9 de setembro de 1743 do censo e memorial de bens (casa e terras en Mamuela e Pousadela, moitos deles bens forais da casa do Preguecido, que daquela levaba don Xosé de Acevedo e ao que lle pagaban por eles cada ano en concepto de Dominio nove ferrados de centeo e millo miúdo mediado).

A continuación, o 23 de xullo de 1854, don Ramón Gómez Paseiro (veciño de Santa Mariña de Ribeira) comparece e afirma que no 9 de outubro de 1628, na vila de Madrid por ante o escribán Xoán Gómez, Xoán Bermúdez de Castro fundou a capelanía laical de San Ildefonso na parroquia de Ribeira. Tras citar ese feito procede a vender (copia da escritura de venda) a seu curmán don Antón María Paseiro Andújar o censo mencionado arriba por 3000 reais.

Contéñense despois a dilixencia de rexistro na Contaduría de Hipotecas o primeiro de setembro de 1854 e a traslación de dominio, da mesma data.

Remata o atado coa cesión e venda que a favor de seu pai⁴⁸ outorga o 28 de novembro de 1859 don Antón Paseiro de Andújar dos 90 reais de censo adquirido ao seu curmán, por 2300 reais.

3.44: Nunha folla con selo de 40 maravedís de 1822, do 22 de maio dese ano, copia da cédula de venda que Xacinta Mosteiro (viúva de Xoán Rodríguez e veciña de Guimarei) lle fixera a don Bonifacio Antón Paseiro (“Es[criba]no del Num[er]o del P[arti]do de la Bemposta”) do “Pallal o Beiga Grande” por 460 reais. O Paseiro entregáralle 20 reais, “y los otros quatroc[ient]os y quar[en]ta restantes q[u] aora de pres[en]te no parecen confiesa dicha vendedora tenerlos recibidos antes de aora de mano del comprador”.

3.45: Nun atado de media ducia de papeis: do 3 de xuño de 1822, escritura de venda de terras no lugar da Estrada outorgada por dona Tareixa Cavada, viúva, a Antón Tato (veciño de Guimarei) por 510 reais. Contémplase a condición “de q[u]e si susitiese el camino del cura de ouzande la bendedora les satisfara el ymp[or]te del perjuizio”.

Continúa coa cesión dos dereitos efectuada por Antón Tato a don Bonifacio Paseiro o 9 de xuño de 1822.

Segue coa cédula de venda do 28 de novembro de 1820, efectuada pola viúva de Xoán Rodríguez, Xacinta Mosteiro (de Guimarei) a don

48 Don Xosé María Paseiro.

Bonifacio Paseiro por valor de 680 reais que lle debía esta muller dun empréstimo anterior.

Segue outra cédula de venda do 15 de novembro de 1802 efectuada “En el lugar de la estrada f[elig]r[esí]a de S[a]n Pelagio de figueroa” por Manuela Ribeira e Santiago Cubelo a dona Tareixa Cadavid de terras en Figueroa de Abaixo por contía de 22 ducados.

Continúa o atado con outra escritura de venda da mesma data que a anterior efectuada por Xoán de Matalobos a dona Tareixa Cadavid (ambos de San Paio de Figueroa) en Figueroa de Abaixo por 30 ducados.

Remata coa escritura de venda, do 30 de novembro de 1802, de Xoán Rodríguez Matalobos a dona Tareixa Cadavid dunha herdade labradía en Figueroa por 346 reais. É copia da escritura outorgada por ante don Bonifacio Paseiro o 2 de setembro de 1804.

3.46: Nun atado de 11 follas (a sétima en branco) están os seguintes documentos: Baixo selo de 40 maravedís de 1829 a esposición que fai ao xuíz don Bonifacio Antón Paseiro de que o matrimonio formado por André Pesqueiras e Pascoala Quintela, por escritura de 1807, se obrigara a pagarlle 19445 reais en nove anos. Xa faleceran ambos e deixaran unha filla casada con Domingo Baloiro, “y la Pasquala, por el testam[en]to que otorgo ante suficiente numero de test[igos] yncluso el s[eñ]or cura mando se me pagase por q[uen]ta de sus vie[ne]s”. Pide que os herdeiros digan se aceptan a herencia e paguen aos debedores.

Segue auto do alcalde en Tabeirós, licenciado don Xoán Andújar, o 23 de xuño de 1829.

Continúa coa notificación a María Quintela (única sobriña de Pascoala Quintela) o 21 de xullo, en Callobre, de onde era veciña.

No terceiro folio, con selo de 1088 maravedís de 1807 e data de 25 de xaneiro de 1807 hai unha obriga de pago ou allanamento de André Pesqueiras e a súa muller Pascoa Quintela, os que venderan viño “por menor de horden de D[o]n Bonifacio Antonio Paseiro [...] algunos años”. O día do axuste (que fora o 19 de xuño de 1806) “han dicho ha resultado de liquido alcance contra ellos y en favor de el d[o]n Bonifacio” 19445 reais, “descontados tamvien doscientos quarenta y ocho de una heredad que como propia de la Pasqua le dejaron [...] que testa por el Norte con la Aira de la casa de el d[o]n Bonifacio, y por el Poniente con tierra de este”. Non poideran pagarlle “por no haver podido cobrar lo mucho que les estan deviendo [...] pidieron al acrehedor les concediese termino [...]” e obrírganse a pagarlle a prazos en oito anos coas súas persoas e bens, poñendo espresa hipoteca sobre estes últimos.

Ao pé deste documento, está a dilixencia da toma de razón na Contaduría de Hipotecas de Santiago o 20 de febreiro de 1807.

Segue, nunha folla de selo de 40 maravedís de 1811 válida por 51 maravedís, a petición realizada por don Bonifacio Antón Paseiro, previa presentación dos instrumentos anteriores: non tendo cobrado nada da débeda, transcurridos cinco anos, de que se lle pague ou se lle embarguen os bens hipotecados ao cobro, dirixida ao xuíz ordinario de Tabeirós, don Pedro Bermúdez de Castro.

Continúa o auto do xuíz o 31 de agosto de 1811.

A notificación a André Pesqueiras e Pascoala de Quintela.

Outra petición de don Bonifacio en folla de 40 maravedís de 1817 e novo auto do xuíz de Tabeirós de 28 de maio dese ano.

Remata co cupo dos bens raíces que corresponderan a Pascoala Quintela, incompleto.

3.47: Dúas follas de selo de probes de 4 maravedís de 1820: a primeira delas é a testemuña do recibo por parte de María Quintela de 320 reais que don Bonifacio Paseiro lle entregara o 6 de agosto en Santiago, “los que ha y cobre en tierra de la que tiene en dicha f[elig]r[es]ja de Callobre y en la mejor, a satisfaccion del Perito Juan Rey de la misma vecindad, tasador y contador, y de la que sea según su razon, le hace venta real [...]”.

Na segunda folla, o 26 de agosto de 1820, María Quintela recibe 320 reais de don Bonifacio Paseiro, “que cobrase según tasa que hiciese Juan Rey sobre los vienes que le pertenecen por sus padres en dicha Parroquia”.

3.48: Nun plego de papel sen selar, cédula de venda do 23 de abril de 1822 realizada por Bernaldo de Noboa (veciño de Moreira) a don Bonifacio Paseiro de herdades en Friamonde por 200 reais “los mismos que dicho bendedor confiesa haberlos recibido antes de aora”, “con la carga y pension de q[ua]t[r]o q[uarti]llos y medio de centeno y dos m[a]r[avedí]s en dinero que pajara dicho conprador en cada un año en el foral del Señor Marques de Santa Cruz = mas pajara dicho comprador un q[uarti]llo con tres q[uar]tas partes de otro de centeno, otro q[uarti]llo y medio de Migo menudo y un m[a]r[avedí] en dinero en el Foral de D[o]n Manuel de Ribadeneira y Moreno y la Contribucion que [...] le pueda tocar”.

3.49: Nun atado de 31 follas cunha portada na que se escribiu “Año de 1823. Testimonio de la subasta de los vienes y Rentas de D[o]n Pedro de la Peña vecino de Arcos de Furcos [...]”, dase noticia do pleito que houbera contra don Cipriano de Castro “ex veredero fugado de la Estrada”, sobre o pago de 14269 reais que lle debía ao administrador de rendas do partido, don Xosé Paseiro. Comenza con copia dun auto do xuíz de primeira ins-

tancia de Santiago, licenciado don Xoán Martínez Araúxo do 29 de novembro de 1821.

Continúan copias de autos tamén de novembro de 1821 practicados para tasar as costas ocasionadas por este expediente, requerimentos ás partes, notificacións aos fiadores de 1822 (un deles era o don Pedro de la Peña, veciño de San Bréixome de Arcos), averiguacións dos bens destes (especialmente de don Pedro de la Peña), cédulas de venda de bens de don Pedro de la Peña e remate dos seus bens (27 de xullo de 1823), posesión do novo dono deles, Xosé Saavedra, recoñecementos dos enfitéutas de ter que pagar a renda⁴⁹ a don Xosé Paseiro “por haversele vendido su renta y vienes” o 24 de decembro de 1823...

Remata o atado cun breve libro cobrador da renda que foi de don Pedro de la Peña, adxudicada xa a don Xosé Paseiro, que ocupa as derradeiras tres follas, dos anos 1828 ao 1831.

3.50: Nun plego de papel do selo de 4 reais de 1823 está a copia de 11 de marzo de 1823 por ante don Felipe Pena e Leira, da escritura de venda realizada o 5 dese mesmo mes por Xoán Álvarez (veciño de Rubín) e outros (veciños de Callobre) a don Bonifacio Antón Paseiro do prado da Taberna do Outeiro por 1200 reais.

3.51: En plego do selo de 40 maravedís de 1824 figura a cédula da venda efectuada o 2 de abril dese ano por María Paz, viúva de Bieito de Outeiro, veciña do lugar da Estrada (parroquia de Ouzande) a don Xosé Paseiro dunha herdade en Figueroa de Arriba (parroquia de San Paio de Figueroa) por 219 reais.

3.52: Nun atado de 23 follas: a primeira⁵⁰ con selo de 40 maravedís de 1825 contén a cédula da venda realizada por Xoán Graña “soldado miliciano del Regim[ien]to Provincial de Compostela” a don Bonifacio Antón Paseiro da herdade de Monsar, en Figueroa, por 110 reais.

Segue, baixo selo de 20 maravedís de 1770, copia da venda efectuada a Xosé Cadavid (veciño da freguesía de San Paio de Figueroa e Administrador das Reais Rendas do Tabaco do Partido) de terras en Ouzande por Xosé Durán por 215 reais, “los mismos que el vendedor confeso haver recibido antes de aora de mano del comprador”. Véndella “con renta y pen[s]ion en cada un año de diez y seis m[a]r[avedí]s v[ell]on q[u]e el compr[a]d[o]r y los suios han de pagar al vendedor, y sus her[eder]os para estos hacerlo con otra mas a su domi[ni]o q[u]e lo es la casa de Figueroa”.

49 Trátase de rendas en Arcos, Portela e os Baños.

50 Corresponderíase, logo, nun posterior desenrolo da catalogación coa signatura 3.52.01 este documento sinxelo.

A continuación, baixo selo de 20 maravedís de 1772, está a copia do 9 de agosto dese ano por ante Xosé Vilariño Rodríguez, da venda efectuada o 10 de xuño de 1771 por Xoán Rodríguez (veciño de Guimarei) a don Xosé Cadavid (veciño de Figueroa) de bens en Ouzande.

Segue outra cédula de venda, do 2 de xaneiro de 1792, de María Tosar (viúva de Manuel da Ponte) a don Xosé Cadavid do sitio nomeado “dos Palleyros” por 248 reais; no lugar da Estrada, freguesía de San Paio de Figueroa, parroquia de San Lourenzo de Ouzande.

Logo, en papel do selo de 20 maravedís de 1793, copia ante Manuel Vázquez o 29 de xuño da escritura de permuta ou troco do 20 de decembro de 1792 entre don Xosé Cadavid e María Tosar.

Engádese tamén ao fateixo a cédula da venda do 20 de agosto de 1798 que Francisca da Igrexa (veciña de Ouzande e viúva) lle fixo a don Xosé Cadavid dunha toxeira en “os Palleyros” (Ouzande) por 32 reais e medio.

Tamén se uniu a este atado a petición de licencia do 20 de outubro de 1816 efectuada pola menor Bieita do Pazo⁵¹ ao xuíz do Coto do Viso para poder vender bens.

Hai un auto deste concedéndolla.

Parece que encabezan a anterior solicitude e o auto favorable o instrumento seguinte: venda do 1 de xaneiro de 1806 “por hallarse la sobredicha deudora de los Der[ech]os de entierro y funerales de Mª Matalobos su difunta madre”, a don Bonifacio Antón Paseiro dunha herdade no lugar da Estrada, freguesía de Ouzande, por 780 reais, por ante Francisco Antón Álvarez.

Segue, baixo selo de 272 maravedís de 1808, copia do 5 de febreiro dese ano da escritura de venda outorgada por Antón Rodríguez (veciño de Guimarei) a don Bonifacio Antón Paseiro do “Prado de Ouzande” sito no lugar de Alemparte, por 2520 reais. Por ante Manuel Vázquez.

E outra copia de escritura de venda do 2 de marzo de 1815, que fixeran Francisca do Campo e Antón Sanxiao (o seu marido) a don Xosé Gómez (veciño de Guimarei) de parte dun prado colindante con propiedades de don Bonifacio Paseiro por 996 reais. Ao pé dela: “Cedo esta compra en favor de D[o]n Bonifacio Paseiro de quien recibí quarenta duros [...]”. Firmado o 6 de decembro de 1815 por Manuel do Campo.

A continuación, do 27 de marzo de 1824, redención da renda que gravaba a herdade “dos Vieitos que va de brazo con otra de D[o]n Bonifacio Paseiro” efectuada por Antón Sanxiao e Francisca do Campo (matrimonio aveciñado en Ouzande).

51 Que contaba entre 24 e 25 anos e debía 700 reais “de deudas de sus p[adr]es, los gastos de sus funerales porque se le apremiaba”.

Segue petición de don Bonifacio Paseiro, que mercara a Manuel de Eira (veciño de Ouzande) a herdade “das ponteciñas” o 12 de outubro de 1815, e quería tomar posesión xudicial dela.

Emítese auto polo xuíz de Tabeirós, don Pascoal Pena, o 24 de febreiro de 1816.

Segue a copia da escritura da venda anterior por un importe de 1230 reais.

E outra escritura de venda, do 14 de marzo de 1817, efectuada por Manuel de Castro (veciño de Guimarei) a don Bonifacio Paseiro, da herdade “da Cabeanca”, sita en Ouzande, por 2085 reais.

No envés figura outra venda do 16 de abril de 1817 efectuada por André de Castro.

Continúa, do 4 de maio de 1822, copia da venda realizada o 10 de abril de 1817 por André de Castro e Xosefa Rodríguez (veciños de Guimarei) a don Bonifacio Paseiro da lexítima dos bens raíces que lle corresponderan a Xosefa, por 8900 reais. Por ante Manuel Vázquez.

Segue, do 15 de setembro de 1822, cédula da venda de don Antón Cadavid (residente en Santiago) a Xiao Tato e Ribeira (veciño de Ouzande) de dúas herdades “en sitio q[ue] llaman vedelle”, por 2230 reais. Ao pé dela, o 17 de novembro dese ano, Xiao Tato e Ribeira cede a compra efectuada a favor de dona María Ignacia Cadavid.

A continuación, dona María Ignacia (veciña de Callobre), muller de don Bonifacio Paseiro, efectúa un pedimento para que os compradores cedan os dereitos adquiridos ao seu irmán, don Antón Cadavid, das vendas que este realizou da parte de herdanza que a ela lle correspondía.

Vén logo o pertinente auto do alcalde primeiro, don Xoán de Outeiro, que como tal fai as veces de xuíz en primeira instancia, datado o 21 de outubro de 1822.

Dilixencia do 23 do mesmo na percura de Xiao Tato

Notificación ao mesmo Tato o día 25, que está disposto a ceder os dereitos da propiedade adquirida a don Antón Cadavid.

Segue a escritura de venda do 2 de decembro de 1830, realizada por Antón Blanco (veciño de Ouzande), o que di “que estoi adeudando a mi cura y a los sacerdotes que asestieron al entierro de mi difunta muger Maria Ro[dríguez] todos los der[erch]os y de las misas y a efeuto de pagarlos” vende a don Bonifacio Paseiro a herdade chamada Cabeanca por 552 reais.

Remata o atado con outra escritura de venda do 2 de marzo de 1831, realizada por Pedro do Campo (veciño da Somoza) a don Bonifacio Antón Paseiro dunha herdade no lugar de Alemparte (Ouzande), por 654 reais.

3.53: Cédula de venda do 4 de febreiro de 1825 realizada por Antón do Porto (veciño do lugar do Outeiro, de Callobre) a don Bonifacio Paseiro de herdades a labradío e toxeira por 1183 reais.

3.54: Copia da escritura da venda realizada o 3 de abril de 1826 por Xoán Fernández (veciño de San Xurxo de Veá) a don Bonifacio Paseiro da lexítima dos bens que lle correspondían por seu defunto pai, por 800 reais. Por ante Manuel Vázquez o 4 de maio de 1826.

3.55: En plego de papel de selo de 40 maravedís de 1826, petición para proceder á toma de posesión de bens efectuada por don Bonifacio Paseiro, que mercara á viúva de don Antón Cadavid, Petronila Canaleta, a lexítima dos bens que herdara do seu defunto home.

Segue auto pertinente do alcalde maior de apelacións de Santiago, do 13 de abril de 1826.

Citación a Petronila na mesma data.

3.56: Folla do selo de 40 maravedís de 1826, na que figura a cédula da venda efectuada por María Quintela (viúva de André Xesteiras) a don Bonifacio Antón Paseiro o 30 de novembro de 1826 da “Veiga do Muíño” (lugar de Friamonde, parroquia de Callobre) por 100 reais.

3.57: Folla do selo de 40 maravedís de 1827, coa cédula da venda realizada por María Paz (viúva de Bieito de Outeiro), veciña do lugar da Estrada, parroquia de Ouzande, “que hallandose en necesidad [...] ofreció á D. José Paseyro, le comprase una heredad, en donde llaman Gradin, en la Parroquia de la dicha de Figueroa”. Remata vendendo noutro lugar por 219 reais.

3.58: Nun plego do selo de 40 maravedís de 1828, está a copia do poder de Francisca de Paula Barcala a favor de Silvestre de Andrade e Xosé Besteiros para que poidesen representala na partición de bens dos seus defuntos avós, Miguel Barcala e Ánxela da Vila, outorgado en Cádiz o 26 de outubro de 1827.

Segue a escritura de venda de “la eredad de Robleda nombrada Barreiros” o 7 de maio de 1828 por Xosé Besteiros a don Bonifacio Paseiro por 448 reais.

3.59: Folla do selo de 40 maravedís de 1831, con petición de don Bonifacio Paseiro ao alcalde do coto do Viso en 5 de decembro de 1831 para que Xosé do Coto e a súa muller lle paguen unha débeda contraída tempo atrás.

Segue auto do alcalde do coto, don Francisco Matalobos, favorable a Paseiro.

3.60: En papel de selo de 40 maravedís de 1831, o 4 de abril dese ano Clemente Maceira (veciño de San Miguel de Curantes) “como erederero de Juan Maceira su hermano [...] quedo adeudando a d[o]n José Cadavide” 460

reais, “y en pago y satisfaccion de dicha cantidad el Clemente le señala a d[o]n Bonifacio Paseiro vecino de [...] Callobre yerno del citado Cadabid una eredad a labradio llamada Agro de Bila nova” e outras máis.

3.61: En plego de 13 follas, das que a primeira indica: “Año de 1831. Jurisdiccion de taveiros. S[a]n Miguel de Moreira. Foral do Marco. Casa del Preguecido. Prorrrateo de 11 ferrados hecho a instancia del Sr. Don Pedro Maria Bermudez Villar de francos con Real Probision de los S[e]ño[re]s del Real Tribunal. Escribano Ejecutor Don Francisco de Oca. Cavezalero Froylan Piñeyro”. Contén copia do 5 de abril de 1831 do prorrrateo do foral indicado a instancia de don Pedro María Bermúdez Pardiñas Vilardefrancos e copia da real provisión inserida do 5 de xaneiro de 1829. Don Pedro, dono de varios forais, entre eles os pertencentes á casa do Preguecido, solicitara prorrrateo e nomeamento de cabezaleiro que fixera allanamento de pago da renda na tulla do Preguecido. O seu administrador era don Xoán Antón Buela. O foro do Marco viña do 13 de agosto de 1757, e fora outorgado por don Antón Luís de Avecedo a varios enfitéutas veciños de Moreira Nova. “Y deviendo cumplir las condiciones del foro conserbando el lugar y bienes juntos no lo egecutaron, antes bien no solo lo han partido sino que se pro-pasaron a bender y enagenar muchos de ellos”.

Contén tamén memorial *ad hoc* dos bens do foral; auto do 14 de maio de 1831; notificación aos enfitéutas do día 18 do mesmo; aceptación de peritos o 28; apeo e recoñecemento o 29..., para acadar o prorrrateo dos 11 ferrados de renda o 6 de xuño e a notificación e nomeamento de cabezaleiro o 28 para rematar co auto de aprobación o 8 de xullo.

3.62: Nun atado similar ao anterior, de 12 follas. Na portada: “Año de 1831. Jurisdiccion de taveiros. San Jorxe de Cereiyo, Foral de Quintas. Casa del Preguecido. Prorrrateo de 6 ferrados de pan mediado y una gallina hecho en virtud de Real Probision a instancia del Señor Don Pedro Mª Bermudez y Villar de Francos por ante [...] D[o]n Francisco de Oca. Cabezalero Jorxe de Andujar”.

Contén os mesmos tramites que o anterior, tendentes a procurar unha maior detracción das rendas forais mediante o esclarecemento dos pagadores e dos bens afectos a elas. Sen embargo aprecianse certas inexactitudes ou interpolacións: a provisión fala do foral de “Cortiña y Casariños”, en Vinseiro. Mais, afirmase que está equivocada e debера ser o de Quintas, en Cereiyo.

Hai un auto e declaracións dos enfitéutas, aceptación e xura de peritos, apeo de bens, notificación ás partes, prorrrateo o 3 de maio de 1831, auto de traslado ás partes, notificacións e remata cun auto de aprobación do expediente de prorrrateo, do 7 de xullo de 1831.

3.63: Carpetiña co título “Rentas” que acumulaba os seguintes documentos:

3.63.01: Do 21 de abril de 1703, (nun atado de 35 follas seladas) copia da venda efectuada por Ignacio do Monte, veciño de San Simón de Ons, a don Antón Rodríguez de Castro, mercader de Santiago, dos bens que tiña no lugar de Covas desa freguesía por troco e permuta. A contía da transacción é de 43 ducados, que fan 473 reais.

3.63.02: En papel do selo de 1704 a copia de 17 de febreiro da escritura do arrendo que fai o agora intitulado rexedor da vila de Padrón, don Antón Rodríguez de Castro, a Antón Mel (de San Simón de Ons) da parte que lle pertence no lugar de Covas, que posuía pola venda que lle fixera Ignacio do Monte no 1703.

Segue en papel do selo de 1720, copia da obriga de pago de Antón Mel de 11 de xuño, motivada por un pleito do que se aparta.

3.63.03: En papel do selo de 1707, do 25 de setembro, copia da escritura da venda que Xoán do Monte e outros veciños de San Simón de Ons e Santa María de Sar lle fan a Antón Rodríguez de Castro, de parte do monte anexo ao lugar de Covas.

3.63.04: Petición en folia de papel do selo de 1720 de don Antón Rodríguez de Castro de copia da escritura de foro e máis autos, desde o 19 de febreiro dese ano ata o 23 de maio.

3.63.05: Follas de papel do selo de 1737 coa copia da escritura de arrendamento a Antón Mel dunha leira no lugar de Covas o 29 de abril.

3.63.06: Nun papel do selo de 1718 a copia de 4 de maio dese ano do acoñecemento de foro a favor de Xoán de Lamas (veciño de San Simón de Ons) realizado por don Antón Rodríguez de Castro o 22 de febreiro de 1718.

3.63.07: Nun papel do selo de 1704, copia da venda efectuada por Xoán de Lamas e a súa esposa a don Antón Rodríguez de Castro o 18 de febreiro dese ano, cos trámites previos á posesión, que se verifica o 21 de abril.

3.63.08: Papel do selo de 1714 coa copia da escritura da venda outorgada o 18 de marzo dese ano por Xoán de Lamas e a súa muller a don Antón Rodríguez de Castro dunha leira en San Simón de Ons, cos autos de posesión dela ate o 12 de setembro.

3.63.09: Do 18 de febreiro do mesmo 1704, copia da escritura de arrendamento por espazo de tres anos que fixo don Antón Rodríguez de Castro ao labrador Bernaldo de Castro (veciño de Santa María de Sar) dunha leira. Con este documento remata o primeiro atado da carpetiña.

3.63.10: Copia en plego de papel do selo, do 24 de xaneiro de 1748, da escritura de doazón na que o rector de San Martiño de Callobre, don

Antón Vilariño, querendo a súa sobriña dona Mariana Vilariño (viúva de don André González) contraer novas nupcias con don Alberte Paseiro, a dota “al fin de que la referida su sobrina pueda más bien mantener las cargas del matrimonio” con tódolos seus bens en Santiago de Sigrás; “los quales adquirió por foro que dellos le ha hecho don Juan Bernardino Basadre Zúñiga Mendoza y Figueroa”, veciño de Santiago. Dálle tamén outros bens noutras freguesías.

3.63.11: Plego de papel do selo de 1814 valedeiro para 1815, no que don Bonifacio Antón Paseiro, que acaba de adquirir rendas no lugar de Redondo (San Lourenzo de Ouzande) quere que se lle outorgue a posesión das mesmas, cousa que acontece o 10 de marzo de 1815.

3.63.12: Citación e toma de posesión de rendas en Castrorramiro (Santo André de Somoza), onde chegou ás casas dos rendeiros e nelas “abrió y cerró sus puertas, paseó por ellas y sus airas”.

Remata o expediente o 31 de marzo.

Nun atado de papel do selo de 1815 composto de 12 follas escritas nas que consta a escritura e dereitos que adquiriu don Bonifacio Antón Paseiro:

3.63.13: Unha copia do 13 de marzo de 1815 da venda dunha renda, adquirida o día 10 do mesmo por don Bonifacio Antón Paseiro, de 14 ferrados e medio de centeo e millo miúdo que pagaban os levadores dos lugares de Redondo e de Castrorramiro. A contía do pagado por don Bonifacio por ela ascende a 3335 reais.

3.63.14: Segue escritura do 20 de novembro do ano 1600 do foro do lugar de Redondo, outorgada por Xoán Méndez de Castrolandín, marido de Xoana Paseiro e veciño de Santo Estevo de Lagartóns, a varios suxeitos.

3.63.15: A continuación, en abril de 1808 ante o escribán don Mariano Paseiro, varios veciños de Ouzande son requeridos para recoñecer se eran levadores dos bens que adquirira don Bonifacio Antón Paseiro dos señores Reimóndez.

3.63.16: Segue ao recoñecemento a designación de perito para prorratear 8 ferrados e un capón de renda que tiña que cobrar deles cada ano.

Semella terse xuntado este atado no 1818 para saber a renda que cobraba don Bonifacio Antón Paseiro.

3.63.17: Papel solto reaproveitado cunha carta dirixida ao xuíz da xurisdición de Tabeirós, do comandante accidental do Reximento Provincial de Compostela, con data do 14 de setembro de 1815.

No reverso conserva apuntes sobre a renda e papeis de Castrorramiro (Santo André de Somoza) e do lugar de Redondo (San Lourenzo de

Escritura de censo otorgado a favor de Xoán Ambrosio Paseiro. Ano de 1751.

Ouzande): “Castro Ramiro se paga por este lugar y casas y son llevadores Manuel Sanmartín, María Ferro, Ramón Quintas, Miguel Sanmartín, Agustina Pérez, Miguel Durán, Bernaldo Durán, Baltasar do Coto-seis ferrados y medio de mediado”.

3.63.18: Carpetiña coa lenda “Casas de Santiago” contendo un atado de 8 follas escritas, que comenzan cunha de papel do selo de 1800 coa copia (signatura 3.64.01) de 11 de xaneiro da escritura de venda que Xoana de Neira e outros lle fixeran a don Bonifacio Antón Paseiro o 14 de decembro de 1799 dunha casa de dous altos sita no barrio da Fonte de San Antón, termos da parroquia de Santa María a real de Sar de Santiago, por 13500 reais.

3.63.19: Autos de posesión da mesma ata o 13 de xaneiro e o 16 recoñecemento do estado da casa por peritos.

3.63.20: En papel do selo de 1821 copia do expediente de redención dun censo: o 10 de xaneiro dese ano os apoderados dos cofrades da cofradía de Nosa Señora das Neves sita na capela da Santísima Trindade de Santiago de Compostela dixeron que pola escritura de censo outorgada a favor de Pedro de Araúxo e da súa muller o 1 de marzo de 1758, este “al seguro hipotecó una Casa sita en la Calle que va de la Puerta del Mercado a la de la Mámoa [...] la que vendieron en el año de noventa y nueve a Don Bonifacio Paseiro [...]”. No 1811 don Bonifacio redime o censo que pesaba sobre a súa propiedade.

Remata co recoñecemento da redención o 19 de maio de 1821.

3.63.21: Atado con expediente de adquisición de renda en San Miguel de Sarandón a don Vicente Fociños de Bendaña Vallo de Porras o 1 de maio de 1826 por don Bonifacio Antón Paseiro.

Comenza cunha copia de foro en papel do selo de 1775 do 16 de outubro, na que don Vicente Fociños afora bens.

Segue copia do 12 de xaneiro de 1778 de escritura dun foro no lugar de Caxarville (hoxe Caxaraville) do 11 do mesmo.

Segue, en papel do selo de 1826, cédula de venda a don Bonifacio Antón Paseiro de 5 ferrados de renda anual de centeo co seu dereito de propiedade, do 1 de maio.

Logo, nun papel do selo de 1822, traslado das partillas dos bens que quedaron da herdanza de don Xacinto Fociños de Bendaña, do 22 de outubro dese ano.

A continuación, en papel do selo de 1824, do 30 de xullo, traslado do poder outorgado en Santiago o 22 de setembro de 1823 polos herdeiros de don Xaquín Fociños de Bendaña a don Santiago Bieito de Castro.

En uso del, vendeu a don Bonifacio Antón Paseiro 16 ferrados de renda en centeo e dous capóns en San Miguel de Sarandón por 2740 reais. Está a copia da venda de 1 de agosto de 1824 e a solicitude para tomar posesión do día 2 do mesmo.

3.63.22: Atado de dez follas escritas, a primeira de papel do selo de 1738, contendo a copia da escritura do foro outorgado o 27 de setembro de 1738 na Coruña por don Xoán Bernardino Basadre Zúñiga Mendoza e Figueroa, “Dueño y señor de las Jurisdicciones de Basadre, Houteiro Ramill y Meirama”, veciño de Santiago, “por quanto Don Antonio Vilariño presbítero le ha asistido desde más de diez y ocho años a esta parte por su Capellán, factor y Mayordomo de sus casas, mayorazgo y bienes que tiene en la feligresía de Santiago de Sigrás [...] en señales de agradecimiento desde hou [...] le afora y da en foro para el y Mariana de Vilariño su sobrina hixa lexítima y de lexítimo matrimonio de Pasqual de Vilariño y de Josepha Bermúdez de Miranda [...]”.

3.63.23: Segue carpetiña formada por unha portada na que se le: “Adquisición de renta foral en el lugar y parroquia de Cigrás⁵², y San Juan de Anceis”. Contén as dilixencias tendentes ao recoñecemento de obriga de pago de renda por unha escritura de subforo de 3 de setembro de 1799.

3.63.24: Logo, do 22 de novembro de 1798, escritura de incorporación ao anterior foro realizada por Xoán Bieito Basadre, fillo de don Xoán Bernardino Basadre, do Mato das Granxas. O motivo era a reclamación que pretendía efectuar pola vía xudicial o fillo de dona Mariana, don Bonifacio Antón Paseiro. Acompaña a toma de posesión o 12 de xaneiro de 1799.

3.63.25: Segue solicitude en papel do selo de 1831 de real provisión polo impago de parte da renda, a instancia de don Bonifacio Antón

52 Santiago de Sigrás.

Paseiro, o 12 de setembro de 1831. Rematan os trámites posteriores o 10 de decembro do mesmo ano.

3.64: Nun voluminoso atado de 135 follas coa portada que o define como “Partija de la fincabilidad de D. Bonifacio Paseyro”, figuran os trámites comenzados o 11 de maio de 1832 de tasación e partición dos bens entre dona María Ignacia Cadavid (viúva), don Xosé, don Eusebio (veciños de Callobre), don Manuel María Nieto (como marido de dona Manuela Paseiro, veciños de Cuntis), don Mariano, dona Tareixa (de San Xiao de Arnois), don Gabriel Gómez (como marido de dona Antonia Paseiro, veciños de Santa Mariña de Ribeira), don Eusebio Paseiro (como marido de dona Xosefa Paseiro, veciños de San Paio de Figueroa), don Bieito Paseiro (de San Xoán de Cerdedo) e don Xosé de Andújar (marido de dona “Juanita” Paseiro, veciños de San Breixo de Lamas). Todos concurren á tasa e regulación realizada por peritos. O expediente comenza cun memorial de bens mobles pormenorizado, no que nos chama a atención o elevado número de bocois e pipas de viño, tinallas e aparatos de medición deste líquido. Armarios, bancos, tallos, rinconeiras, “una mesa portatil para comer un enfermo en la cama”, arcas, media ducia de catres para durmir, dous xogos de navallas de afeitar, reloxos de péndulo un dos cales “tenia musica y diario y esta situado en el quarto del oficio su estimacion ocho cientos reales”, unha roda de fiar.... todo o enxoval da casa e dos labores agrícolas se pode rastrexar a través deste documento, incluso o mundo relixioso e devocional do fogar: un cadro de San Pedro, outro de Nosa Señora das Dores, outro da Magdalena, de San Bonifacio, da Virxe da Merced, do Santuario de San Antón, unha éfixie de Nosa Señora da Concepción de madeira pintada, dous crucifixos de madeira e un de bronce, “una pila de cristal para agua bendita”..... No apartado de alfaias de prata figura parte dunha vaixela, botóns para os puños das camisas, caixas para o tabaco, fibelas, un reloxo de peto... Tamén enumera os bens mobles das casas e o gando. Deste último contaba con máis dun cento de cabezas en aparcería por Agar, Callobre, Lagartóns, Ancorados, Guimarei... Tocante ás vivendas: unha casa “que esta unida a la de administracion de la Estrada”, a propia da Administración con pombeiro e hórreo, “Otra casita terreña en dicho Lug[alr] de la Estrada”, outra máis abaixo da Administración, outra na Baiuca “que esta junto al banco del ferrador”, “otra casa terreña que esta junto al atrio del Viso [...]. Otra mas arriba que sirve de taberna [...]. Mas otra casa que sirve de taberna sita en el lugar de Friamonde”, outra máis en Friamonde, outra en Pousada, outra que funcionaba tamén como taberna no lugar de Outeiro de Callobre, outra no lugar dos Vilas da mesma parroquia, outra no de Nogueira, outra en

Constenla (Cereixo), outra en Ribeira “que esta junto al camino que pasa a la barca de Sarandon”, outra no lugar de Marque da mesma freguesía, dúas máis en Santiago de Compostela (xunto á fonte de San Antón), outra en Toedo, “la mitad de los molinos del Viso”, “los molinos de la Espadaneira que adquirieron de Juan de Pazos, que tiene quatro ruedas una de ellas albeiro”, máis hórreos, outra casa en Cerdedo...

Continúa nun “Memorial de Rentas forales que percibe la erencia por virtus de foro y suforos [...]”: pagábanlle rendas en Matalobos, Moreira, Vinseiro, Acorados, Nigoi, Guimarei, Tabeirós, Somoza, Ouzande, Ribeira, A Estrada, Callobre, Aguíóns, Barbude, Lagartóns, Sarandón, Ribadulla, Padrón, Sigrás, Cerdedo, Santiago de Compostela..., por un total de 79234 reais ao ano.

Tamén hai un memorial de bens raíces sitos nas parroquias, ata sumar case 800 propiedades por un valor de 287479 reais.

Segue unha nota de que na partilla non se incluíron “la casa petrucial de Nogueira con sus entradas y salidas” nen outros bens por ser vinculares.

Mais tamén hai un memorial de pensións que se pagaban polos bens raíces anteriormente citados, e que nos revela unha vez máis o seu papel de intermediarios entre os grandes detentadores de rendas e bens e as clases populares: en Callobre ao marqués de Santa Cruz 57 ferrados de centeo no foral dos Vilas, no lugar de Nogueira, no foro dos Vázquez...; ao conde de Oca polo lugar dos Montoiros; ao Cabido da Catedral de Santiago polo mesmo lugar; á casa e torre de Guimarei polo lugar de Vilar... En Moreira ao marqués de Santa Cruz polo lugar da Pía; a don Xosé Núñez polos lugares de Outeiro e Sestelo; ao Cabido polo lugar da Pica... En Acorados polo lugar de Gontén ao conde de Amarante; tamén ao Cabido, ao marqués de Santa Cruz, ao marqués de Montesacro, parte dunha misa de fundación... En Berres á torre da Barreira polo lugar de Pazos. En Agar ao marqués de Santa Cruz polo lugar de Sorribas. En Curantes pagaba polo lugar da Barreira. En Olives polo lugar de Viladafonso á casa de Xerliz. En Lamas polo lugar de Fontecova ao Preguecido... En San Paio de Figueroa polo lugar de Vilar ao conde de Oca. Na Estrada polos lugares de Bedelle e Baiuca á casa de Figueroa e á torre de Guimarei... En Ouzande á torre de Guimarei, á casa de Figueroa, ao cura párroco... En Lagartóns á torre de Guimarei e ao marqués de Santa Cruz. En Soutelo de Montes ao convento de Acibeiro.... En total 40619 reais.

Segue a liquidación e comparto de cada un dos herdeiros e remata a copia do expediente o 6 de setembro de 1833.

3.65: Nun atado de 8 follas coa portada que o define como “Cupo y Monton que tocó a Dn^a Josefa Paseiro yja de D[o]n Bonifacio Paseiro aora

difunto [...]. Murio en 1º de Enero del año de 1832”, está un interesante expediente formado á defunción deste: contén un enxoval polo miúdo dos bens que lle corresponderon (mobles, gando, raíces, das rendas forais...) e das pensións que por eles tiña obriga de pagar anualmente: á casa e torre de Guimarei, á casa de Figueroa... .

3.66: Nun atado de 58 follas (aínda que na portadiña afirmase que eran 67), maniféstanse as “adquisiciones echas por d[on] Bonifacio Paseyro, con otros papeles de pertenencia de vienes raíces [...]. Se hallan sitios dichos vienes en S[a]n Martin de Callobre. Mayo 1º de 1832”.

Comenza cunha copia de escritura de subforo (do 1 de maio de 1779) do 10 de marzo de 1787 por ante Manuel Sánchez, que Pedro Parafita lle fixera a Francisco Martínez dunha casa e bens no lugar de Godoi (Vinseiro) por cinco ferrados de centeo anuais e duración da vida de tres reis de España.

Segue a copia do 12 de setembro de 1797 da escritura da compra efectuada por don Bonifacio Paseiro da anterior renda de cinco ferrados e unha casa no lugar de Outeiro.

A continuación petición para proceder á toma de posesión da renda.

Auto e citación do mesmo día.

Tamén está a escritura de venda do 24 de setembro de 1803, efectuada por Manuela Nodar (veciña de Vinseiro) a don Bonifacio Paseiro dunha casa terreña en Godoi por 400 reais, “que la vendedora confiesa tener recibido antes de aora”.

Segue outra escritura de venda do 24 de decembro de 1827 ao mesmo don Bonifacio de diversas herdades no lugar de Nogueira, “con la carga y pension de quarenta y cinco quartillos de centeno y veinte y nueve m[a]r[avedí]s en dinero que en comprador pagara en cada un año al marques de Santa Cruz”, por 1485 reais.

Tamén no atado a copia efectuada por ante Francisco de Oca, escribán veciño de Riobó, da escritura na que dona Petronila Canaleta e Cadavid, viúva e única herdeira de don Antón Cadavid “Capitan q[ue] a sido del Regimiento de Cavalleria de Algarve” e veciña de Santiago véndelle a don Bonifacio Paseiro: unha casa e horta en Guimarei, herdades na Somoza, parte dun muíño, a renda que lle pagaba Manuel do Porto polo lugar de Freán, a metade dunha casa en Padrón..., por contía de 14200 reais.

Segue, nunha folla con selo de 4 reais de 1825, a satisfacción da débeda contraída por Antón do Porto (veciño de Callobre) por parte da súa viúva, Antonia Fernández, que “dijo que dicho su marido para pagar deudas que debia antes de contraer matrimonio su hija Madalegna con Fran[cis]co Peres vendio verbalm[ent]e a D[on] Bonifacio Paseiro” varias

propiedades; “y con lo en que se han tasado no se a cubierto lo q[u]e ansi se devia [...] quedando aun restandose al comprador de renta que a suplido al Dominio que es el Marques de Santa Cruz y otras cosas tres mil quatrocientos ochenta y nueve reales, y en pago y satisfaccion de ellos” dále tamén outras propiedades en Callobre.

Segue cédula de venda do 30 de marzo de 1823, na que Bernaldo e Antón do Porto (veciños de Callobre) venden a don Bonifacio Paseiro herdades en Callobre: no lugares do Pontillón, da Curuxa e da Pía, coa consecuente renda ao marqués de Santa Cruz, por 24 reais.

A continuación petición do novo propietario para que lle den a posesión das anteriores adquisicións, e o consecuente auto do alcalde primeiro don Nicolás de Castro do 2 de xuño de 1823.

A citación aos vendedores o 14 de xullo dese ano e a toma de posesión o mesmo día por Xosé Ribadavia.

Segue “Copia de escritura de censo de 5500 reales de principio que otorgó Andres Gonzales⁵³ vecino de [...] Moreira, por que paga de reditos cada año 165 reales ...”. En Santiago a 26 de agosto de 1761. Trátase dun censo redimible que “desde hoy día de su fecha en adelante mientras la suerte principio no se redimiere vende y firmemente remata para la fundación y doctación de la Capellania que en la Villa de Portonovo dexó dispuesto se fundase Don Manuel de Castro Ledo que se fallezio en la ciudad de Mexico [...], y en su nombre para ella misma, a don Julian Gomez Agente fiscal eclesiastico de esta dicha Ciudad vezino de ella por yndisposición de el Fiscal, y a Don Roque Beluso vezino de la Villa de Allariz, como Patrono [...] ciento y sesenta y cinco Reales puestos y pagos a sus expensas juntos y en una sola paga en esta ciudad de Santiago, Manos y Poder de los Capellanes que asi fueren de dicha Capellania [...]. Y en el ynterin se constitúe por su Casero yquilino, y precario tenedor y poseedor”, deses bens hipotecados ao pago do censo: casa, hórreo, leiras... en Moreira e Callobre.

Segue, do 17 de novembro de 1788 a cesión que Xacoba Bouzón (veciña de San Pedro de Ancorados e neta de André González) lle fai a don Bonifacio Paseiro dos dereitos aos bens e redención do censo: os réditos del non se pagaran en 20 anos e o capelán pedira a execución contra os pais de Xacoba. Incautáranse os bens con vistas a subastalos, “y como no llegasen para el todo se penso en comprender los de los testigos de abono, quedó, y se halla con este motivo todo suspenso y dichos vienes incultos, desperfeutados, arruinada la casa [...] la hobra pía descubierta, y tal vez las hani-

53 Labrador veciño de Vilafrexil.

mas sin este sufragio, viendo al mismo paso los clamores de los subcesores de dichos testigos de abono por el riesgo en que se ben de por no llegar lo hipotecado tendran que sufrir pleito o pagar [...]” e a Jacoba desposuída. Así, esta, “penso el medio mas comodo como subsanar todos inconbenientes y, aun aquietar su conciencia, y no hallo otro mas q[u]e el de buscar quien tomase dichos v[ien]es y redimiese a su voluntad las gabelas con que se hallan grabados, y no se le presento persona qui quisiese acetarlo mas que D[on] Bonifacio Antonio Paseiro escribano vecino de [...] Callobre y Procurador general de esta Jurisdicion de Tabeiros”. Emporén, transfire a este tódolos dereitos aos bens hipotecados.

Segue, do 4 de febreiro de 1789, a copia do poder outorgado por don Roque Beluso (veciño de Santa María de Sobrado), patrono da capelanía que fundara Manuel Beluso “sita en la parroquia de Santa Maria la digna de Villa de Portonobo” a don André Iáñez para que este reciba os cartos e outorgue escritura de redención do censo o 9 de decembro de 1788.

E tamén a copia⁵⁴ doutro poder outorgado en Ourense o 8 de xaneiro de 1789 e no que don Domingo Rodríguez, presbítero veciño de Santa María de Corbillón e capelán da citada capelanía do Arcanxo San Miguel, lle dá facultade ao André Iáñez para que proceda ao cobro do principal do censo de mans de don Bonifacio.

A continuación, copia por ante Xoán Antón Pájaro en Santiago, o 27 de marzo de 1789, do recibo ou carta de pago outorgado por André Iáñez a favor de don Bonifacio o 26 de marzo do mesmo ano concedida coa mediación dos anteriores instrumentos.

Segue a solicitude de toma de posesión dos bens efectuada por Fernando Salgado no nome de don Bonifacio e o auto para que Xacoba recoñeza o papel de cesión que outorgara, todo do 27 de marzo de 1789.

Do día 30 as citacións a don André Iáñez e a don Xoán Bieito Vázquez Vaamonde.

A continuación, requerimento ao escribán para darlle cumprimento ao auto anterior, do 15 de abril; e notificación do 16 para que se provea de curador á menor Xacinta Bouzón. O escribán Manuel Ramón Vereá e Aguiar pide que pola xustiza ordinaria de Tabeirós se lle conceda curador. Cousa que fai o xuíz don Xosé Cadavid, nomeando por tal ao licenciado don Manuel Picáns e Carballo, avogado da Real Audiencia do Reino e veciño de Callobre.

54 Do mesmo día do seu outorgamento.

Segue a aceptación e xura, e o 17 cítase ao curador para dar posesión e tomar contas do estado dos bens. Ese día acaece tamén o recoñecemento do papel de cesión, no que Jacinta afirma “q[u]e ademais de eso, e separado de ello el D[o]n Bonifacio a favor de q[ui]e[n] fue echo el dicho papel de cesion le ofreció a la q[u]e declara, q[u]e ad[e]mas de lo q[u]e importasen el principal, reditos e costas referidos le havia de dar una casita terrena propia suya [...]”.

Despois do nomeamento de peritos, a aceptación e xura deles para recoñecer os bens.

Segue a cédula da venda outorgada polo matrimonio formado por Xoán Vilar e María Maceira (veciños de Callobre) “En el lug[ar] de la Estrada f[el]ig[r]es[í]a de S[a]n Julian de Guimarey” o 3 de xuño de 1799 a favor de don Bonifacio Paseiro da herdade da Fontaíña e outras do lugar de Nogueira, colindantes con outras que alí posuía o Bonifacio, por 424 reais.

E outra similar da venda realizada por Antón Barcala (tamén de Callobre) o 28 de abril de 1815 ao Bonifacio Paseiro de varias herdades por valor de 800 reais que o vendedor afirma ter xa recibido anteriormente.

Outra copia ante Manuel Vázquez o 22 de xuño de 1807 da venda realizada o 3 de xullo de 1806 por Miguel Monteiro, veciño de Callobre, de herdades nesa parroquia ao Paseiro por 3270 reais.

Copia de 20 de novembro de 1826 do foro e subforos outorgado en 7 de novembro do mesmo por dona Tareixa Cadavid e Nieves, viúva de Xosé de Barros e veciña de Santa Baia do Este de diversos bens a don Bonifacio Paseiro e dona María Ignacia Cadavid, por tempo de tres voces: a casa nomeada da Baiuca coa herdade labradía contigua, 1/3 parte da herdade de Bedelle, a da igrexa na Somoza, carballeiras, toxeias... A renda estipulouse en 300 reais en moeda ao ano e 2000 “para remedio de las urgenc[í]as de dicha otorgante”.

Segue copia do 4 de maio de 1806 por ante Manuel Vázquez da escritura de venda de 26 de abril de 1804 de herdades por valor de 1112 reais (“que los vendedores confiesan tener recibido antes de agora”) sitas en Callobre a don Bonifacio Paseiro por Xoán Vilar e María Maceira. E no interin que non toma posesión, eles “se constituíen por sus caseros, colonos, ynquelinos, tenedores e precarios posehedores”.

Escritura de permuta de herdades no lugar de Nogueira (Callobre) do 8 de marzo de 1801 entre don Bonifacio Paseiro e Xoán Fernández.

E unha copia por ante Manuel Vázquez da escritura da venda de 8 de decembro de 1801 efectuada a don Bonifacio Paseiro por Anxo Maceira, veciño de Callobre (onde estaba sita a propiedade) por 660 reais.

Copia por ante Manuel Vázquez o 8 de marzo de 1806 da escritura de venda de 26 de febreiro de 1802 outorgada por Francisco Pérez -veciño de Callobre- a don Bonifacio Paseiro de herdades labradías por 850 reais nesa parroquia. 450 confesa telos recibido do comprador con anterioridade.

Remata o atado coa copia de 30 de agosto de 1806 da escritura de venda que Caietano Riveira e Antón do Porto fixeran o 28 de outubro de 1802 a don Bonifacio por 275 e 550 reais, “que ambos otorgantes confiesan tener recibido antes de aora” de mans do comprador.

Na unidade de instalación número 4⁵⁵:

4.01: Nun plego composto por dúas follas, escritura (signatura 4.01.01) de venda do 31 de xullo de 1832 efectuada por Carlos Vázquez (veciño de Callobre) a dona María Ignacia Cadavid (viúva de don Bonifacio). O vendedor quedara adebedando 284 reais “precedidos de rentas atrasadas de cuando fue el d[o]n Bonifacio Mayordomo del Señor Marques de Santa Cruz y de dinero que le prestó”. Non tendo cartos, satisfai a débeda dándolle unha herdade no lugar de Nogueira (Callobre).

Séguelle outra similar (signatura 4.01.02) do 13 de xullo do mesmo ano, na que Xosé Ribadulla (veciño do lugar de Friamonde de Callobre), que lle adebedaba á mesma viúva como herdeira de don Bonifacio 180 reais “precedidos de las rentas atrasadas de cuando fue el d[o]n Bonifacio Mayordomo del Señor Marques de Santa Cruz de los foros de los Vilas y de Friamonde”, salda a débeda mediante a entrega dunha herdade no mesmo lugar de Nogueira.

4.02: Nun plego composto por dúas follas, o 21 de xullo de 1832 Mariana de Outeiro, que quedara a deber 72 reais ao defunto Paseiro, dá en pago por eles a don Xosé Paseiro como representante dos demais herdeiros, unha herdade en Nogueira (signatura 4.02.01).

A continuación (signatura 4.02.02), da mesma data, Antón Barcala, que lle quedara debendo 648 reais, dálle en pago por eles a don Xosé Paseiro como representante dos demais herdeiros, leiras e carballos en Nogueira.

4.03: Nunha folla con selo de 40 maravedís de 1839 temos unha cédula de permuta de herdades do 14 de novembro de 1839, entre don Eusebio e dona Xosefa Paseiro (veciños de Figueroa) e Xosé Tato (veciño de Guimarei).

4.04: Nun atado de media ducia de follas que comenza cunha inscrición na cuberta que afirma que se trata do “Expediente en que resulta la instalación del Ayuntamiento Consti[tucional] de Cereijo, en la capital de la Estr[a]da compuesto de nuevos individuos, segun lo dispuesto por la Junta

55 Imaxes dixitais 2318 ate 3347.

Directiva del part[i]do en S[eptiemb]re de 1840” conténse a certificación do licenciado don Xosé Toubes e Aller, avogado e secretario da Xunta Provisional Directiva da Estrada e seu partido, na que certifica que na Secretaría do seu cargo hai acta que transcribe, na Estrada, o 21 de setembro de 1840: Nela a “Junta Provisional Directiva de La Estrada” instalada o 17 do corrente “por consent[i]m[ien]to del pueblo y Milicia Nacional de Tabeyros consiguiente al Acuerdo de la misma fecha que providenció la destitución completa del Ayuntamiento llamado de Cereiyo, y procediendo al nombram[ien]to de la nueva Municipalid[a]d provisional há elidido p[or] unanimid[a]d para Alcalde prim[er]o presid[en]te al Liz[encia]do D. Manuel de Outeiro vecino de Santa Maria de Riveyra⁵⁶; y para segundo D[o]n Man[ue]l de Pazo de la de San Lorenzo de Ouzande [...]; boticario en la misma; para Regidor prim[er]o á D. Ant[oni]o Tato de Guimarey; Segundo á D. Antonio Paseyro boticario en la misma; tercero D. Juan Blanco de Ouzande; Cuarto D. Pedro Feros [...]; quinto D. Fernando Valado de San Jorge de Bea; Sesto D. Fructuoso Dorelle de la misma; Septimo D[o]n Jacobo Garcia de San Jorge de Codeseda; octavo D. José Limeses de Santa Cristina de Bea; procurador primero D[o]n Ram[ón] Lop[e]z de Riveyra; Segundo D. Ram[ón] Nodar de [...] Paradela [...]”.

A todos oficiou selles para presentarse ás 4 do día 21 “en la Casa y pueblo de la residencia y despacho de esta Junta para encargarse del Ayuntamiento [...]”.

Constituído o novo concello levantouse o estado de sitio.

Tamén acordaron elixir por secretario municipal a don Xoán Ribadulla, procurador do xulgado de primeira instancia, que aceptou e xurou o cargo. Foi nomeado depositario dos caudais do distrito don Xosé Andúzar, veciño de Lamas, “con condicion de servir aquel cargo a razon del uno y medio por ciento en todas las contribuciones de cualquiera clase que sean”.

Segue un oficio (cosido) comunicando á Xunta Provisional Gubernativa da Estrada a acta antecedente de instalación do novo concello contitucional, o 21, firmada por Xoán Manuel Fontenla, e por Xosé Toubes.

Segue, en vista da certificación e oficio precedentes, xunta dos membros do concello.

Acordaron “que supuesto el Ayuntamiento cesante no comparecio á hacer la entrega de los documentos pertenecientes a la S[ecreta]ria del actual”, que se entreguen. E que se citase aos pedáneos parroquiais a audiencia inmediata “a fin de enterarles del nombramiento de dicho Depositario,

56 Refírese a Santa Mariña de Ribeira.

previniendo que a el unicamente se le concurra con los caudales”. Do 22 de setembro de 1840.

Todo fora consecuencia dun pronunciamento secundado por este e outros pobos.

Segue comunicación do 27 de setembro, en vista da escusa presentada polos rexedores don Xosé Limeses e don Froitoso Dorelle para ocupar os seus postos. A Xunta Gubernativa acorda nomear no canto deles ao licenciado don Manuel Xunqueira, de Vinseiro, e a don Xosé Rodríguez, de Aguións, completando desa forma o número de vocais do concello.

Hai unha acta da sesión do 30 de setembro na que se pide que se aclare a substitución dos dous vocais anteriores.

Remata cunha certificación do mesmo día na que Limeses dise que alegrara non saber ler nin escribir, e Dorelle problemas de saúde.

4.05: Nun plego está a “Partija del Monte abierto llamado Sestaño en el lugar de la pia, y parroquia de Moreyra, que confina por el Norte Robleda de la pia, Lebante camino de carro que pasa a friamonde, ó cerrada del pontillon de ygnacio de porto; Medio día Monte de Callobre; y poniente Muros del Carballo Grande [...]”. Trátase dunha copia do 3 de xuño de 1842 dun orixinal redactado o 27 de abril dese ano.

4.06: Hai un atado de catro follas sen datación coa “Lista de los foros redimidos” na xurisdición de Veá: en Aguións (Codeso de Abaixo, Codeso de Riba, Montecelo, Carbóns, Loureiros, Albela, Pazos de Lestedo...), Matalobos (Toenlle, Xendos, Río de Sapos e foro de Francisco Cerviño), San Xiao de Veá (lugar de Dorelle, lugar de Rabeáns dos Labradores, de Rabeáns dos Cabaleiros, Gondomar de Riba...), Santo André de Veá (Trasariz, Cardelle, Paramá...), San Xurxo de Veá (Bacelo e Canto da Poza, lugares de Casal, Covas, Curuxas...), Frades (Subión), Couso (lugar de Barco), Cora (lugar de Vilacriste e lugar de Sieiro), Santeles (lugar de Renda)...

E na xurisdición de Tabeirós: Moreira (Outeiro, foro dos Ribadeos...), Barbude (foro de Trasmonte e Vilaboa), Berres (lugares de Rabuñado e de Ulla), Agar, Orazo, Lamas, Cereixo, Vinseiro, ambos Acorados, Callobre, Lagartóns e Somoza.

4.07: Nun anaco de papel sen datar dise que “Andresa Terceiro Bezina de la Parroquia de San Pelayo de Figeroa, ermana de Manuela Terceiro; bende la eredad a Monte llamada Canpo de la Estrada; sembradura de 20 quartillos y medio y confina Norte el S[añ]or Mosquera por yndibiso”.

4.08: Folla coa cédula da venda efectuada por Dominga Tato (veciña de San Paio de Figueroa) a Carme Tato (veciña de San Xiao de Guimarei) o

8 de outubro de 1853 da herdade a labradío chamada Carreira (en Ouzande) por 550 reais.

4.09: Permuta de bens nunha folla encabezada como “Con obrigación de reintegro” e redactado no lugar de Bedelle, parroquia de Guimarei, o 6 de xuño de 1855. Os titores dos fillos menores de Xosé e Carme Tato permutan bens sitios en Bedelle e Arcos de Furcos.

4.10: Recibo do titor dos menores de Xosé Tato, do 6 de xuño de 1855.

4.11: Permuta de bens entre Xosé Tato, veciño da Estrada, e Xosé Ervés. Nunha única folla.

4.12: Folla coa “Cuenta del entierro y más funciones por Josefa Tato de Bedelle, según su testamento”. Firmada na rectoral de San Xiao de Guimarei o 30 de xaneiro de 1858 por Domingo Antón Núñez.

A cantidade total é de 558 reais e 24 maravedíes, repartidos do seguinte xeito:

“Misas sesenta a cuatro reales cada una.....	240
Por un sacerdote que faltó al entierro y honrras veinte y un reales que se han de invertir en misas	21
Mi derecho parroquial, cesto y ofrenda.....	160
Responso anual cantado de Lázaro.....	48
Medio ferrado de oblata de 1856.....	6
Cofradía de dicho año del Santísimo y San José.....	3 [...]

Segue a conta do cabo de ano “que está por hacer” e a parte “hay que presentar la parva el día que se señale para esta función que es de pan y vino según costumbre”.

4.13: Un plego e unha folla compoñen parte do cupo de bens de “José Tato y menor” e de “José Tato maior”, radicados a maior parte deles en San Breixo de Arcos de Furcos. Sen datar.

4.14: Atado de 22 follas contendo parte do inventario de fincas, numerada cada partida desde a número 345 ate a 454, coas taxas de cada unha en cartos: bens en Toedo (lugares da Carballa con bens como o Liñariño que “fonda en regato de Liñariño”, da Igrexa e de Toedo), Figueroa (lugar de Figueroa de Baixo), Ouzande (lugares da Devesa, do Formigueiro, de Alemparte, de Castro), Guimarei⁵⁷ (lugares de Campos, de Gudín, de San Xiao, do Sisto, do Francés, da Painceira e da Torre polos que se pagaba ao

57 Para a datación deste documento as únicas indicacións son notas marxinais como a que se refire a unha herdade en Guimarei, lugar de San Xiao, que afirma que “Pasó a Teresa por permuta hecha ante Santamarina el 26 de octubre de 1869 día que se aprobó la partija”. Outra anotación di: “Esta finca en 2 de mayo de 1870 por escritura pública ante Ribadavia la cedió Dª Manuela Paseyro en permuta a Mª Antonia Carballo [...]”.

dominio do marqués de Aranda). As tres últimas partidas conservadas do expediente son de “bienes que fueron de María Barro, de Guimarey”.

4.15: Atado de 42 follas que indica na súa portadiña corresponder ao cupo de bens adxudicado a don Domingo Paseiro Andúxar “por herencia de sus padres don José María Paseiro e d^a María Andúxar”. Trátase dunha copia do 28 de febreiro de 1871 da partilla de bens celebrada entre os fillos do matrimonio (don Antón, don Xiao, dona Tareixa, don Bonifacio, don Domingo, dona Andrea, dona Manuela e dona Carme Paseiro Andúxar).

O substancioso do documento está composto polo que tocou en Callobre a don Domingo Paseiro Andúxar: carballeiras poboadas de centos de árbores chamadas de Sestaño, de Barreiros..., soutos, labradío, herbeiras, a quinta parte da metade dos muíños do Viso, en Callobre (33 horas e media por semana no que dou en chamar turnos nos muíños denominados de herdeiros)..., ata un total de 46 partidas nesta freguesía. A continuación as situadas en Tabeirós, Paradela⁵⁸..., as rendas cobradas en Callobre⁵⁹ e Ancorados⁶⁰. Adxudícanse máis de 5000 escudos pola lexítima paterna e materna a cada un dos irmáns.

Hai tamén unha copia da escritura de aprobación (a orixinal redactouse o 26 de novembro de 1869) a presenza de don Antón María Paseiro Andúxar (procurador do xulgado de primeira instancia), don Xiao (médico cirurxán), dona Tareixa, Don Bonifacio, don Domingo, dona Andrea e o seu marido don Leonardo Castellanos Figueroa (estes últimos veciños da cidade de Lugo), dona Manuela e o seu home, don Xosé Besteiro Ferreiroa (veciños de San Xurxo de Terrachá, no partido de Chantada) e dona Carme co seu cónxuxe don Xosé María Martínez (de Santiago de Tabeirós).

A familia tamén tiña rendas en viño no lugar de Cirela (San Salvador de Camanzo), que quedaron pro indivisas.

4.16: Relación das pensións que gravaban a varias fincas e foros aos que corresponden, sen datar⁶¹. Cítanse os foros de Nogueira (que comprendía a carballeira de Sestaño e polo que se pagaba renda ao marqués de Santa Cruz), da Pía co Pontillón de Portoxemil, de Moreira Vella ou do Piñeiro, de Friamonde (polo que tamén percibía renda o marqués de Santa Cruz),

58 As partidas de Paradela pagaban renda ao dominio de Malpica, personificado en don Gabriel Pita, veciño de Betanzos. As de Callobre ao marqués de Santa Cruz nos forais da Pía e de Moreira Vella. Unha vez máis constatamos o papel de intermediarios do clan dos Paseiro entre os campesiños e os que detentaban o dominio dese ben de produción tan relevante nas comunidades rurais e no Antigo Réxime que era a terra.

59 De foro.

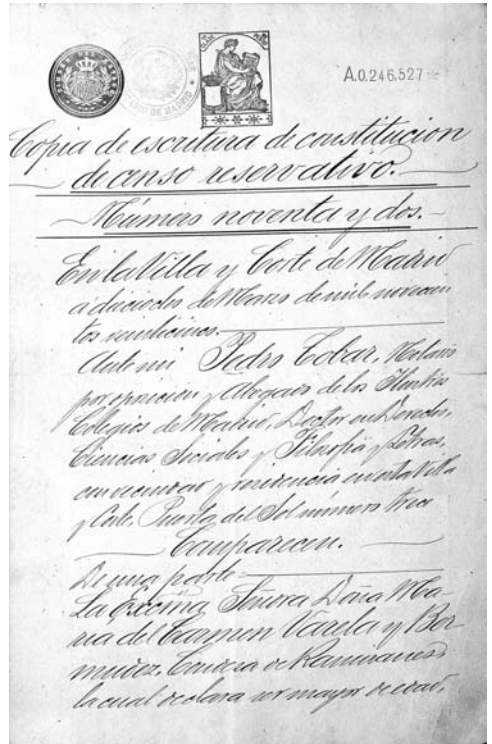
60 De réditos dun censo.

de Ribadeneira... Acompaña anotacións sobre permutas.

4.17: Atado composto de 22 follas e unha carpetiña co “Testimonio de las fincas que comprende la Carretera de Silleda a Villagarcía a diferentes particulares. Año de 1877”. Foi espedido por mandato do xuíz o 12 de xuño de 1877 e comenza cunha petición realizada no nome de don Domingo Paseiro e don Antón María Paseiro⁶² ao xuíz de primeira instancia da Estrada o 4 de xuño de 1877, como comprendidos no expediente de espropiación⁶³ da estrada Silleda-Vilagarcía. Solicitaban testimonio e tasa das fincas deles e de don Xiao, dona Andrea, dona Manuela, don Maximino e don Eusebio Paseiro; don Domingo Antón Rilo, don Xosé Isorna, dona Mercedes Andújar e outros máis.

Despois do decreto de aprobación da solicitude polo xuíz ao día seguinte segue a testemuña da tramitación co certificado do secretario de actuacións do xulgado, don Xosé María Brañas, da tasación efectuada o 10 de abril por don Benigno Fernández Benavente (axudante de obras públicas e perito, en representación do Estado e de propietarios) e por don Benigno Losada (director de camiños veciñais, elixido por varios propietarios).

4.18: Atado composto por 57 follas que forman as partillas dos bens do finado don Antón Trigo Torrado que lle correspondían por herdanza dos

Copia da escritura de censo reservativo do Pazo do Preguecido, outorgada pola condesa de Ramirás en Madrid a favor de Segundo Paseiro Andión. Ano de 1925.

61 Anque por unha nota cosida á carpetiña poidera ser de 1877.

62 Que eran Administrador de Correos da vila e procurador nos xulgados, respectivamente.

63 Expediente que segue o procedemento marcado pola lei de espropiación forzosa de 17 de xullo de 1836 e pola instrución do 25 de xaneiro de 1853 e regulamento de 27 de xullo do mesmo. Acompaña cosido cadro de valores de diferentes terreos e solares.

seus pais. Enuméranse os bens sitos na Estrada e faise a tasa do seu valor e das rendas que por eles hai que pagar⁶⁴ (o que conforma un tesouro toponímico para a xénese do concello moderno) e as débedas a cobrar⁶⁵. Realizado polo agrimensor Xosé da Riva o 27 de novembro de 1886.

Estas propiedades dos avós de don Manuel Trigo conteñen a ubicación de bens sitos na Estrada, en Ouzande, en Aguíóns, en Lagartóns... .

A maior parte das follas teñen tachaduras e raias que semellan indicar invalidez do nelas espresado, aínda que non por eso carecen de valor informativo.

O reparto faise a dona Dolores Trigo Torrado (concretamente, como ela tamén finara, na persoa do seu fillo).

4.19: Memorial de pagos de rendas por foros, de 1888 ata 1906.

4.20: Petición ao xuíz municipal da Estrada por Francisco Ponte Piñeiro (veciño de San Xiao de Guimarei), que demanda en xuízo verbal a dona Ramona, dona Dominga, dona María e dona Carme Tato Fontes e a outros herdeiros de don Xosé Tato Fontes para que lle satisfagan 219 pesetas importe de varios trimestres de contribución territorial e de Consumos que don Xosé adebedaba na recadación do pobo. Do primeiro de maio de 1890.

Acompaña, da mesma data, citación oficiada polo secretario do xulgado a dona Carme Tato Fontes (veciña de Cuntis).

4.21: Do 11 de maio de 1891, nun atado de tres follas, copia da petición de Camilo Pereira, representante do conde de Ramirán, ao xuíz municipal da Estrada por xuízo verbal a André Agrelo (e a outros labradores veciños de Santa Cristina de Vinseiro) “a fin de que se le condene a satisfacer [...] la renta correspondiente” aos anos 1889 e 1890 do foral da Abelleira.

Segue copia da acta do xuízo verbal do 13 de maio de 1891, na que don Camilo Pereira, procurador, comparece representando a don Xosé Bermúdez da Ponte, conde de Ramirán e marido da condessa, dona Carme Varela Bermúdez (habitantes do Preguecido e residentes habitualmente en Santiago de Compostela).

Os labradores din que xa o pai de dona Carme, don Xesús Varela Cadaval, tiña dereito aos 37 ferrados de froito do foro da Abelleira “afecto a fincas radicantes en la parroquia de [...] Lamas”, e amósanse dispostos a

64 Predomina como cobrador destas o conde de San Xoán. Algunhas son de carácter puntual, como o pago a don Bruno Bertomeu, de Santiago, polo muíño “de Conde”. Hai outras ao foro de Mos, á Casa do Preguecido no foro da Graña, á Casa de Figueroa, a don Bonifacio Silva, ao marqués de Aranda... .

65 Suman máis de 15000 pesetas da época.

pagar. Mais a morosidade doutros dos consortes impide que o fagan, polo que piden que se cite a unha trintena de pagadores máis do mencionado foro.

O xuíz acepta a pretensión e suspende o acto.

4.22: Do 19 de setembro de 1893, certificado de don Xoán Ciorraga Soto⁶⁶ da inscrición no Rexistro Civil do nacemento do fillo de don Domingo Paseiro Andújar e dona Olivia Andiñón Tato (que contaba 17 anos de idade) chamado Xosé Xoán Domingo.

4.23: Carpetiña que contén tres documentos citados na súa portada do seguinte xeito:

“1º Comunicación de la Administración de Provincia concediendo prórroga, su fecha Julio 20 de 1894.

2º Testimonio acreditando la declaración de herederos, de fecha 19 de Julio de 1894.

3º Relación de bienes quedados al fallecimiento de Dª Teresa Paseiro Andújar, compuesto de siete folios útiles”.

Efectivamente, seguen a notificación do delegado de Facenda do 20 de xuño de 1894 a don Domingo Paseiro de prórroga de seis meses para liquidar a herencia de dona Tareixa Paseiro Andújar.

A relación de bens e dereitos que quedaron logo do óbito de dona Tareixa, formulada polos seus herdeiros abintestado, don Antón, dona Carme, don Xiao, dona Andrea, dona Manuela, don Domingo e don Bonifacio Paseiro Andújar, seus irmáns.

A liquidación obxecto do expediente efectúase o 21 de febreiro de 1895.

4.24: Parte do que debeu ser o expediente persoal de María Preciosa Cid Guede, composto por:

Título de mestra interina da escola incompleta mixta de Toubes, concello de A Peroxa, a favor de dona Preciosa Cid Guede, dado en Ourense o 27 de marzo de 1896. Logo cesou alí as súas funcións docentes, e pasou a Allariz, concretamente a Requexo, o 28 de xuño de 1896, segundo a anotación de cese. No 1898 pasou a O Irixo, a Froufe, onde permaneceu ata o 21 de xuño de 1902.

Outro título de mestra interina da escola completa de nenas de Xunqueira de Ambía, concello do mesmo nome, do 6 de outubro de 1903. Alí permaneceu ata decembro de 1904.

Nomeamento emitido polo rectorado da Universidade de Santiago de Compostela o 6 de outubro de 1903.

66 Secretario do xulgado da Estrada. O xuíz municipal nesta data era don Eusebio Andújar.

Traslado ao xefe da Sección administrativa de primeiro ensino de Ourense de terlle comunicado o 12 de xuño de 1902 á súa sección a renuncia ao cargo en Froufe de dona Preciosa.

Comunicación a dona María Preciosa da xunta local de primeiro ensino de Xunqueira de Ambía, do 2 de outubro de 1903.

Folla de servizos e méritos da citada mestra, natural de Xunqueira de Ambía, despedida nese concello o 10 de novembro de 1903. Nela enuméranse os destinos, as autoridades que a nomearon para eles, as datas dos nomeamentos, das posesións, dos ceses, os salarios e o tempo de servizo: Na Peroxa, nomeada polo gobernador civil estivo desde o 27 de marzo de 1896 ata o 28 de xuño do mesmo ano. En Allariz, nomeada polo presidente da Xunta Provisional, desde o 11 de xuño de 1896 ata o 18 de agosto de 1897. En O Irixo, nomeada polo rector da universidade, desde o 30 de decembro de 1898 ata o 12 de xuño de 1902. En Xunqueira de Ambía, tamén con nomeamento do rector, desde o 6 de outubro de 1903 ata a expedición do presente documento.

Outras dúas follas similares, do 7 de marzo de 1904.

4.25: Pequena nota aproveitando o envés dunha circular impresa co que parecen ser cotizacións de grans (trigo, centeo, millo e miúdo) en 1898 e 1899.

4.26: Copia de escritura de venda outorgada o 17 de abril de 1899 por dona Manuela Paseiro Andúzar (veciña de San Xurxo de Terrachá) a favor de don Domingo Paseiro Andúzar (veciño da Estrada) da sétima parte dunha finca sita en Ouzande, dun foro de cinco ferrados de centeo pagadeiro por veciños de Vinseiro, doutro de catro e medio imposto sobre bens en Ouzande, de rendas en San Xiao de Veá, outras en Santo Estevo de Lagartóns⁶⁷..., pola cantidade de cincocentas pesetas “que la vendedora confiesa haber recibido antes de ahora”. Dilixenciado na oficiña de liquidación de dereitos o 26 de maio de 1899.

4.27: Posiblemente o atado máis voluminoso do arquivo correspóndese co “Apeo y prorrateo del foral denominado da Abelleira, solicitado por Andrés Salgueiro y otros [...]”. Comenza coa copia da solicitude ao xulgado de primeira instancia no nome de André Salgueiro Igrexas (veciño de Santa María de Rubín) o 23 de abril de 1903, en vista da demanda que pendía en xuízo de menor contía presentada polo procurador de dona Carme Varela Bermúdez, condesa de Ramirás, sobre impago da renda do citado foral, no que pide apeo e prorrateo do canon.

67 Rendas que tiña como provintes dos seus pais, don Xosé María Paseiro e dona María Andúzar.

Entre os documentos aportados dise que figura “una escritura sin matriz u original” do 14 de decembro de 1649 efectuada por ante o escribán do número e xurisdición de Tabeirós no Coto do Viso, don Clemente Rodríguez de Leira no que se describe o foral.

Seguen providencias e notificacións ás partes, copia do poder outorgado o 29 de agosto de 1885 por André Salgueiro (marido de Xosefa Bascuas Porto) ante o notario don Ricardo Luces Miranda (residente en Santa María de Folgoso) aos procuradores do xulgado don Miguel Nine e don Xosé María Baños e aos de Pontevedra.

A continuación copia da escritura de 1649 outorgada no lugar de Correáns de Vinseiro por don Xoán de Neira e Soutomaior “como sucesor en el vínculo y mayorazgo de la Casa del Preguecido” do foral en liza a Bieito da Abelleira e outros consortes, por renda de 37 ferrados de pan mediado e tres pares de capóns cebados a entregar cada ano no Preguecido por agosto ou setembro.

Hai tamén unha relación de fincas ás que afecta o foro, das que se di que o seu cultivo “es el que generalmente se practica en el país, consistente en labradío, herbal y tojal; alcanzando una superficie aproximada de doscientos setenta y tres ferrados, o sean diez y siete hectáreas, incluso el fundo de una casa. Confina: Norte, el lugar de Pazos, parroquia de Rubín, Sur el de Carballedo de la misma de Lamas, Este el lugar de Lamas y Oeste el de Riamonde [...], y, en parte, el de Correáns de [...] Vinseiro”.

A 7 de maio de 1903 os posuidores eran: 21 veciños de Lamas, 4 de Vinseiro, 12 de Rubín, 1 de Olives, 2 de Calobre, 1 de Lagartóns e 6 da Estrada⁶⁸.

O problema primordial do asunto era a división que co tempo acadou o foral. Ben expresiva é a frase na que se di que sufriu “las vicisitudes de los de su naturaleza, a través de los tiempos, es lo cierto, sin embargo, que la renta por el mismo estipulada, excepto de lo referente a luctuosa, vino pagándose a la Casa del Preguecido, y hasta hace algunos años, a la Doña Carmen Varela Bermúdez, en quien han recaído tales derechos”. Mais, sendo o foro de varios pagadores e non habendo prorroateo algún anterior “necesariamente habían de suceder dificultades en el pago del canon, hijas de la multiplicidad de transmisiones sobre la cosa aforada, hasta llegar a un estado tan lamentable como el presente en que gran parte de los que contribuyen no son ni recuerdan haber sido nunca poseedores de tierras sujetas al foro”⁶⁹.

68 Un deles era o procurador don Anxo Vilar Carreira.

69 É relevante sobre a confusión e multiplicidade de posuidores o feito de que un dos citados non se opón ao apeo por “no poseer bienes de ninguna clase ni por consiguiente afectos a la renta foral de que se trata”.

Máis notificacións, citacións e dilixencias por ausencia dalgúns consortes.

O expediente incorpora exemplares do BOP números 125 de 16 de xuño de 1903 e 162 de 5 de agosto, que aínda conserva un selo de Correos dun cuarto de céntimo de peseta pegado.

Acompáñase un apeo do foral efectuado polo perito agrícola don Manuel Rodríguez Seixo o 8 de xullo de 1903, cun gran alarde toponímico.

Seguen máis notificacións e dilixencias tendentes á súa esposición pública (do apeo), exemplar do BOP n.º 45 de 25 de febreiro de 1905 e nota inserta sobre documentos que faltan e ocupaban os folios 62 ata 81 do atado.

A que poderíamos denominar segunda parte deste expediente formaríana os documentos tendentes á exclusión do apeo da finca chamada Devesa, sita no lugar de Carballal, por non estar afecta a foro nin carga algunha, segundo instancia ao xulgado de 5 de marzo de 1905⁷⁰. Tal finca fora vendida polo Estado o 3 de maio de 1867 a don Eusebio Paseiro Tabora, de Callobre, e este xa vendera varias parcelas dela.

Hai aínda máis instancias ao xulgado por esta causa, citacións, edictos..., un exemplar do BOP do 29 de abril de 1905, comunicacións do xuíz da Estrada ao de Negreira tendentes á citación dos residentes nese partido (do 7 de abril de 1905), autos do 10 e 11 de maio, BOP números 168 de 1 de agosto de 1905, 283 de 22 de decembro de 1905, 142 de 26 de xuño de 1906... ata a ratificación de 11 de xullo de 1906 coa que se pon fin ao asunto.

4.28: “Prorrateo del foral titulado da Abelleira”, da parroquia de San Breixo de Lamas. Gran atado formado por carpetiña de 72 follas escritas. Efectuado polo perito agrícola Rodríguez Seixo conforme ao auto formulado o 10 de maio de 1905 e que modifica o apeo presentado en abril de 1904. A copia é do 2 de setembro de 1906. Consiste no prorrateo da renda foral de 37 ferrados de centeo e millo miúdo máis seis capóns, que percibía dona Carne Varela Bermúdez, entre case 300 pagadores.

Engádesse case ao remate do expediente unha frase sospeitosa: “Según se ve y aparece de la antecedente operación de prorrateo, resulta visible desproporción en algunas fracciones, por lo que respecta a la distribución del importe de los capones. Tal desproporción, solo aparente, procede de varias compensaciones que hubo necesidad de realizar en el citado importe de los capones [...]”.

Acompaña índice xeral.

4.29: “2ª pieza del Apeo y prorrateo del foral denominado da Abelleira solicitado por Andrés Salgueiro y otros con Juan Quesada y otros”.

70 Neste ano era xuíz suplente na Estrada don Xosé Paseiro.

Bastante deteriorado por esposición á humidade. O foral estaba na parroquia de Lamas e o expediente comenza o 3 de setembro de 1906 coas providencias, presentado xa o prorrateo. Dise que este e máis o apeo constaban de 72 follas. O expediente acompáñase de exemplares do BOP dos seus números 215, do 25 de setembro de 1906 (no que se insiren os autos de aprobación do prorrateo e nomeamento de cabezaleiro do foro) e 53, de 6 de marzo de 1907. Remata o 6 de abril dese ano coas notificacións.

4.30: Copia de 20 de xaneiro de 1906 da declaración de único e universal herdeiro (nun atado de dous plegos de papel de selo) no que a condesa de Ramiráns⁷¹ espuxo que don Xosé Varela Cadaval e dona María do Socorro Bermúdez Pardiñas Vilardefrancos Ribadeneira e Acevedo (falecida o 29 de decembro de 1885) casaran o 3 de marzo de 1844 e tiveran por fillos a dona María do Carme e a don Xosé María. Tras as sucesivas defuncións na familia resultaba por esta declaración único herdeiro *abintestato* do fillo da condesa⁷² don Xosé Varela Cadaval.

Seguen dilixencias ata o 7 de marzo de 1911 de pago do imposto por transmisión hereditaria do Preguecido.

4.31: Do 9 de novembro de 1907 certificado de don Manuel Outeiro Vinseiro (avogado e xuíz da vila da Estrada) nun plego de papel selado, da inscrición no Rexistro Civil de Segundo Alfredo Antón Manuel Paseiro Andión, fillo do veciño de Callobre don Domingo Paseiro e de dona Olivia Andión Tato, da vila estradense.

Autenticado por Miguel Losada e Losada e con selo do viceconsulado da República Arxentina en Vilagarcía.

4.32: Cartilla da “Caja Postal de Ahorros” da serie H, número 2200, expedida o 4 de abril de 1911 “por mediación de la oficina de Correos de La Estrada”. O titular: Domingo Paseiro Andújar, veciño de Callobre.

A primeira imposición é do 21 de marzo de 1911 e a última do 17 de xaneiro de 1923.

4.33: Plego con memorial, liquidación e ganancias do gando que tiñan os catro caseiros do conde de Ramiráns no Preguecido⁷³ datado o primeiro de novembro de 1918.

4.34: Recibo no que André Montoiro afirma ter recibido de don Domingo Paseiro 102 pesetas para redimir a renda foral que lle correspon-

71 Que recurrira anteriormente por este motivo ao xulgado de Santiago en 19 de decembro de 1911.

72 Don Xosé Varela Bermúdez, que morrera solteiro, sen descendencia e sen testar.

73 André Andrade, Francisco Balaño, Uxío García e Xoán Corral.

día pagar no foral “dos Viscos”, pertencente ao marqués de Santa Cruz. Do 30 de abril de 1920.

4.35: Primeira copia do poder outorgado na vila do Porriño o 10 de xullo de 1920 ante o notario Hipólito Hermida Oubiña por dona Carme Varela Bermúdez, condesa de Ramirás, viúva “sin profesión especial” e veciña de Madrid a don Segundo Paseiro Andión. Nel autorízase a este “para que en nombre y representación de la señora otorgante, redima todos y cada uno de los censos y foros que pertenecen a la misma [...] y afecten a bienes radicantes en cualquiera de los términos municipales de La Estrada, Caldas de Reyes y Cuntis [...] por los precios y bajo las condiciones que estipulare el mismo don Segundo Paseiro”.

4.36: Certificación e traslado de 9 de maio de 1921 do remate e adxudicación de veigas que se venderan en pública subhasta o 29 de abril de 1921 e adquirira don Segundo Paseiro Andión como mellor postor: por unha demanda de 30 de novembro de 1919 presentada pola condesa de Ramirás (dona María do Carme Varela Bermúdez e Acevedo) contra Xosefa Agrelo Pena (viúva, veciña de Lamas e ausente na República Arxentina) sobre impago da renda do foro “da Abelleira”, houbo sentenza o 30 de xaneiro de 1920 condenatoria para a Xosefa e procedeuse ao embargo de bens coa asistencia do perito Bieito Vigo Munilla. Os bens embargados foron un total de 16 pezas radicantes non lugar da Abelleira que na poxa adquiriu, como dixemos, Segundo Paseiro.

Unha nota do propio Segundo Paseiro de abril de 1923 di que as vendeu todas.

4.37: Anotación de recibo nunha folla, do Concello da Estrada de 26257 pesetas e 86 céntimos en recibos pendentes de cobro dos anos 1916 ao 1921 o 24 de abril de 1922 polo recadador Segundo Paseiro Andión.

4.38: Folla cun recibo de entrega de documentación por don Segundo Paseiro, ex recadador municipal, firmado polo secretario do concello da Estrada e selado, de 18 de setembro de 1922. Entre os documentos recibidos estaban unha conta xeral de recadación, 24 cartas de pago... e recibos de Manuel García Barros.

4.39: Do 5 de agosto de 1923, borrador (ou copia sen autenticar nin legalizar) nun plego de papel, supostamente ante o notario Pío Casais Canosa, das últimas vontades de don Domingo Paseiro Andújar, con 83 anos. Estaba casado con dona Olivia Andión Tato e o matrimonio tiña doce fillos, aos que institúe por herdeiros.

4.40: Atado de dous plegos (catro follas en total, tres delas manuscritas) coa relación de bens presentada ao liquidador de bens e dereitos reais do

partido o 9 de marzo de 1924 por dona Olivia Andión, viúva de Paseiro, pertencentes ao seu marido.

Figuran nela unha finca chamada Carballeira, en Friamonde (Callobre) cunha casa de dous altos, leiras, hórreo, muíño..., valorada en 6000 pesetas. Estaba composta por 38 partidas de bens, entre eles rendas forais. Excepcionalmente catro delas, as outras eran gananciais todas, “por haber sido adquiridas durante la sociedad conyugal”.

4.41: Sen datar, folla mecanografiada co que semella ser a relación dos foros que deixou don Manuel Rodríguez en Aguións, Arcos de Furcos e Lamas.

4.42: Primeira copia de constitución de censo reservativo o 18 de marzo de 1925, outorgada nesa mesma data en Madrid ante o notario don Pedro Tovar entre dona María do Carme Varela Bermúdez, condesa de Ramirás e don Segundo Paseiro Andión⁷⁴. A finca obxecto de censo é o Preguecido⁷⁵, que lle pertencía á condesa por herdanza de don Xosé María Bermúdez Acevedo e don Xosé Varela Cadaval. Cédella a Segundo Paseiro mediante a constitución da figura dun censo reservativo, en pleno dominio e a perpetuidade, reservándose ela o dereito a percibir unha pensión anual en metálico de mil pesetas. Por outra banda, “el señor adquiriente, y mientras no se redima el censo, por el pago total de las cuarenta mil pesetas, consentirá que la Excm. Señora Condesa de Ramiranes, use el piso alto de la casa enclavada en la finca [...] durante dos meses de verano previo aviso [...]”.

4.43: Copia nunha folla da escritura de venda da finca Besadiña ou Fondo de Santigrás, sita no lugar de Preguecido, o 12 de outubro de 1934 e efectuada por don Segundo Paseiro Andión a Indalecio Carbón Gómez, electricista. Ambos veciños de Aguións. O prezo foi de 195 pesetas.

4.44: Copia nun plego do 6 de decembro de 1937 da escritura mecanografiada de poder conferido por dona , muller de don⁷⁶ ao seu pai o 23 de outubro de 1934 para vender a don e a don parte da finca do Preguecido. Concretamente a “que sea necesaria para que los Señores y puedan hacer un embalse a fin de elevar el nivel de las aguas que utilizan para la producción de energía eléctrica en punto inmediato a dicha finca, elevación que sería de dos metros sobre el nivel de unas peñas que existen debajo de la fábrica a unos veinte metros aproximadamente, en la

74 Casado con dona María Cid Guede.

75 Que ambas partes están conformes en valorar en 40000 pesetas.

76 Veciños de Pontearreas.

finca del Preguecido. Además del terreno que ocupe el embalse podrá vender el necesario para construir el canal, a partir del embalse hasta llegar al extremo cerca del Puente Nogueira, y en la terminación de éste y parte inferior hacia el río, una porción más de doce áreas, cincuenta y ocho centiáreas para construir la casa de máquinas [...]”. Tamén da poderes a procuradores da Estrada, A Coruña, Pontevedra e Madrid.

4.45: Plego de selo mecanografiado do 24 de decembro de 1937 ou “II Año Triunfal” na terminoloxía da época. Nel, ante Francisco P. Llach Puig, avogado e notario, dona , veciña de Aguións, outorga poder ao seu pai don para “dar y tomar bienes en arriendo o aparcería, deshauciar arrendatarios y aparceros; cobrar rentas, pensiones e intereses y pagar unas y otros [...], asistir a juntas administrativas, de regantes y de comunidades [...]; contratar obras y servicios [...]”... Tamén confire poderes a procuradores da Estrada, Lalín, A Coruña e Madrid. Trátase dunha copia da data do outorgamento.

4.46: Primeira copia, de 17 de outubro de 1939, do testamento de dona , viúva de don , a favor dos fillos do seu matrimonio. Dado o orixinal o 20 de decembro de 1932, na Estrada, ante Francisco Alonso Rei, notario.

Ao seu fillo don légalle “la casa vieja” da rúa do Mercado, na Estrada, en estado ruinoso, co salido, horta..., a herdade chamada Bedelle e a Cerrada Grande, tamén sita no que hoxe é a vila estradense e cunha extensión de máis de seis hectáreas.

A dona a casa de Bedelle, de dúas plantas⁷⁷, con hórreo e labradío tamén sitios en Bedelle. Tamén o Monte da Torre, a carballeira, de máis de dúas hectáreas.

A dona o Rieiro (a labradío), Ramos de Abaixo (prado), a metade da cerrada de Pedregal (de máis dunha hectárea), a herdade denominada Canles (labradío), o Pradiño Novo, A Apartada... .

A don as herdades de Bouza, Prado dos Ramos, Ramos de Abaixo, Granxa, Monte dos Ramos, Chan do Monte, Tallo Grande... .

A dona unha cuarta parte da casa de Figueroa e horta, mancomunadamente cos seus irmáns dona Ramona, dona Anuncia e don Perfecto.

A don a metade da chamada Fonte Sampaio (prado) e a Chaparreira do Carballiño, a do Carreiro, Reboiras, Pradiño Novo, catro quintos do Monte do Conde (máis dunha hectárea de extensión)...

77 Lindaba polo seu frente coa rúa que levaba ao matadeiro.

A dona a metade de Fonte Sampaio, o Monte dos Campiños, o Monte do Pinar Anovado, unha quinta parte da finca Monte do Conde, o prado do Río dos Sapos... .

A dona a casa do Cruceiro, con leiras e hórreo, de dúas plantas, a cerrada da Fábrica, os prados de Ramos de Riba e de Cano Sifón...

A dona unha cuarta parte da casa de Figueroa, parte da finca chamada do Piñeiro...

A dona unha cuarta parte da casa de Figueroa, parte da finca chamada do Piñeiro...

A don o prado Ramos de Baixo, Monte do Conde, metade da cerrada do Carregal...

A don unha cuarta parte da casa de Figueroa, parte do prado de Bedelle...

A dona, dona e don, por partes iguais a casa nova na rúa do Mercado.

O gando vacún que coidaban os caseiros de Figueroa e O Cruceiro a dona,,,,, e

Acompaña certificado do Rexistro Civil do 3 de abril de 1943 do falecemento de dona o 22 de xuño de 1938.

Outro certificado das mesmas características, testemuño da morte de don aos 83 anos o 11 de setembro de 1923, do 3 de abril de 1943.

4.47: Escritura de redención do censo reservativo do Preguecido estipulado entre dona María do Carme Varela Bermúdez e don Segundo Paseiro Andión no 18 de marzo de 1925, outorgada por dona María do Pilar⁷⁸ e don Xerardo Manresa Bermúdez da Ponte⁷⁹ e don Xaquín González-Conde García⁸⁰ a favor de don Segundo Paseiro Andión. En A Coruña, ante Xosé Antón Cienfuegos o 15 de xaneiro de 1947. María do Pilar, Xerardo e Xaquín eran beneficiarios do dereito a percibir as mil pesetas anuais por cada mes de maio ata a redención do principal. Co pago das 40000 pesetas, o censo redímese. A inscrición no rexistro de redencións é do 8 de marzo de 1948.

4.48: Folla mecanografiada contendo un “contrato de aparcería” do 11 de novembro de 1954 e dun ano de duración. Nel, don, veciño de Aguións pon nas mans de leiras, unha casa e vacas de leite. Estas débeas coidar, muxir e manter pola metade da produción. Ademais obrígase o “aparcerero” a pagar a contribución cada trimestre (140 pesetas) e os impostos municipais.

78 Veciña de Madrid e sen profesión especial.

79 Estudante e tamén veciño da vila de Madrid.

80 Veciño de Murcia e teniente coronel do corpo xurídico militar.

4.49: Grapado de tres follas escritas e unha en branco no que se contén unha solicitude do procurador dos herdeiros de don (falecido en Aguións o 4 de setembro de 1957), para a liquidación provisional dos Dereitos Reais á Facenda o 25 de novembro de 1957. Dilixencia de liquidación datada o 30 de xaneiro de 1958.

Deixara catro fillos, e outorgara testamento o 30 de decembro de 1926 constituíndoos por herdeiros.

É interesante a relación de bens adxunta, na que, entre os inmobles figura “Una finca formando coto redondo, con la denominación de Perguecido [...] compuesta de casa principal, con dos cuerpos o pisos, una capilla [...], hórreo, cuadras y otras dependencias, más cinco casas rústicas de planta baja, que sirven de morada a colonos, un molino harinero de cuatro ruedas, dedicado a molienda de maiz, conocido con el nombre de molino de Las Canizas [...], y por último todo el terreno que circunda dicha casa, el cual se halla actualmente a labradíos, prados, tojales y robledas, cuya superficie total excluida la sembradura del fundo de las urbanas es de 30 hectáreas, 67 áreas y 95 centiareas [...]”.

Dicha finca fue adquirida por el causante, en estado de casado, de la Condesa de Ramiranes a título de censo reservativo por escritura otorgada en Madrid el 18 de Marzo de 1925 ante el Notario don Pedro Tovar por la cual dicha señora censalista se reservó el derecho a percibir una pensión anual de 1000 pesetas en metálico”.

Valía a participación do causante na propiedade 160000 pesetas.

Tamén se menciona un solar na Baiuca valorado en 4000 pesetas e vacas e porcos por 5000 pesetas. Máis 20000 pesetas en cédulas do Banco de Crédito Local de España ao 4%, emisión de 1952...

O arquivo conta ademais, no apartado de mateirais especiais, con dous planos: un deles (signatura 4.50), sen datar, semella dos anos 60 ou 70 do século XX, de parte do casco urbán da vila da Estrada.

O outro (signatura 4.51) é o proxecto dunha pequena vivenda elaborado, según parece, pola marmolería industrial “Martínez y Paseiro”, da vila de Madrid. Tamén sen datar.

Valoración e posibilidades de estudo da documentación

A raíz e o terrón lentreto da seara, ou a terra enxoita, xa case cinza humán do cemiterio, ten nos estratos dos arquivos os seus posibles afloramentos.

Ramón Otero Pedrayo. *Os Camiños da Vida.*

Restan por elaborar aínda instrumentos de descrición auxiliares, se ben máis específicos, coma as pertinentes árbores xenealóxicas, retrotraendo a xenea dos Soutomaioir da Casa do Preguecido a unha neta espúrea do grande mariscal do século XV galego, algo que sen dúbida fará o xenealoxista H. Picallo nunha labor de complementación dos seus sobranceiros estudos sobre esta estirpe. Tamén é probable que puidesemos remontar os vencellos dos Acevedo coa parroquia de Aguións ata o 1 de agosto de 1471, data na que o arcebispo don Alonso de Fonseca fixo feudo dela e doutras máis ao seu herdeiro don Luís de Acevedo.

Tampouco estaría de máis a confección de mapas de posesións nin unha maior profundización na microtoponimia, se cadra coa elaboración dun máis detallado índice.

No tocante ás pobilidades que a documentación que se catalogou ofrece aos investigadores, son en extremo variadas, máxime se a cotexamos coa conservada noutras institucións para a súa análise, o que contribuirá a complementar moitos aspectos dos que neste arquivo aparecen non máis que meros atisbos:

A súa lectura reflicte –de aí o título deste artigo– a situación de gran parte das propiedades agrícolas, que desde a Idade Media paraban en mans mortas, morgados ou diversas castes de señoríos que poñían serias trabas á súa libre circulación⁸¹. Así pervivía un sistema (que atopamos desde a documentación máis antiga ata ben entrado

81 Resultan ben locuaces a este respecto as cláusulas de moitas das cédulas e escrituras de compravenda que aínda no século XIX citan os dominios aos que se lles debe seguir a pagar renda e/ou dereitos independentemente de quen sexa o posuidor das terras.

o século XX) no que o foro, como contrato enfiteutico⁸² de longa duración que era, garantía ao labrego o desfrute das terras a cambio do pago dun canon. Nos primeiros tempos pasou por ter certas vantaxas, pois aseguraba ao campesiño e aos seus herdeiros a estabilidade, mais os verdadeiros beneficiados eran os fidalgos medianeiros, que actuaban de intermediarios entre os propietarios do directo dominio e os labradores, obtendo suculentos beneficios do subaforamento de terras⁸³. Esta fidalguía, ou entrado o XIX a nacente clase burguesa coa que se fusionou, semellan continuar coa mesma estratexia longo tempo, mediante actividades rendistas ou baixo a figura de arrendamentos⁸⁴, pero sen chegar nunca a desenrolar unha verdadeira industria de manufacturas nin a invertir os aforros noutra cousa que en máis terras: os cartos das rendas da terra invertíanse en máis terras ou en gastos suntuarios (de aí o espléndido do barroco galego ou da nosa arquitectura pacega), pero non en reformas técnicas do agro ou no artellamento dunhas primeiras industrias.

Semella que os posuidores do pazo actuaban desde atrás a xeito de intermediarios desta estrutura, situándose entre os grandes posuidores e os labregos e detraendo unha sustanciosa renda polo mecanismo do subforo: Cónstanos que o 7 de abril de 1511 Xoán Rodríguez de Casal de Razo, escudeiro vecino de Santa María de Aguións, aforou a Gonzalo da Bragaña, de San Fiz das Estacas, o lugar de Ferreiros, sito en San Bréixome de Arcos, “que tenía por igual título de el Real Priorato de Sar, y en que vivía Rodrigo Pereira, con todas sus casas, pardiñeiros, heredades y más a él anejo [...] por renta dunha

82 Na lexislación española referente á liberdade de arrendamentos ou á redención de censos enfiteuticos farase sistematicamente unha diferenciación entre estes e os foros. Incluso a lexislación froito dos denominados gobernos liberais exceptuou nos da redención, relegando ao noso país a un estadio semicolonial.

83 A real Provisión de 11 de maio de 1763 define o subforo como a transmisión de parte das fincas aforadas a un terceiro, polo tempo e duración do foro, co a obriga de pagar outra pensión ao subforante, que recibe o nome de “señor medianero”.

84 Lembremos que leis como a de 3 de maio de 1823 declararon suficiente a presentación de documentos probatorios da territorialidade do señorío, sen solicitar a aportación dos títulos de adquisición, o que permitiu aos tribunais fallar sempre a favor dos oligarcas nos litixios que se suscitaron.

anega de pan mediado y dos quartillos de manteca”. E que o 22 de setembro de 1602 fíxose foro polo mesmo Real Priorato a Gómez Rodríguez de Riobó e a Elvira, a súa muller, “por sus vidas y quatro más de quatro señores Reyes (...), del lugar de Toende, por otro nombre do Río dos Sapos, en Santa Baya de Matalobos; del lugar y casal nombrado de Sar en Santa Marina de Barcala; y de la heredad que se dice da Longara en Santa María Daguiones; y de la quarta parte de una casa sita en la Rúa de Mazarelas desta ciudad (...), en renta de 14 ferrados de pan mediado y un par de capones”⁸⁵...

Esta estrutura económica preside tódalas relacións humanas, xa que as persoas vencéllanse polo sistema produtivo no que se sosteñen, establecendo entre si relacións de produción que condicionan o conxunto do proceso social, político e creativo. Así, o dominio da terra conleva o dominio dos que nela viven: exemplos abondo de inxustos trabucos que pretendían confirmar o dominio e xurisdición de certos suxeitos témolos nas cláusulas de moitos contratos de foro gardados neste arquivo, onde laudemios e loitosas ocultan unha situación de manifesta desigualdade social que semella seguía patente ben entrado o XIX cos conflitos orixinados na vila polo imposto denominado “de Consumos”, que facía recaer nas clases máis humildes a imposición máis gravosa e que antes xa fora quen de transformar as prestacións persoais en rendas fixas baixo o epígrafe de “Servicios”.

O devir do foro desde o século XVI ata os intentos de redención do XIX e o seu colofón coa ditadura de Primo de Rivera aparece vivamente retratado nos papeis do pazo do Preguecido. ¿Son os prorateos de rendas forais de comezos do XX o resultado ou a reacción contra os directorios e asociacións antiforistas que xurdiron entón, cando se consolidou a capacidade organizativa do campesiñado galego? Convén lembrar que as últimas redencións de foros da nosa terra demoráronse moito máis que no resto da península, ata 1973.

85 Arquivo Histórico Diocesano. Fondo do Real Priorato de Santa María de Sar.

O cardeal del Hoyo⁸⁶ dános outra clave para o poder da liñaxe de Gómez Rodríguez de Riobó, ao referirse á capela de San Bertomeu da catedral compostelán e ás súas rendas:

“En quinze días de nobiembre de seisçientos y quatro visité esta capilla. Está sita en la Iglesia Mayor, entre las de San Juan y la de los clérigos del choro.

Hay más en esta capilla çient misas cada año, que doctó Gómez Rodríguez, canónigo desta Sancta Iglesia; las nuebe de Nuestra Señora con sus vísperas cantadas, las quarenta y seis de difuntos con sus vigiliass todo cantado, las treinta y tres reçadas conforme al reço del día que se dixere. [...]

Es patrón desta memoria Gómez Rodríguez de Riobóo, veçino de tierra de Bea, el qual nombra capellán por uno o más años según le paresçe y le paga lo que se conçierta. Dijo las del año de seisçientos y tres Fernando Botana y Juan de la Hoça y Gonçalo Fandiño.

Está a cargo del cavildo de Santiago saber si se cumple esta memoria [...], y si el patrón no dice las dichas misas dice la fundación que subçeda en el dicho vínculo el dicho cavildo; y así si alguna vez, pasado el año, se quexa el capellán o capellanes que no les han pago haçe el cavildo su protesta para entrarse en la dicha hazienda.

Está sepultado en esta capilla el dicho Gómez Rodríguez en el suelo della. [...]

También doctó el cardenal Aníbal Rodríguez en esta capilla otra dotación de misas y por patrón al mismo cabildo a quien dexó su haçienda.

Hay en esta mesma capilla de Sant Bartolomé una memoria que dexó el canónigo Aníbal Rodríguez. Está a cargo del cabildo, el qual nombra capellanes que suelen ser seis [...]”.

Chegados aquí cómpre decir que chámase capelanía á fundación feita por algunha persoa coa carga ou obriga de celebrar anualmente certo número de misas en certa igrexa, capela ou altar. Poden ser mercenarias, colativas e xentilicias. As primeiras, que tamén se chaman laicais ou profanas, son as que se institúen sen intervención da autoridade eclesiástica e non serven de título para ordearse, de forma que veñen ser propiamente vinculacións ou morgados co gravame de celebrar ou mandar celebrar os seus posuidores nas igrexas, capelas ou altares designados polos fundadores certo número de misas. Dinse mercenarias, porque o sacerdote encargado das misas só ten

86 Hoyo, Jerónimo del. Memorias del Arzobispado de Santiago. Manuscrito de 1607-1620 gardado no Arquivo Histórico Diocesano de Santiago de Compostela. Folio 125 e ss.

dereito á “merced”, premio ou estipendio que por estas se asignare. Laicais porque as posúen os legos; e profanas, porque os bens de que se compoñen, continúan na clase dos temporais. Tamén se denominan memorias de misas, porque son fundacións de misas que un fai para conservar a súa memoria. Legados píos, porque soen instituírse en testamento por vía de manda ou legado; e patronatos de legos, porque os posuidores son legos e considéranse como patronos que poden nomear sacerdote que celebre as misas e removelos a vontade súa, ou mandalas celebrar a calquera sen necesidade de nomeamento; polo cal chámanse amovibles a vontade, e manuais, pois que está no arbitrio e na man dos patronos deixalas ou quitalas ao sacerdote que nomearon. Poden fundarse por contrato ou por disposición de última vontade, mais para elo é indispensable licencia do rei, do mesmo modo que para a erección de morgados, segundo se declarou por Real Resolución de 20 de febreiro de 1796 e circular de 20 de setembro de 1799. Os bens das capelanías non podían allearse, nin prescribirse nin desmembrarse ata a Real Cédula de 19 de setembro de 1798. Na lei de 27 de setembro de 1820, restablecida en agosto de 1836, suprímense e restitúense á clase de libres todos os morgados, patronatos e calquera outra especie de vinculacións de bens raíces, mobles, semovientes, censos, xuros, foros ou de calquera outra natureza; e dispónse que ninguén poderá no sucesivo, anque sexa por vía de mellora, nin por outro título nin pretexto, fundar morgado, fideicomiso, patronato, capelanía, obra pía, nin vinculación algunha sobre ningunha clase de bens ou dereitos, nin prohibir directa ou indirectamente o seu alleamento. O patrono cumpre con levantar a carga, esixindo recibo do sacerdote que celebrou as misas para acreditar o seu cumprimento ao bispo, e posúe os bens como de morgado, e non paga subsidio nin outro dereito. Como os bens son enteiraamente profanos, o bispo nada ten que ver con eles, e só pode inspeccionar o cumprimento das cargas.

Emporén, a fundación dunha capela non deixaba de ser outro dos métodos de preservación privilexiada do patrimonio e dos mecanis-

mos de poder que tamén podemos contemplar na documentación estudada desde os seus mesmos inicios.

Podemos rastrexar nos papeis do pazo indicios doutras fundacións, como a efectuada por unha esquecida persoaxe de fasquía, don Xoán Bermúdez de Castro “criado de la Reyna nuestra Señora y portero de su real Caballería”⁸⁷, casado coa baronesa dona Beatriz de Silveira, que “fundó en esta Yglesia una capilla con obligación de setenta y una misas reçadas en cada un año”. Case douscentos anos median entre o primeiro capelán, don Miguel de Soto, instituído polo propio don Xoán e don Xosé María Colmelo, que polo arquivo do Preguecido cóstanos seguía a desfrutar das suculentas rendas afectas a esta fundación ou memoria de misas –que contaba cun censo de case 25000 reais de capital instituído por este ribeirense mediante o seu voluminoso testamento, dado en Madrid ante o escribán Francisco Castellano no 1659.

As relacións coas oligarquías locais, como a existente entre os Bermúdez de Sangro e os Paseiro propiciaban este sistema de explotación das terras, mediatizadas polas labores de administración destes últimos nos bens dos primeiros. Como exemplo que podemos enxergar, está o soterramento o 23 de abril de 1782 de don Alberte Paseiro nunha das sepulturas dotadas na igrexa de Calobre polos presenteiros: “se dio sepultura en una de la Capilla maior (del patrono de dicha yglesia a quien corresponde presentar este beneficio), con licenzia pedida y concedida por Dª Theresa Moscoso, y Miranda, como tutora y curadora de los Hijos menores que quedaron de Don Francisco Bermúdez de Sangro difunto patrono, y presentero in solidum de este Curato, sin hacer simil, ni derecho que jamás tubieron, ni tienen el Difunto ni sus erederos mas que el beneplácito, y gracia de quien va dicho corresponde [...]”⁸⁸.

87 Arquivo Histórico Diocesano de Santiago. Fondos Parroquiais. Libros rexistro de contas de fábrica de Santa Mariña de Ribeira (1636-1672).

88 Arquivo Histórico Diocesano de Santiago. Fondo de San Martiño de Calobre. Libro rexistro de partidas sacramentais (1678-7163).

Relacións que podemos rastrexar noutros arquivos coma os parroquiais, e que levaron aos Paseiro a vencellarse aos máis sobranceiros apelidos estradenses no seu proceso de adaptación aos novos tempos decimonónicos, nos que non dubidaron en sumarse ao estamento militar ous as xudicaturas algúns dos seus membros: No 1810 celebrouse o enlace matrimonial de don Vicente María de Silva Ozores Ponce de León, veciño de Arnois e fillo de don Ramón María de Silva e de dona Francisca de Borja Ozores, con dona Tareixa Paseiro Cadavid, filla de don Bonifacio Paseiro e dona María Ignacia Cadavid⁸⁹.

No 1841 naceu un fillo de don Eusebio Paseiro “teniente retirado y natural de esta [...] y de d^a Ana Vidal natural del Reyno de Méjico”, do que eran avós paternos don Bonifacio Paseiro e dona María Cadavid. Os avós maternos eran don Francisco Clemente Vidal (veciño de Lamas) e dona María Ignacia Cepeda (de México), de “oficio comerciantes”⁹⁰. Tiveron polo menos catro fillos máis, seguindo a estratexia reprodutiva do momento.

No 1877 naceu “en la Casa de Valiñas” de Callobre un fillo de don Xosé Cervela e de dona Pilar Paseiro, do que eran avós maternos don Eusebio Paseiro e dona Ana Vidal⁹¹.

No século XVIII foran outras as bases da súa preeminencia: o 5 de febreiro de 1708 coa fundación por Santiago Paseiro, veciño de San Xiao de Veá, da capelanía de Nosa Señora do Rosario, incluída na parroquial de Santa Cristina de Veá e á que vencellara diversos bens. No 1728, don Xoán Ambrosio Paseiro de Vila e Miranda (fillo de Santiago Paseiro e de Ignacia de Cortes) era clérigo de prima tonsura e xa posuía un canonicato na Colexiata de Santa María de Iria. Tal fulgurante carreira debíase a que o seu tío don Alberte Paseiro de Vila e Miranda, fora cóengo alí “quien renunció dho Canonicato y

89 Arquivo Histórico Diocesano de Santiago. Fondo de San Martiño de Callobre. Libro rexistro de actas de casamentos (1804-1858).

90 Arquivo Histórico Diocesano de Santiago. Fondo de San Martiño de Callobre. Libro rexistro de actas de bautismo (1834-1858).

91 Arquivo Histórico Diocesano de Santiago. Fondo de San Martiño de Callobre. Libro rexistro de actas de bautismos (1859-1893).

Preventa en dho su sobrino”⁹². Semella que este idilio coa Igrexa rematou cando, para resolver o aganamento da Facenda Pública pola monarquía española durante séculos, chegaron as desamortizacións e xa non era senón onerosa carga o patronato de capelanías: sabemos que no 1796 don Xosé Cadavid “Administrador de la Real Renta del Tabaco en el Partido de la Estrada, como Patrono de la Capellanía Advocación de Santo Domingo en la Parroquia de San Juan de Cerdedo” tivo pleito co capelán da mesma. Este afirmaba que Cadavid, ademais de non pagarlle non quería provela de cera, viño nin hostias “con pretextos frívolos y nada regulares, y aún no contento con esto que obliga a mi parte a que satisfaga los derechos de la Real Gracia del Subsidio siendo así que no está [en] posesión de bienes algunos, no goza otras rentas que la limosna y congrua que por la fundación le suministra de unos miserables veinte ducados y diez hanegas de centeno con la obligación de celebrar por ella una misa semanaria [...], y las demás rentas quedan en poder de dicho Patrono excedente [...] para cumplir con las más cargas del Beneficio quales son entre otras la Provisión de cera, y más oblata del Santo Sacrificio, y la satisfacción de los impuestos de la Capellanía”⁹³. Condenouse ao Cadavid e foi ameazado con embargarlle as rendas da capelanía.

Mudaran os tempos, e ao mellor por eso tivo lugar o acceso por compra a unha escribanía que sabemos que aconteceu no 1791 por renuncia en Bonifacio Antón Paseiro do seu propietario Caietano Nicolás Vidal de Limia veciño de San Fins de Solovio (Santiago de Compostela), aínda que natural de Santa Baia de Pardemarín. Ou o oficio de Administrador de Rendas do Tabaco que detentaba o Xosé Cadavid.

Ata hoxe, podíamos remontar a liñaxe dos Paseiro, botando man doutros arquivos estradenses, ata o ano 1592⁹⁴. O Arquivo do Pazo

92 Arquivo Histórico Diocesano de Santiago. Fondos Arcebispaís 624.

93 Arquivo Histórico Diocesano de Santiago. Fondo Provisorato. Serie Beneficial. C-24.

94 Desta data, coñecemos o testamento de Gregorio Paseiro “o vello”, posuidor do lugar da Batalla en Santo Estevo de Lagartóns, que hipotecou para dotación perpetua da súa sepultura. Tirando do fio dos papeis soubemos que sobre estes bens fundouse logo unha

do Preguecido permítenos retrotraer este apelido a comezos do XVI, do mesmo xeito que nos aporta datos sobre a vida de persoaxes relevantes da nosa comarca: desde a liñaxe dos Leira de Parada ou os Castro da poderosa Casa de Xerliz –hoxe reducida a pouco máis que unha morea de pedras e a piques de desaparecer a súa capela anexa– ata os máis modernos suxeitos da vila, como Bieito Vigo Munilla ou Ricardo Luces Miranda aparecen neste sesgado retrato, no que unicamente se aprecian algunhas desvaídas caras -e non sempre as mellores- de diversos persoeiros.

O gran número de documentos vencellados ao eido agrícola tamén podería dar pé ao estudo da ausencia dunha revolución agraria como condición previa á industrialización⁹⁵ ou protoindustrialización na vila estradense e á visualización do legado do longo réxime feudal, materializado primeiro no casal como unidade produtiva; logo, nunha pésima distribución da propiedade; na imposibilidade de variar e diversificar os cultivos pola eiba dos foros, que impedían calquera modificación ou a introdución de novas especies vexetais; na inexistencia de innovación técnica algunha no século XIX e aínda

capela, e que coas leis desamortizadoras se dividiron os bens afectos a ela entre os parentes do fundador. No ano 1861 posuíaos a viúva de don Gregorio Fraga, dona Vicensa Bermúdez, señores da capela e Casa da Algalia sita en Guimarei..., pero esa é outra historia.

- 95 Galicia unicamente aportou no 1856 Contribución Industrial o 5,61% do total da produción fabril española, sendo daquela a súa poboación nada menos que o 12% do total. Coas illas Canarias, o noso país estaba xa nun merecido atraso respecto ao desenrolo industrial peninsular: en todo o século XIX a participación da rexión galega no Produto Interior Bruto español non medrou máis que un punto: pasou do 5,4% no ano 1800 ao 6,4% no 1901. Privados dunha revolución agraria non podemos gabear ao tren da revolución industrial. Autores como Jordi Nadal son da opinión de que houbo ausencia de revolución industrial; como moito recoñecen unha mera reforma liberal que, lonxe de alterar a posición das vellas clases dominantes, só outorgou liberdade á figura do labrego, mais alonxándoo da propiedade da terra que tanto anceiaba. Isto foi o froito do tépedo dos nosos procesos revolucionarios modernos, de moderados plantexamentos moi alonxados do que acontecera na Francia xa no XVIII. Aquí non houbo nin revolta campesiña nin radicalización urbana: a monarquía feudal substituíuse pola parlamentaria con sufraxio censitario no que só votaban os que tiñan medios de fortuna e que era o xeito de preservar os intereses dos beneficiados do pasamento da propiedade medieval á burguesía; moi ben o vira xa no 1828 o alemán V. A. Huber cando afirmara que a nosa revolución se fixera “sin o concurso da masa do pobo”.

no XX; nas trabas que a Igrexa puxo ao xurdimento dunha burguesía capitalista e ao avance económico...: o que levou ao labrego á emigración como única saída viable.

Lembremos tamén que os datos referentes á instalación dunha das primeiras plantas xeradores de enerxía eléctrica que nos proporciona o arquivo do pazo do Preguecido son de ben entrado o século XX e semella tratarse doutra das estratexias adaptativas dos membros da plutocracia local aos novos tempos: ¿rematou a detracción de parte das rendas agrarias durante séculos por proporcionar a acumulación de capital necesaria para as nacentes protoindustrias? Se así foi, aconteceu bastante máis tarde que en outras partes da Península Ibérica. Aquí os señores medianeiros tardaron demasiado en constituír un grupo empresarial e en iniciar actividades industriais. ¿Son debedoras as incipientes e actuais industrias estradenses de transformación dos capitais desta burguesía ou máis ben son froito dos capitais conquistados coa emigración dos labregos?

Os papeis do pazo pódennos axudar a comprender e valorar o sistema de vendas de bens desamortizados (as máis das veces mediante poxa, froito da crenza nas escelencias do libre comercio da terra sen comprender nin compartir as dificultades dos pequenos propietarios), que permitiu o acceso da burguesía acaudalada ás grandes propiedades e dominios señoriais dos que outrora actuaba como intermediaria, para coñecer en que medida participou na xénese da vila e na distribución das propiedades ou cales foron as constantes do xogo polo que se transformou aos vasalos en foreiros e logo en caseiros obedientes. Lembremos que a finalidade deste proceso foi a modificación das estruturas agrarias feudais galegas ou, se se quere, a súa substitución por outras máis propicias para o desenvolvemento da produción capitalista de acordo cos principios do liberalismo económico do século XIX: pasar dunha propiedade vinculada, colectiva, dividida, gravada en esceso..., a outra de titularidade privada da que se beneficiaría a burguesía que a promoveu. Deste aspecto queda patente a súa relevancia se temos en conta que o partido xudicial de

Tabeirós foi o da provincia no que máis fincas se venderon entre 1855 e 1908 das nacionalizadas⁹⁶.

A xénese política do concello tamén se pode rastrexar nos papeis do Preguecido, se ben de xeito sumario, atendendo á conservación nel dun dos primeiros e vedraños expedientes de formación de corporación municipal en Cereixo.

Resumindo, o que para as familias posuidoras do pazo non foi senón un instrumento de xestión –ata o século XIX non se consideraban arquivos os documentos acumulados por organismos privados– é para nos patrimonio histórico documental ao amparo dos artigos 49.4 e 49.5 da lei 13/1985 do Patrimonio Histórico Español, e é tamén o complemento axeitado de moitos arquivos públicos. Encol deste patrimonio podemos erguer castelos de xenealoxías, moreas de traballos toponímicos, de historia social e das mentalidades, de estudos económicos que sobrepasan o artificioso ámbito municipal, da xénese decimonónica da nosa vila e concello, da súa historia agraria, local e eclesiástica ou relixiosa...

96 Máis de 800 hectáreas. É moi interesante ao respecto, do Arquivo Histórico Provincial de Pontevedra, na serie de Expedientes de Excepción de Montes, A Estrada 3, U. I. 682.

Índice onomástico

A

- Abeleira, María de: 2.18
 Abelleira, Bieito da: 4.27
 Abraldes de Mendoza, Xoán: 1.14, 2.21
 Administrador de Tabacos [ou de rendas do Tabaco]: 2.46, 3.34, 3.36, 3.40, 3.52, 3.64
 Acevedo, Antón Luís de: 2.45, 2.47, 3.61
 Acevedo, Baltasara de: 1.06
 Acevedo e Abraldes, Antón Luís de: 1.06, 1.14, 1.15, 2.38, 2.44
 Acevedo, Luís Antón de: 1.07, 1.08, 2.44
 Acevedo e Ribeira, Xosé Francisco de: 1.07, 1.08, 1.10, 1.11, 2.43
 Acevedo Ribeira e Soutomaior, Xosé Francisco: 1.08
 Acevedo, Ramón de: 2.49
 Acevedo, Xosé de: 3.43
 Acevedo Yebra, Ramón Bieito: 1.06, 1.16
 Afonso, Fernán: 2.06
 Afonso, Rodrigo: 2.06, 2.07
 Agar, Santa Mariña de: 3.64, 4.06
 Agrelo, André: 4.21
 Agrelo Pena, Xosefa: 4.36
 Aguións, Santa María de: 1.01, 1.03, 1.05, 1.08, 1.09, 1.14, 1.16, 2.13, 2.22, 2.23, 2.24, 2.28, 2.32, 2.33, 2.36, 2.43, 2.45, 3.22, 3.38, 3.64, 4.04, 4.06, 4.18, 4.41, 4.42, 4.43, 4.44, 4.45, 4.48, 4.49
 Alborja, Alonso: 2.11
 Allariz, Vila de: 3.66, 4.24
 Alonso, María: 1.05
 Alonso Rei, Francisco: 4.46
 Álvarez, Francisco: 1.13
 Álvarez, Xoán: 2.34, 3.50
 Anceis, San Xoán de: 3.63
 Ancorados, San Pedro de: 1.08, 1.13, 3.43, 3.64, 3.66, 4.06, 4.15
 Ancorados; San Tomé de: 1.08, 3.64, 4.06
 Andión Tato, Olivia: 4.22, 4.31, 4.39, 4.40, 4.46
 Andrade, André: 4.33
 Andrade, Silvestre de: 3.58
 Andújar, Eusebio: 4.22
 Andújar, María: 4.15, 4.26
 Andújar, Mercedes: 4.17
 Andújar, Xosé de: 3.64, 4.04
 Andújar, Xurxo: 3.62
 Anzo, San Xoán de: 3.26
 Araúxo, Pedro de: 3.63
 Arcos, San Bréixome de: 1.05, 1.13, 2.39, 3.49, 4.09, 4.13, 4.41
 Aren e Losada, Francisco de: 1.10
 Aren e Losada, Pedro de: 2.43
 Arnois, San Xiao: 3.64
 Arrabaldos, Santa Cruz de: 1.08, 1.11

B

- Baión, San Xoán de: 2.33
 Balado, Fernando: 4.04
 Balado, Xoán: 2.39
 Baleato, Francisco: 2.41, 2.42
 Baliño, Francisco: 4.33
 Balseiro, Domingo: 3.43
 Ballo, Bieito: 2.36, 2.37
 Bandín, Xoán: 2.47

- Baños, Ana María de : 3.35
 Baños, André de: 3.35
 Baños, Santa María dos: 2.02, 2.05,
 2.10, 2.21, 2.35, 2.38, 2.40,
 3.49, 3.64, 4.20
 Baños, Xosé María: 4.27
 Baños, Xurisdición dos: 1.16, 2.02,
 2.20
 Barbude, San Martiño de: 1.08,
 3.31, 3.64, 4.06
 Barca de Sarandón: 3.08, 3.64
 Barcala, Antón: 3.66, 4.02
 Barcala, Francisca de Paula: 3.58
 Barcala, María: 3.36
 Barcala, Pablo: 3.31
 Barcala, Domingo Antón: 3.39
 Barcala, San Miguel de: 1.13, 1.14
 Barcala, Xoán: 3.37
 Barcala, Xoana: 3.31
 Barco, Domingo de: 2.37
 Barro, María: 4.14
 Barros, Xosé de: 3.66
 Basadre Zúñiga Mendoza e Figueroa,
 Bieito: 3.63
 Basadre Zúñiga Mendoza e Figueroa,
 Xoán Bernardino: 3.63
 Bascuas, Ciprián de: 3.31
 Bascuas Porto, Xosefa: 4.27
 Bello, Xoán: 2.01
 Beltrán, Xosé: 2.47
 Beluso, Roque: 3.66
 Ben, Pedro Lorenzo de: 2.01
 Ben, Roi de: 2.17
 Berdoias, San Pedro de: 1.05
 Bergueiro, Fabián: 3.24
 Bergueiro, Xacinto: 3.24
 Bermúdez Acevedo, Xosé María:
 4.42
 Bermúdez da Ponte, Xosé: 4.21
 Bermúdez de Castro, Xoán: 3.43
 Bermúdez de Miranda, Xosefa: 3.63
 Bermúdez de Sangro, Francisco: 3.38
 Bermúdez de Soto e Cisneros, Pedro
 Antón: 3.24
 Bermúdez, María: 2.49
 Bermúdez, Pedro María: 1.02
 Bermúdez Pardiñas Vilardefrancos,
 Pedro María: 3.61, 3.62
 Bermúdez Pardiñas Vilardefrancos
 Ribadeneira e Acevedo, María
 do Socorro: 4.30
 Berres, San Vicenzo de: 1.05, 4.06
 Besteiro Ferreiroa, Xosé: 4.15
 Besteiros, Xosé: 3.58
 Blanco, Antón: 3.52
 Blanco, Pascoal: 3.42
 Blanco, Xoán: 4.04
 Bouzada, Lucas da: 2.39
 Bouzón, Xacoba: 3.66
 Brañas, Xosé María: 4.17
 Brei, Esteva de: 3.33
 Buela, Bernaldo: 2.49
 Buela, Xoán Antón: 3.61
- ## C
- Cabaleiro, Domingo: 2.21
 Cabanas, Antón: 2.05
 Cadavid, Antón: 3.19, 3.52, 3.55,
 3.66
 Cadavid, Eusebio: 3.64
 Cadavid, María Ignacia: 3.19, 3.31,
 3.36, 3.52, 3.64, 3.66, 4.01
 Cadavid, Tareixa: 3.19, 3.30, 3.45,
 3.66
 Cadavid, Rosa: 3.19
 Cadavid, Xosé: 3.19, 3.52, 3.60,
 3.64, 3.66

- Caixa Postal de Aforros: 4.32
 Caldas de Cuntis, Santa María de: 1.05, 2.05
 Calderón e Andrade, Francisco: 3.25
 Calderón e Valdés, Vicente Fins: 3.25
 Calderón, Xaquín María: 3.25
 Calderón, Xosé María: 3.25
 Callobre, Antón: 3.31
 Callobre, San Martiño de: 1.01, 1.08, 1.13, 2.04, 2.40, 2.48, 3.01, 3.02, 3.03, 3.06, 3.15, 3.16, 3.17, 3.21, 3.23, 3.24, 3.26, 3.28, 3.29, 3.31, 3.36, 3.41, 3.47, 3.48, 3.50, 3.52, 3.53, 3.56, 3.60, 3.63, 3.64, 3.66, 4.01, 4.02, 4.05, 4.06, 4.15, 4.16, 4.27, 4.31, 4.32, 4.40
 Calvelo, Domingo de: 1.12
 Camanzo, San Salvador de: 4.15
 Campo, Domingo Núñez do: 2.35
 Campo, Francisca do: 3.52
 Campo, Manuel do: 3.52
 Campo, Martiño do: 3.05
 Campo, Pedro do: 2.34, 3.52
 Campos Paseiro, Isaac: 4.44
 Canaleta e Cadavid, Petronila: 3.55, 3.66
 Capela da Santísima Trinidad: 3.63
 Capela de San Bertomeu: 1.16
 Capela do Preguecido: 1.01
 Capela dos Ferros: 2.42
 Capelanía de San Ildefonso: 3.43
 Carballa, Tareixa: 3.09
 Carballido, Inés: 3.31
 Carballo, Bieito: 1.05
 Carballo, Catalina: 2.26
 Carballo, Gonzalo: 2.08
 Carballo, María Antonia: 4.14
 Carbia, Ignacio Antón de: 3.31
 Carbón, Fernán: 2.23, 2.28
 Carbón Gómez, Indalecio: 4.43
 Carbón, Ignacio: 3.31
 Carbón, María Antonia: 3.37
 Cardeal Mondragón: 2.17
 Cardelle, Xoán de: 2.06
 Casa de Ramirás: 1.11, 1.14
 Casa e morgado do Preguecido: 1.06, 1.08, 1.09, 1.15
 Casa e torre do Preguecido: 1.05, 1.12
 Casal, María Antonia do: 3.29
 Casa de Figueroa: 3.20, 3.52
 Casais Canosa, Pío: 4.39
 Castedo Veiga, Manuel: 4.49
 Casteláns Figueroa, Leonardo: 4.15
 Castrelo, San Martiño de: 1.05
 Castro, André de: 3.52
 Castro Balboa, Xosé de: 1.06
 Castro, Bernaldo de: 3.63
 Castro, Ciprián de: 3.49
 Castro, Diego de: 2.20, 2.38
 Castro, Gabriel Rafael de: 3.26
 Castro Ledo, Manuel de: 3.66
 Castro, Manuel de: 3.52
 Castro, Santiago Bieito: 3.63
 Castro, Xacobe de: 2.48
 Castro, Xosé de: 3.10, 3.11
 Cerdedo, San Xoán de: 3.64
 Cereixo, San Xurxo de: 1.05, 2.48, 3.13, 3.23, 3.24, 3.31, 3.62, 3.64, 4.04, 4.06
 Cervela, Anxo: 1.01
 Cesullas, Santo Estevo de: 1.05
 Cid Guede, María [Preciosa]: 4.24, 4.42, 4.49
 Cienfuegos, Xosé Antón: 4.47
 Ciorraga Soto, Xoán: 4.22

Cisneros, Bertomeu: 3.25
 Cisneros, Xoán Antón: 2.47
 Codesda, San Xurxo de: 4.04
 Cofradía de Nosa Señora das Neves:
 3.63
 Colexiata de Iria: 3.01, 3.02, 3.03,
 3.31
 Colmelo, Xosé María: 3.43
 Concello da Estrada: 3.03
 Conde, Ánxela: 3.31
 Conde de Altamira: 3.16
 Conde de Amarante: 2.48, 3.16, 3.64
 Conde de Ramiráns [ou condesa
 de]: 4.21, 4.27, 4.28, 4.29, 4.30,
 4.33, 4.35, 4.36, 4.42, 4.49
 Conde de Ribadavia: 3.16
 Conde de San Xoán: 4.18
 Conde de Ximonde: 3.31
 Constenla, André: 3.22, 3.39
 Cora, San Miguel de: 2.16, 2.20,
 2.39, 2.49, 4.06
 Corcubión, Partido de: 2.46
 Corral, Bieita: 3.21
 Corral, Domingo Antón do: 3.15,
 3.16
 Corral, Xoán: 4.33
 Cortes, Ignacia de: 3.03
 Cortes, María de: 3.14
 Cortes Mon, Xoán Antón de: 1.08
 Coto, Baltasar do: 3.63
 Coto, Xosé do: 3.33, 3.59
 Cotón de Castro e Llorente, Pedro:
 1.02
 Couso, Santa María de: 1.13, 2.47,
 4.06
 Couto, Alonso do: 2.16
 Covas, Catalina de: 1.13
 Covas e Martínez, Domingo André
 de: 2.44

Covas, Xoán de: 2.20
 Cubelo, Santiago: 3.45
 Curantes, San Miguel de: 3.60, 3.64

Ch

Chantada, Miguel de: 1.05

D

Deira, Bieito: 2.02
 Devesa, Xesús: 3.31
 Devesa, Xoán: 3.23
 Deza, Xurisdición de: 3.26
 Domínguez, Bertomeu: 2.19
 Dorelle, Froitoso: 4.04
 Durán; Alonso: 3.38
 Durán; Antón: 3.35
 Durán, Bernaldo: 3.63
 Durán, Gregorio: 2.32
 Durán, Miguel: 3.63
 Durán, Xosé: 3.52

E

Eira, Manuel de: 3.52
 Ervés, Xosé: 4.11
 Este, Santa Baia do: 3.66

F

Fandiño, Bernaldo: 3.43
 Fernández, Antonia: 3.66
 Fernández Benavente, Benigno:
 4.17
 Fernández e Leis, Damián: 1.16
 Fernández, Gonzalo: 2.18
 Fernández, Sabela: 3.16
 Fernández, Xoán: 3.06, 3.31, 3.54,
 3.66

Feros, Pedro: 4.04
 Ferro, María: 3.63
 Figueroa, San Paio de: 1.01, 1.05,
 1.08, 2.26, 2.34, 3.20, 3.22,
 3.30, 3.34, 3.35, 3.38, 3.40,
 3.41, 3.42, 3.45, 3.52, 3.57,
 3.64, 3.65, 3.66, 4.03, 4.07,
 4.08, 4.14, 4.23, 4.46, 4.49
 Fociños de Bendaña Vallo de Porras,
 Vicente: 3.63
 Fociños de Bendaña, Xacinto: 3.63
 Folgoso, Santa María de: 4.27
 Fontenla, Xoán Manuel: 4.04
 Frades, Santa María de: 1.08, 1.13,
 4.06
 Fragoso, Martiño de: 1.08
 Fraíz, Manuela: 3.06

G

Gaioso, Fernando de: 3.31
 García, Alberte: 3.31
 García Barros, Manuel: 4.38
 García, Domingo Antón: 3.36
 García, Francisco Antón: 2.49
 García, Pedro: 2.16, 2.39
 García, Uxío: 4.33
 García, Xacobe: 4.04
 Godoi, María de: 2.38
 Gómez, Helena: 2.40
 Gómez, Xiao: 3.66
 Gómez, Xoán: 3.43
 Gómez, Xosé: 3.31, 3.52
 Gómez Paseiro, Ramón: 3.43
 González, André: 3.63, 3.66
 González, Bastián: 2.10
 González-Conde García, Xaquín:
 4.47
 González de Figueroa, Xoán: 2.07

González Piñeiro, Domingo: 2.40
 González Rial, Martiño: 1.15
 González, Xoán: 3.03
 Graña, Gregorio da: 2.13, 2.22, 2.24
 Graña, Xoán: 3.49
 Guerrero Conde, Pedro: 3.32
 Guimarei, San Xiao de: 1.05, 3.31,
 3.32, 3.34, 3.36, 3.42, 3.44,
 3.45, 3.52, 3.64, 3.65, 3.66,
 4.03, 4.04, 4.08, 4.09, 4.12,
 4.14, 4.20, 4.23

H

Hermida Oubiña, Hipólito: 4.35
 Hermida, Xacinta de: 3.31
 Hermida, Xoán de: 3.15, 3.16
 Hermida, Xosefa de: 3.31
 Hospital de San Lázaro: 1.05
 Hospital de Santa Marta: 1.05

I

Iáñez, André: 3.66
 Ibáñez Sarmiento de Pazos, Sabela:
 1.01, 1.08
 Igrexa, Francisca da: 3.52
 Irixe, O: 4.24
 Isorna, Xosé: 4.17

L

Laceiras, Domingo: 2.17
 Lagartóns, Santo Estevo de: 1.05,
 1.08, 2.45, 3.31, 3.32, 3.33,
 3.36, 3.63, 3.64, 4.06, 4.18, 4.26
 Lamas, San Bréixome de: 1.05,
 1.08, 2.18, 2.48, 3.01, 3.23,
 3.31, 3.64, 4.04, 4.06, 4.21,
 4.27, 4.28, 4.29, 4.36, 4.41

- Lamas, Xoán de: 3.63
 Leira, Felipe de: 3.38
 Limeses, Xosé: 4.04
 López, Xoán: 1.07, 1.12
 López de Bentusiños, Xoán: 2.31, 2.33
 López de Ribeira, Ramón: 4.04
 López Fernández, Roque: 3.36
 López, Roi: 2.01
 López Montero de Andrade, Tomé: 3.01, 3.31
 Lorenzo, Alonso: 3.39
 Lorenzo, Bieito: 2.39
 Losada, Benigno: 4.17
 Losada e Garza, Rosa: 3.25
 Losada e Losada, Miguel: 4.31
 Losada, Lope de: 2.08
 Louzao, Antón: 3.39
 Louzao, Ricardo: 3.24
 Louzao, Xoán Matías: 2.03
 Luces Miranda, Ricardo: 4.27
- LI***
- Llach Puig, Francisco P.: 4.45
- M***
- Mallo, Rosendo: 1.11
 Maceira, Antón: 3.31
 Maceira, Anxo: 3.66
 Maceira, Clemente: 3.60
 Maceira, María: 3.66
 Maceira, Xoán: 3.60
 Maceira, Xosé: 3.36
 Mancebo, André: 3.23, 3.31
 Manresa Bermúdez da Ponte, María do Pilar: 4.47
 Manresa Bermúdez da Ponte, Xerardo: 4.47
 Mariño, Francisco Antón: 3.41
 Marqués de Aranda: 4.14, 4.18
 Marqués de Montesacro: 3.64
 Marqués de Mos: 3.39, 3.41, 3.42
 Marqués de Santa Cruz: 3.26, 3.27, 3.31, 3.36, 3.38, 3.48, 3.64, 3.66, 4.01, 4.15, 4.16, 4.34
 Márquez de Couto, Xosé: 1.01, 1.08
 Martínez, Antón: 2.43
 Martínez Araúxo, Xoán: 3.49
 Martínez, Francisco: 3.66
 Martínez, María Antonia: 3.31
 Martínez, Xoán: 2.36, 2.45
 Martínez, Xosé María: 4.15
 Martís, Antón: 3.31
 Matalobos, Francisco: 3.59
 Matalobos, María: 3.52
 Matalobos, Pedro de: 2.31,
 Matalobos, Santa Baia de: 1.05, 1.08, 2.30, 2.39, 3.09, 3.10, 3.11, 3.39, 3.42, 3.64, 4.06, 4.46
 Matalobos, Xoán de: 3.45
 Mel, Antón: 3.63
 Méndez, Bieito: 1.05
 Méndez de Castrolandín, Xoán: 3.63
 Mera e Ulloa, Tareixa: 1.02
 Milicia Nacional de Tabeirós: 4.04
 Miradelo, Alonso de⁹⁷: 2.09, 2.10, 2.11, 2.12, 2.13
 Moldes, Alonso de: 2.20
 Moldes, Pedro de: 2.20
 Moldes, Xoán de: 1.05
 Mondragón, Bieito: 3.31

97 Ou tamén Muradelo, noutros protocolos e transcricións.

Monte, Ignacio do: 3.63
 Montenegro de Soutomaior, Xoán
 Ambrosio :1.01
 Montero de Andrade, Bertomeu:
 3.04
 Monteiro, Manuel: 3.66
 Montoiro, Ana María: 3.31
 Montoiro, André: 3.31, 4.34
 Montoiro, Bertomeu: 3.31
 Montoiro, Caietano: 3.31
 Montoiro, Romualdo: 3.31
 Montoiro, Xoán: 3.31
 Montoto, Darío: 4.48
 Moreira, San Miguel de: 1.01, 1.05,
 1.08, 3.06, 3.25, 3.28, 3.31,
 3.48, 3.61, 3.64, 3.66, 4.05,
 4.15, 4.16
 Morlán, Antón de: 2.42
 Mosteiro, Xacinta: 3.20, 3.42, 3.44,
 3.45
 Muíño, Xoán de: 2.42

N

Neira e Soutomaior, Xoán de: 4.27
 Neira, Xoana de: 3.63
 Nieto, Manuel María: 3.64
 Nigoí, Santa María de: 3.64
 Nine, Miguel: 4.27
 Noboa, Ánxela de: 3.31
 Noboa, Bernaldo de: 3.31, 3.48
 Nodar, Manuela: 3.66
 Nodar, Ramón: 4.04
 Núñez, Domingo Antón: 4.12
 Núñez, Francisco: 2.26
 Núñez, María: 3.31
 Núñez Vaamonde, Pedro: 1.15
 Núñez, Xosé: 3.64

O

Oca, Francisco de: 3.61, 3.62, 3.66
 Oficio de Gómez: 1.10, 1.15
 Ogando e Ribera, Manuel de: 3.15
 Oliveira, Manuela: 3.22
 Olives, Santa María de: 4.27
 Ons, San Simón de: 3.63
 Orazo, San Pedro de: 2.11, 4.06
 Ortega, Agustín de: 2.31
 Ortega, Bernaldo de: 2.49
 Ortega, María de: 2.31
 Outeiro, Bieito de: 3.51, 3.57
 Outeiro e Bermúdez, Pedro Carlos
 de: 2.47
 Outeiro, Manuel de: 3.39, 3.42, 4.04
 Outeiro, Mariana de: 4.02
 Outeiro, Pedro de: 1.16
 Outeiro, Vicente de: 3.36
 Outeiro Vinseiro, Manuel: 4.31
 Outeiro, Xoán de: 3.52
 Outeiro, Xoana de: 3.36
 Ouzande, San Lourenzo de: 1.05,
 1.08, 3.07, 3.22, 3.31, 3.35, 3.36,
 3.38, 3.40, 3.41, 3.42, 3.51, 3.52,
 3.57, 3.63, 3.64, 3.65, 4.04, 4.08,
 4.14, 4.18, 4.23, 4.26

P

Padrón: 1.05, 2.12, 3.01, 3.02, 3.04,
 3.31, 3.63, 3.64, 3.66
 Parada, San Pedro de: 1.08, 2.01
 Paradela, Santa María de: 4.04,
 4.15
 Parafita, Pedro: 3.66
 Paseiro, Ana María: 3.03
 Paseiro Andión, Abelardo: 4.46
 Paseiro Andión, Anuncia: 4.46

- Paseiro Andi3n, Concepci3n: 4.46
 Paseiro Andi3n, Mar3a do Carme: 4.46
 Paseiro Andi3n, Mercedes: 4.46
 Paseiro Andi3n, Perfecto: 4.46
 Paseiro Andi3n, Ramona: 4.46
 Paseiro Andi3n, Segundo Alfredo: 4.31, 4.35, 4.36, 4.37, 4.38, 4.42, 4.43, 4.45, 4.46, 4.47, 4.48, 4.49
 Paseiro Andi3n, Tareixa: 4.46
 Paseiro Andi3n, Xos3: 4.46
 Paseiro And3xar, Andrea: 4.15, 4.17, 4.23
 Paseiro And3xar, Ant3n Mar3a: 3.43, 4.15, 4.17
 Paseiro And3xar, Bonifacio Ant3n: 3.17, 3.19, 3.21, 3.23, 3.25, 3.26, 3.27, 3.28, 3.29, 3.36, 3.37, 3.39, 3.44, 3.45, 3.46, 3.47, 3.48, 3.52, 3.53, 3.54, 3.55, 3.56, 3.58, 3.59, 3.60, 3.63, 3.64, 3.65, 3.66, 4.01, 4.02, 4.23
 Paseiro And3xar, Carme: 4.15, 4.23
 Paseiro And3xar, Domingo: 4.15, 4.17, 4.22, 4.23, 4.26, 4.31, 4.32, 4.34, 4.39, 4.40, 4.46
 Paseiro And3xar, Manuela: 3.64, 4.14, 4.15, 4.17, 4.23, 4.26
 Paseiro And3jar, Masimino: 4.17
 Paseiro And3xar, Tareixa: 3.64, 4.15, 4.23
 Paseiro And3xar, Xiao: 4.15, 4.17, 4.23
 Paseiro And3xar, Xos3 Xo3n Domingo: 4.22
 Paseiro, Ant3n: 4.04, 4.23
 Paseiro, Antonia: 3.64
 Paseiro Cid, Carlos: 4.49
 Paseiro Cid, Mar3a Esther: 4.45, 4.49
 Paseiro Cid, Mercedes: 4.44, 4.49
 Paseiro Cid, Ra3l: 4.49
 Paseiro, Eusebio: 3.20, 3.22, 4.02, 4.17
 Paseiro, Gonzalo: 1.05
 Paseiro de Vila e Miranda, Alberte: 3.01, 3.04, 3.05, 3.06, 3.07, 3.08, 3.09, 3.10, 3.11, 3.12, 3.13, 3.14, 3.31, 3.63
 Paseiro de Vila e Miranda, Bertomeu: 3.31
 Paseiro de Vila e Miranda, Santiago: 3.03, 3.04
 Paseiro de Vila e Miranda, Xo3n Ambrosio: 3.02, 3.03, 3.04, 3.31
 Paseiro de Vila e Miranda, Xo3n Ant3n: 3.01
 Paseiro, Mariano: 3.63, 3.64
 Paseiro Tabora, Eusebio: 4.27
 Paseiro, Xacinta: 3.66
 Paseiro, Xoana: 3.63, 3.64
 Paseiro, Xos3: 3.34, 3.35, 3.40, 3.41, 3.42, 3.49, 3.51, 3.57, 4.02, 4.15, 4.26, 4.27
 Paseiro, Xosefa: 3.65, 4.02
 Paseiro, Xusta: 3.04, 3.31
 Pastoriza e Taboada, Xacobe: 2.49
 Pati3o, Trist3n: 1.05
 Pati3o Salgado, Domingo: 2.38
 Pati3o Sanxurxo, Constanza: 2.12
 Paz, Bieito: 3.07
 Paz, Mar3a: 3.40, 3.51, 3.57
 Pazo, Ant3n do: 3.42
 Pazo, Bieita do: 3.52
 Pazo, Manuel de: 4.04
 Pazos, Manuela de: 3.28, 3.29, 3.31
 Pazos, Xo3n de: 3.64
 Pedregal, Bernaldo: 2.26
 Pena, Francisco: 3.15, 3.16

- Pena e Leira, Felipe: 2.49, 3.50
 Pena, Pascoal: 3.36, 3.52
 Penas, Alonso das: 3.32
 Penas, Xoán das: 2.14
 Peña, Pedro de la: 3.49
 Pereira, Camilo: 4.21
 Pereiras, Luís Vicente: 3.24
 Pérez, Agustina: 3.63
 Pérez, Francisco: 3.66
 Pérez Lorenzo, Manuela: 4.48
 Pérez, Manuel: 3.31
 Pérez Porrúa, Leonardo: 2.46
 Peroxa, A: 4.24
 Pesqueiras, André: 3.46
 Picáns e Carballo, Manuel: 3.66
 Picáns e Torres, Xosé Antón: 3.15,
 3.16
 Pinto, Bieito: 1.13
 Pinto, Xoán: 2.30
 Piñeiro de Ulloa e Naraio, Gabriel:
 3.26
 Piñeiro, Froilán: 3.61
 Piñeiro, Gabriel: 3.23, 3.26, 3.27
 Piñeiro, San Mamede de: 1.05, 2.05
 Piso de Torres, Pedro: 2.12
 Pita, Gabriel: 4.15
 Plata, Xosé Bieito: 2.45
 Ponte, Anxo da: 3.12
 Ponte, Gabriel da: 3.18
 Ponte, Manuel: 3.22, 3.52
 Ponte Piñeiro, Francisco: 4.20
 Porto, Antón do: 3.53, 3.66
 Porto, Bernaldo do: 3.66
 Porto, Carlos do: 3.13
 Porto, Ciprián de: 1.01
 Porto e Coto, Francisco de: 3.16,
 3.31
 Porto, Francisca: 3.36
 Porto, Ignacio de: 4.05
 Porto, Magdalena do: 3.66
 Porto Verdura, Manuel: 4.44
 Portonovo, Vila de: 3.66
 Pose, Bernaldo Antón: 2.47
 Pose, Xoán: 2.22, 2.24
 Prado, Xosé do: 3.38
 Prieto de Miranda, Xosé: 3.03
 Puñal, Gonzalo: 1.04, 2.14, 2.16
Q
 Quesada, Xoán: 4.29
 Quintas, Pedro de: 2.09
 Quintas, Ramón: 3.63
 Quintela, André Pascoal de: 2.41,
 2.42
 Quintela, María: 3.47, 3.56
 Quintela, Pascoala: 3.46
 Quintela Romero, Domingo de:
 2.41
R
 Real Audiencia da Coruña [ou do
 Reino]: 1.15, 2.47, 3.31, 3.66
 Real Priorato de Santa María do
 Sar: 1.16
 Reboredo, Manuel: 3.08
 Rei, André: 3.29, 3.31
 Rei, Fernando: 3.31
 Rei, Vicenzo: 3.31
 Rei, Xoán: 3.47
 Reimóndez, Maria Xoana: 3.36
 Rexemento de Cabaleiría do Algar-
 ve: 3.66
 Rexemento Provincial de Compos-
 tela: 3.52, 3.63
 Ribadavia, Dominga de: 3.31
 Ribadavia, Xosé: 3.29, 3.66
 Ribadeneira e Moreno, Manuel:
 3.48

- Ribadeneira, Froilán de: 3.31
 Ribadulla, Ana de: 3.31
 Ribadulla, Domingo Antón: 3.23, 3.31
 Ribadulla, Pedro: 3.31
 Ribadulla, San Mamede de: 3.31, 3.64
 Ribadulla, Xoán: 4.04
 Ribadulla, Xosé: 4.01
 Riba, Xosé da: 4.18
 Ribas, Xacinto de: 3.32
 Ribeira, Bieto Manuel: 3.37
 Ribeira, Francisca: 3.41
 Ribeira, Manuela: 3.45
 Ribeira, Pascoa: 3.39
 Ribeira, Santa Mariña de: 2.20, 2.34, 3.08, 3.14, 3.31, 3.43, 3.64, 4.04
 Ribera e Soutomaior, Alonso de: 1.01, 2.35
 Ribera e Soutomaior, Álvaro de: 2.28
 Ribera e Soutomaior, Baltasar de: 1.08, 1.15, 2.41, 2.42
 Ribera e Soutomaior, Baltasar Antón de: 1.01
 Ribera e Soutomaior, Vicente de: 1.08, 2.41, 2.42
 Ribera e Soutomaior, Xoán de: 1.01
 Rilo, Domingo Antón: 4.17
 Riobó, San Martiño de: 3.36, 3.66
 Rodrigo Alonso, Santiago: 2.15
 Rodríguez, Alonso: 1.05, 2.25
 Rodríguez, Aníbal: 1.05
 Rodríguez, Antón: 1.05, 3.52
 Rodríguez de Castro, Antón: 3.36, 3.63
 Rodríguez de Castro, Xoán: 3.42
 Rodríguez de la Vega, Domingo: 3.01
 Rodríguez de Leira, Clemente: 4.27
 Rodríguez de Leira, María: 3.31
 Rodríguez de Riobó, Gómez⁹⁸: 1.04, 1.05, 1.06, 1.07, 1.08, 1.09, 1.10, 1.11, 1.12, 1.13, 2.01, 2.02, 2.03, 2.04, 2.05, 2.06, 2.07, 2.08, 2.09, 2.10, 2.11, 2.12, 2.13, 2.14, 2.16, 2.21, 2.22, 2.23, 2.24, 2.25, 2.26, 2.27, 2.28, 2.29, 2.30, 2.31, 2.32, 2.33, 2.34, 2.42
 Rodríguez de Riobó [o mozo], Xoán: 1.05, 2.18
 Rodríguez de Vilaverde, Bertomeu: 1.01
 Rodríguez, Domingo: 3.31, 3.66
 Rodríguez, Francisca: 3.31, 3.38
 Rodríguez, Francisco: 2.01
 Rodríguez, Leonor: 2.07
 Rodríguez, Manuel: 4.41
 Rodríguez, María: 3.31, 3.43, 3.52
 Rodríguez Matalobos, Xoán: 3.45
 Rodríguez, Miguel: 1.05
 Rodríguez o mozo, Xoán: 1.05
 Rodríguez, Pedro: 2.23, 3.38
 Rodríguez Piñeiro: 1.08
 Rodríguez Ribadavia, Xosé: 3.28, 3.31
 Rodríguez, Roi: 1.05
 Rodríguez Seixo, Manuel: 4.27, 4.28
 Rodríguez, Xoán: 3.17, 3.44, 3.45, 3.52

98 Existen dúas persoas co mesmo nome: no século XVI o cóengo e no XVII o capitán Gómez Rodríguez de Riobó.

Rodríguez, Xoán [de Ribeira e Soutomaior]: 2.16, 2.36, 2.37, 2.38, 2.39
 Rodríguez, Xosé: 4.04
 Rodríguez, Xosefa: 3.38, 3.52
 Rubín, Santa María de: 2.20, 3.31, 3.50, 4.27, 4.28, 4.29

S

Saavedra, Xosé: 3.49
 Saborido Fernández, Manuel: 4.44
 Salgado Vaamonde, Pablo: 2.40
 Salgueiro Igrexas, André: 4.27, 4.28, 4.29
 Sánchez, Manuel: 3.66
 Sánchez Pulleiro, Blas Antón: 3.16
 Sánchez Santalla, Xaquín: 2.46
 Santa Baia, Xoán de: 2.05
 Sanmartín, Manuel: 3.32, 3.63
 Sanmartín, Miguel: 3.63
 Sanmartín, Xoán Antón: 3.16
 Santa Comba de las Nabes, Xurisdición de: 1.14
 Santa Cruz de Montaos, Xurisdición de: 2.44
 Santeles, San Xoán Bautista de: 1.05, 1.08, 1.14, 2.16, 2.31, 2.47, 4.06
 Santiago de Compostela: 1.05
 Santiso, San Román de: 3.23, 3.26
 Santino, Gregorio: 2.33
 Santino, Xoán: 2.33
 Sanxiao, Antón: 3.52
 Sanxiao, Gregorio de: 2.33
 Sanxiao, Xoán de: 2.33
 Sanxurxo, Álvaro: 2.25, 2.29
 Sanxurxo, Pedro: 2.27
 Sanxurxo, Xoán: 2.11

Sar, Santa María de: 3.63
 Sarandón, San Miguel de: 3.31, 3.63, 3.64
 Señoráns, Francisco de: 1.01
 Seoane, Domingo Antón: 3.36
 Sieiro, Xoán: 2.16
 Sigrás, Santiago de: 3.63, 3.64
 Silva, Bonifacio: 4.18
 Silva, Vincenzo de: 3.38
 Sobrado, Santa María de: 3.66
 Somoza, Santo André de: 3.07, 3.15, 3.52, 3.63, 3.64, 3.66, 4.06
 Sorribas, María de: 2.36
 Sorribas o vello, Xoán de: 1.05
 Souto, María de: 3.31, 3.42
 Souto, Roi do: 2.01, 2.03
 Souto, Santo André de: 3.32
 Suárez de la Vega, Domingo: 3.31
 Sueiro do Corral, Antón: 2.40

T

Tabeirós, Santiago de: 3.12, 3.64, 4.15
 Tabeirós, Xurisdición de: 1.13, 2.12, 2.47, 2.49, 3.15, 3.16, 3.29, 3.31, 3.32, 3.61, 3.62, 3.63, 3.66, 4.06, 4.15, 4.27
 Taboada, Antón: 2.34
 Taboada e Soutomaior, Sabela Tareixa: 1.08, 2.41, 2.42
 Taboada, María da Estrela e: 3.26, 3.27
 Taboada, Xosé Vicente: 3.26
 Tallón, Xoán: 2.32
 Tata [ou Tato], Manuela: 3.38
 Tata [ou Tato], María: 3.38
 Tato, Antón: 3.45, 4.04
 Tato Fontes, Carme: 4.08, 4.20
 Tato Fontes, Dominga: 4.08, 4.20

- Tato Fontes, Ramona: 4.20
 Tato Fontes, Xosé: 4.03, 4.10, 4.11, 4.13, 4.20
 Tato, Xosefa: 4.12
 Tato e Ribeira, Xiao: 3.52
 Temes e Xil, Ramón: 3.36
 Tenencia de Codeseda: 1.16
 Tenencia de Gómez Rodríguez: 1.05
 Terceiro, Andresa: 4.07
 Terceiro, Apolonia: 3.31
 Terceiro, Francisco: 3.22, 3.41
 Terceiro, Manuela: 3.20, 4.07
 Terceiro, Xosé: 3.30
 Terrachá, San Xurxo de: 4.15, 4.26
 Tesoureiro de Rendas Reais: 1.02
 Toedo, San Pedro de: 1.05, 1.13, 2.20, 3.64, 4.14, 4.23
 Torre, Clara da: 3.36
 Torre, Marcos da: 3.09
 Torre, Vicente da: 3.36
 Torres, André: 3.23
 Torres, Sebastián de: 2.31
 Torres, Vicente de: 3.36
 Torres, Xoán de: 3.31
 Torres Patiño, Sebastián: 2.28
 Tosar, Bieita: 3.07
 Tosar, María: 3.52
 Tovar, Pedro: 4.42, 4.49
 Toubes e Aller, Xosé: 4.04
 Touriño e Reboredo, Alonso: 3.31
 Trasariz: 1.01
 Trazo, Santa María de: 1.05, 1.08, 1.10, 1.11, 2.11, 2.19, 2.22, 2.25, 2.27, 2.29, 2.41, 2.42, 2.44
 Trigo, Felipe: 3.41
 Trigo, Manuel: 4.18
 Trigo Torrado, Antón: 4.18
 Trigo Torrado, Dolores: 4.18
 Trigo, Xosé: 3.34
- U**
- Ulla, Clemente de: 3.23
 Universidade de Santiago de Compostela: 4.24
- V**
- Vaamonde, Ana: 2.46
 Vales, Domingo de: 3.40
 Varela Bermúdez e Acevedo, María do Carme: 4.21, 4.27, 4.28, 4.29, 4.35, 4.36, 4.42, 4.47
 Varela Bermúdez, Xosé: 4.30
 Varela Cadaval, Xesús: 4.21
 Varela Cadaval, Xosé: 4.30, 4.42
 Varela, María: 3.31
 Varela, Xoán: 2.01
 Varela de Vilamid, Xil: 2.19
 Varela Figueroa, Xoán: 1.11
 Vázquez, André: 3.31
 Vázquez, Caietano: 3.31
 Vázquez, Carlos: 4.01
 Vázquez, Manuel: 3.27, 3.28, 3.32, 3.33, 3.36, 3.37, 3.38, 3.52, 3.54, 3.66
 Vázquez, María: 3.04
 Vázquez, Matías: 2.44
 Vázquez, Tomé: 2.42
 Vázquez, Xoán: 3.31
 Vázquez, Xoana: 3.31
 Veá, Santo André de: 1.01, 1.05, 1.08, 1.12, 1.13, 1.14, 2.05, 2.06, 2.07, 2.15, 2.17, 4.06
 Veá, Santa Cristina de: 2.44, 4.04
 Veá, San Xiao de: 1.01, 1.05, 1.12, 1.13, 1.14, 2.08, 2.09, 2.14, 2.47, 4.06, 4.26
 Veá, San Xurxo de: 1.05, 1.08, 1.13, 1.14, 2.37, 3.05, 3.54, 4.04, 4.06

- Veia, Xurisdición de: 1.01, 1.16, 2.13,
 2.26, 2.39, 2.43, 2.45, 2.47, 4.06
 Veiga, Bertomeu de: 2.30
 Verde, Bernaldo: 3.15
 Vereia, Manuela da: 3.31
 Vereia e Aguiar, Manuel Ramón: 3.66
 Vereia e Aguiar, Xoán Antón: 1.15
 Vigo Munilla, Bieito: 4.36
 Vila, Rafael de: 2.46
 Vila, Xoán da: 3.31
 Vila, Xosé da: 2.48
 Vilar Carreira, Anxo: 4.27
 Vilar, Xoán: 3.66
 Vilariño, Antón: 3.02, 3.63
 Vilariño, Mariana: 3.31, 3.63
 Vilariño, Pascoal: 3.63
 Vilariño Rodríguez, Xosé: 3.07,
 3.12, 3.52
 Vilas, Xosé de: 3.23, 3.31
 Vilaverde, Luís: 3.36
 Vilouchada, San Vicenzo de: 2.22
 Vimercati, Ciprián: 3.31
 Vinseiro, Santa Cristina de: 1.08,
 2.01, 2.03, 3.13, 3.16, 3.31,
 3.62, 3.64, 3.66, 4.04, 4.06,
 4.21, 4.26, 4.27, 4.48
 Viqueira, Antón: 2.44
 Viqueira, Anxo: 2.44
 Viqueira, Francisco: 2.41, 2.42
- X**
- Xavestre, Pedro de: 2.27, 2.29
 Xesteiras, André: 3.56
 Xuíz de Apelacións de Santiago:
 2.49
 Xuíz Ordinario da Cidade de
 Santiago: 1.12, 3.15
 Xuíz Ordinario da Xurisdición de
 Tabeirós: 3.15, 3.16, 3.31, 3.32,
 3.52, 3.63, 3.66, 4.17
 Xuíz Ordinario do Coto do Viso:
 3.36, 3.52
 Xunta Provisional Directiva da
 Estrada: 4.04
 Xunta Provisional Gubernativa da
 Estrada: 4.04
 Xunqueira de Ambía: 4.24
 Xunqueira, Manuel: 4.04
 Xustiza Maior da Cidade de Santia-
 go: 1.08

Bibliografía e fontes

- Arquivo Histórico Diocesano de Santiago: Fondos arcebispais, Fondo do Real Priorato de Santa María de Sar e fondos parroquiais de San Martiño de Calobre.
- COSTA, Joaquín. *Oligarquía y caciquismo. Colectivismo agrario y otros escritos*. Alianza Editorial. Madrid, 1973.
- Diccionario de Ciencias Eclesiásticas: Teología Dogmática y Moral, Sagrada Escritura, Derecho Canónico y Civil, Patrología, Liturgia, Disciplina Antigua y Moderna, Historia Eclesiástica, Papas, Concilios, Santos, Órdenes Religiosas, Cismas y Herejías, Escritores, Personajes Célebres, Arqueología, Oratoria Sagrada, Polémica, Crítica, Misiones, Mitología, Errores Modernos, etc., etc. [...]*. Barcelona. Librería de Subirana Hermanos, Editores, 1883-1890 (10 vols.).
- ESCRICHE, Joaquín. *Diccionario Razonado de Legislación y Jurisprudencia*. Madrid. Antonio Calleja Editores, 1847.
- FONTANA LÁZARO, Josep. *Cambio económico y actitudes políticas en la España del siglo XIX*. Editorial Ariel. Barcelona, 1973.
- GALLEGO DOMÍNGUEZ, Olga. *Manual de archivos familiares*. Madrid. ANA-BAD, 1993.
- HOYO, Jerónimo del. *Memorias del Arzobispado de Santiago. Manuscrito de 1607-1620*. Hai unha edición preparada por Ángel Rodríguez González e Benito Varela Jácome.
- HUBER, V. A. *Esquisses sur l'Espagne*. Levrault Editor. París, 1830.
- ISAD (G). *Norma Internacional General de Descripción Archivística*. Consejo Internacional de Archivos. Madrid, 2000.
- Manual de Descripción Multinivel. Propuesta de adaptación de las normas internacionales de descripción archivística*. Junta de Castilla y León. Consejería de Educación y Cultura. Salamanca, 2000.
- NADAL OLLER, Jordi. *El fracaso de la Revolución Industrial en España, 1814-1913*. Editorial Ariel. Barcelona, 1990.
- PICALLO FUENTES, Héitor. *Maíndo (A Estrada-Pontevedra): espazo xeográfico, humano e histórico no dominio do condado de Ximonde*. En *A Estrada miscelánea histórica e cultural* nº 7. 2004. Páxs. 167-227.
- VILLARES PAZ, Ramón. *Foros, frades e fidalgos*. Ed. Xerais. Vigo, 1982.